

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM YÖNETİMİ VE DENETİMİ ANA BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN SALDIRGAN DAVRANIŞLARI İLE İLGİLİ
OKUL YÖNETİCİLERİNİN ALGILARI

(Kırıkkale İli Örneği)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Sibel KILIÇ

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ.DR. NURAY TAŞTAN

KIRIKKALE 2007

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, ilköğretim okullarındaki öğrencilerin saldırgan davranışlar ve bu konuda yapılan çalışmalar ile ilgili yönetici algılarını saptamaktır. Bu amaçla öğrencilerin saldırgan davranış göstermelerinin nedenleri araştırılıp uzman görüşleri alınarak hazırlanan görüşme formu, ilköğretim okullarında çalışan yöneticilere sunulmuş; öğrencilerin saldırgan davranış göstermelerinin nedenleri, bu konuda yapılan ve yapılması gereken çalışmalara ilişkin yönetici algıları belirlenmiştir.

Araştırmada görüşme yöntemi kullanılmış olup, araştırmanın evrenini 2006–2007 öğretim yılında Kırıkkale il merkezinde görev yapan ilköğretim okulu yöneticileri (müdür ve müdür yardımcıları) oluşturmaktadır. Kırıkkale il merkezinde bulunan 48 resmi ilköğretim okulunda görev yapan 45 müdür, 75 müdür yardımcısı olmak üzere toplam 120 okul yöneticisinin 30 tanesi araştırma kapsamına alınmıştır.

Araştırmanın bulguları şu şekilde özetlenebilir:

1. Araştırma sonuçlarına göre yöneticiler öğrencilerde fiziksel ve sözel saldırgan davranış görüldüğünü belirtmişlerdir. Bu davranışların özellikle kontrolsüz ortamlarda görüldüğünü de ifade etmişlerdir.
2. Araştırma sonuçlarına göre yöneticiler saldırgan davranış gösteren öğrencilerin ailesi ile işbirliği içinde olunması ve bu konuda gerekli rehberlik çalışmalarının yapılması gerektiği görüşündedirler. Ayrıca bu davranışlarını önlemek için gerekli çalışmaların yapılması gerektiğini de belirtmişlerdir.
3. Okul yöneticilerinin öğrencilerin saldırgan davranışlar gösterme nedenlerinin en büyüğünün ailelerinin yaptıkları hatalar olduğunu düşündükleri görülmüştür. Bunun yanında çevre, okul, arkadaş, yaş, cinsiyet, fiziksel ortam, kitle iletişim araçları, akademik başarısının da etkili olduğu görüşündedirler.
4. Okul yöneticileri bu davranışları önlemek için sosyal hizmet alanında, eğitim programlarında, rehberlik ve seminer çalışmaları alanında, sosyal etkinlikler alanında ve kitle iletişim etkilerini azaltmak konularında çalışmalar yapılması gerektiğini düşüncesindedirler.

ABSTRACT

The purpose of this research is to determine director perceptions about aggressive attitudes of primary school students and researches about this issue. With this purpose, interview form which is prepared by researching the reasons of students' aggressive attitudes and by seeking the opinions of an expert has been presented to the directors at primary schools and director perceptions have been determined about the aggressive attitudes of students and researches that are done and that could be carried out .

In this research the method of interview has been used and the content of this research has been composed of primary school directors (manager and deputy managers) who are in charge in Kırıkkale city center at the 2006-2007 academic year. 30 of 120 school directors 45 of whom are managers and 75 of whom are deputy managers who are in charge of 48 official primary schools in Kırıkkale city center have been included in this research.

The findings of this research may be summarized as following:

1. In the research the directors mentioned that physical and verbal aggressive attitudes had been observed at the students. They also declared that these attitudes were seen especially at blind environments.
2. In the research directors mentioned that the teachers should be in cooperation with the families of the students who showed aggressive attitudes and necessary guidance studies should be carried out about this issue. They also mentioned that necessary studies should be carried out in order to prevent these attitudes.
3. School directors think that the most important reason why the students behave in aggressive manner is the faults of their families. Furthermore directors also mentioned that factors like environment, school, friends, age, sex .Physical environment ,mass circulation media and academical success are also important about this issue.
4. School directors mentioned that it is essential to make studies about social services, educational programs, guidance and seminar studies, social activities and subjects as reducing the affects of mass media in order to prevent these attitudes .

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım “İlköğretim Okullarındaki Öğrencilerin Saldırgan Davranışlarına Yönelik Okul Yöneticilerinin Algıları ” adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

22.10.2007

Sibel KILIÇ

İÇİNDEKİLER

	SAYFA NO
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	vii
GRAFİKLER LİSTESİ	vii
ÖNSÖZ	viii
BÖLÜM I	
GİRİŞ	1
1.1 Problem Durumu	4
1.2 Problem Cümlesi	7
1.3 Alt Problemler	7
1.4 Sınırlılıklar	7
1.5 Sayıtlar	8
1.6 Araştırmanın Amacı	8
1.7 Araştırmanın Önemi	8
1.8 Tanımlar	9
BÖLÜM II	
KURAMSAL ÇERÇEVE	
2.1. Şiddet	10
2.2. Saldırganlık	12
2.3.Saldırganlık Boyutları	17
2.4. Saldırganlık Nedenleri	19
2.5. Saldırganlık Kuramları	22
2.5.1. İç GÜdü Kuramları	23
2.5.1.1. Psikoanalitik Kuram	23
2.5.1.2. Etiyoloji Kuram	25
2.5.2. Biyolojik Kuram	26
2.5.3. Davranışçı Kuram	27
2.5.3.1 Engellenme-Saldırganlık Kuramı	27
2.5.3.2 Sosyal Öğrenme Kuramı	30
2.5.4. Bütüncül Yaklaşım Kuramı	33
2.6.Saldırganlığı Etkileyen Etmenler	34
2.6.1. Ailenin etkisi	34
2.6.2. Çevrenin Etkisi	36
2.6.3. Gürültü	36
2.6.4. Sıcaklık ve Hava Koşulları	36
2.6.5. Alkol ve Uyuşturucu	37
2.6.6. Cinsel Farklılıklar	37
2.6.7. Cinsel Uyarılma	38
2.6.8. Kitle İletişim Araçları	38
2.7.Saldırganlığı Kontrol Etme ve Düzeltme Yolları	39
2.8.Okul Temelli Önleme Çalışmaları	44

BÖLÜM III

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

3.1. Saldırgan Davranışlarla İlgili Yurt Dışında Yapılmış Araştırmalar	50
3.2. Saldırgan Davranışlarla İlgili Yurt İçinde Yapılmış Araştırmalar	54

BÖLÜM IV

YÖNTEM

4.1. Araştırmanın Modeli	58
4.2. Evren ve Örneklem	58
4.3. Veri Toplama Aracı ve Teknikleri	59
4.4. Geçerlik ve Güvenirlik	60
4.5. Verilerin Analizi	60
4.6. Çalışma Grubu	61

BÖLÜM V

BULGULAR VE YORUM

5.1. Öğrencilerde Görülen Saldırgan Davranışlar	64
5.2. Öğrencilerin Saldırgan Davranışları Gösterdiği Ortamlar	66
5.3. Öğrenciler Saldırgan Davranışları Kimlere Karşı Gösteriyorlar	68
5.4. Okulda Saldırgan Davranış Gösteren Öğrencilere Yönelik Olarak Uygulanan İşlemler	70
5.5. Öğrencilerin Saldırgan Davranış Göstermelerinin Nedenleri	72
5.6. Okulda Saldırganlığı Önlemek ve Öfke ile Başetmek İçin Yapılan Çalışmalar	80
5.7. Saldırgan Davranışları Önleme Çalışmalarında İşbirliği Yapılan Kurumlar	83
5.8. Saldırgan Davranış Gösteren Çocukların Özellikleri	85
5.9. Saldırgan Davranışları Önlemek İçin Yöneticilerin Önerileri	87

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç	91
6.2. Öneriler	97

KAYNAKÇA

99

EKLER

EK 1. Görüşme Formu	105
EK 2. İzin Belgesi	108

TABLolar LİSTESİ

TABLO

Tablo 1: Yöneticilerin Kıdem Yıllarına Göre Dağılımı

Tablo 2: Yöneticilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Tablo 3: Yöneticilerin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

Tablo 4: Okullarda Rehberlik Servisi Bulunmasına İlişkin Dağılım

Tablo 5: Öğrencilerin Saldırgan Davranış Gösterdiği Ortamlara İlişkin Yönetici Algıları

Tablo 6: Öğrencilerin Saldırgan Davranış Gösterdiği Kişilere İlişkin Yönetici Algıları

Tablo 7: Saldırgan Davranış Gösteren Öğrencilere Yönelik Olarak Uygulanan İşlem Basamaklarına İlişkin Yönetici Algıları

Tablo 8: Saldırgan Davranış Göstermenin Nedenlerine İlişkin Yönetici Algıları

Tablo 9: Saldırgan Davranışları Önlemek ve Öfke İle Baş etmek İçin Yapılan Çalışmalara İlişkin Yönetici Algıları

Tablo 10: Saldırgan Davranışları Önleme Çalışmalarında İşbirliği Yapılan Kurumlara İlişkin Yönetici Algıları

Tablo 11: Saldırgan Davranış Gösteren Çocukların Özelliklerine İlişkin Yönetici Algıları

ÖNSÖZ

Yüksek lisans kapsamında yapılan bu araştırmanın amacı, ilköğretim okullarındaki öğrencilerin saldırgan davranışlarına ilişkin yönetici algılarını belirlemektir.

Araştırma altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; problem tanımlanmış, alt problemler belirlenmiş, araştırmanın önemi açıklanmış, sayıtlar ve sınırlılıklar belirlenmiş, tanımlar ve kısaltmalar yapılmıştır. İkinci bölümde; şiddet, saldırganlık kavramı, saldırganlık boyutları, saldırganlık nedenleri, saldırganlık kuramları, saldırganlığı etkileyen etmenler, saldırganlığı kontrol etme ve düzeltme yolları ve okul temelli önleme çalışmaları ile ilgili kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Üçüncü bölümde; Türkiye’de ve yurt dışında tez konusu ile ilgili araştırmalar verilmiştir. Dördüncü bölümde; araştırmanın yöntemi, beşinci bölümde; bulgular ve yorumlar yer almaktadır. Altıncı bölümde; sonuç ve öneriler bulunmaktadır.

Araştırma süresince değerli öneri ve katkılarıyla her zaman yanımda bulunan tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Nuray TAŞTAN’a teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmada yardım ve görüşlerini esirgemeyen hocalarım Sayın Prof. Dr. Saim KAPTAN’a, Sayın Yrd. Doç. Dr. M. Metin ARSLAN’a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim yaşamımda ve bu günlere gelmemde oldukça önemli paya sahip olan anneme, babama, aileme, görüşme yaptığım yöneticilere ve değerli hocalarıma teşekkürlerim sonsuzdur.

Sibel KILIÇ

BÖLÜM I

GİRİŞ

Günümüzde şiddet ve saldırgan davranışlar gerek toplumsal yaşamda gerekse okullarda sıklıkla karşılaşılan bir sorundur. Saldırganlığa doğrudan maruz kalınmasa da toplumsal düzeyde saldırganlık insanlar üzerinde etki yaratmaktadır. Toplumdaki herkes saldırgan davranış göstermese de saldırgan davranışların olumsuz etkilerinden kendilerini korumak için aldığı tedbirlerle bu düzenin içine dâhil olmaktadır. Saldırganlık yaşantımızın bir parçası halini almıştır.

Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de okullardaki şiddet olaylarının arttığı gözlemlenmektedir. Amerika'da 1998 yılında okullardaki şiddet ve suç olaylarının araştırıldığı hükümet raporunda birçok suç olayı rapor edilmiş ve polise ihbar edilmiştir. Bunun yanında polise ihbar edilmeyecek kadar ciddi olarak görünmeyen olayların da olma olasılığı olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Gençlerin çoğunun kendilerini okulda güvende hissetmek için tabanca bıçak ya da sopa gibi bir silah bulduklarını belirlenmiştir. Okullarda şiddet olaylarını bu kadar gündemde olması okulun eğitime ait görevlerini yerine getirmesini güçleştirebilir (Bemak, 2000).

Okullarda birbirlerinin eşyalarına zarar verme, okul eşyalarına zarar verme ve kavgalara karışma olaylarına daha önceki yıllarda da rastlanmaktaydı. Ama son zamanlarda okullarda yaşanan şiddetin değişen yüzü gerçekten kaygı verici boyutlara ulaşmıştır.

Şiddet olaylarında öncelikle gençlerin gösterdikleri davranışları incelemek gerekir. Öncelikle saldırgan davranışların nedenlerinin araştırılması şiddet olaylarının önlenmesi konusunda çözüm yolları üretmede etkili olabilir.

Öğrencilere okullarda görülen şiddet olaylarının içeriği sorulmuştur. Radikal gazetesinde yere alan haberde; kavgalardan sonra en çok yaşanan şiddet türünün; küfür, atışma ve sözel saldırılar olduğu ortaya çıkmaktadır. Görüşülen 700 öğrencinin yaklaşık 250'si (%38) sözel şiddetin yoğunluğundan bahsetmektedir. Öğrencilerin ifade ettiği saldırgan davranışlar; yaralanmayla biten, silahlı ve bıçaklı kavgalar, okul dışarıdan gelen insanların

neden olduğu kavgalar, okul içi ve okul dışında oluşan çetelerin neden olduğu şiddet olayları, haraç almak amacıyla yaşanan şiddet olayları, kız-erkek arkadaşlığı yzünden çıkan kavgalar şeklinde sıralanmıştır. şiddetin nedeni lise öğrencilerine sorulduğunda bzyk çoğunluğu olan 217 ğrenci (%31) kavgaların nedeni olarak kız-erkek arkadaşlığını gstermektedir. şiddetin nedeni olarak ikinci sırada ifade edilen neden, 187 öğrencinin (%26) ifade ettiği gibi öğrencilerin kişisel özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bzyk bir ğrenci grubu şiddetin nedeni olarak, şiddet olaylarını başlatan ve sdrrenlerin çoğunlukla iletişim becerilerinden yoksun, kendine gvensiz, başarısız, yalnızca kendilerini ve kendi çıkarlarını dđřünen bencil insanların nedeni olduğunu savunmaktadırlar. Bu araştırma da gstermektedir ki okullarda şiddet olayları yaygın ve öğrencilerin çoğu bu olaylardan rahatsız ve mağdur olmaktadır. Okullarda yaşayan şiddet olaylarına en iyi çözüm getirecek okul idaresi bile çoğu zaman bu olaylardan haberdar olmamaktadır (Durmuş, 2006).

Okullarda şiddet olayları önceleri ortaöğretim dzeýindeki öğrencilerde görölürken artık ilköğretim dzeýindeki öğrencilerde de bu tür davranışlara rastlanmaktadır. Bu şiddet olaylarının yaşanmasında en bzyk etkinin öğrencilerin kendine model olarak dizi karakterleri, kitle iletişim araçlar gsterilse de bu olayların yaygınlaşmasında ailenin etkisi, yaşantıların etkisi, kltürlerin birbirine karışması, küreselleşme etkileri, kuşaklar atışması ve kltürel çatışmalarında etkisi bzyktür. Bu da gstermektedir ki şiddet toplumsal bir sorundur. Bu sorunu çözmek içinde eğitim sisteminde alınacak tedbirlerle iře başlanarak bu tedbirleri toplumsal boyutlara yansıtılmak gerekmektedir.

şiddet ve saldırganlık i içe iki kavramdır. şiddetin saldırganlığa göre fiziksel yönleri ağır basmaktadır. şiddet zarar verme dzeýi daha yksek saldırganlık boyutudur (Kıralp, 2006).

Saldırganlık yaşamın her alanında karşılaşılabilen bir davranış biçimidir. Saldırgan davranışlar her yaş grubundaki bireyde ve toplumun her kesiminde görülebilmektedir. Günlük yaşantımızda bireylerin birbirlerine karşı gsterdikleri sözlü ifadelerde bile saldırganlık eğilimi olduğu çok rahatlıkla görülebilmektedir. Teknolojik gelişmelerle bu durum yaşantının her alanında değişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Saldırgan davranışlar bireylerin güvenliğini tehdit ederek yaşam şartlarını olumsuz yönde etkileyebilir.

Saldırgan davranışların nedenleri ve ortaya çıkma biçimleri konusunda birçok araştırma yapılmış ve bu çalışmaların verilerine göre saldırganlık kuramları üretilmiştir. Bu kuramlara göre saldırganlık bazı kuramcılar için doğuştan gelen bir dürtü, bazı kuramcılar için doğuştan gelen bu dürtünün yanında öğrenilmiş davranış, bazı kuramcılara göre engellemeler sonucu ortaya çıkan bir dürtü ya da göre kalıtımsal, bazı kuramcılara göre ise biyolojik nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Bunların yanı sıra saldırganlığın oluşmasında etkili olan birçok neden vardır. Anne ve babanın saldırgan davranışlar göstermesinin çocuk üzerinde büyük etkisi vardır. Çocuk hayatındaki önemli bireyleri model almaktadır. Anne ve babada çocuğun hayatındaki en önemli modellerdir. Anne ve babanın hem birbirlerine hem de çocuğa olan yanlış davranışları çocuklarda saldırganlığa neden olabilmektedir. Anne ve babanın etkisinin yanında çocuk üzerinde arkadaşlarının ve çevrenin etkisi de çok büyüktür. Çocuklar çevreden ve arkadaşlarından etkilenerek de saldırgan eğilimler gösterebilmektedirler. Bazen de toplumsal statü kazanmak için saldırgan eğilimler gösterilebilmektedir.

Gelişen teknoloji ile saldırgan davranışlara çok sık rastlanmaktadır. Kitle iletişim araçları ile saldırgan davranışlar pekiştirilmektedir. Özellikle şiddet içerikli filmler ve bilgisayar oyunları saldırgan davranışların öğrenilmesinde model olmaktadır.

Baron ve Richards (1994)'e göre; çevresel koşullar aynı olmakla birlikte bireylerin kişilik özelliklerinin farklı olması saldırgan davranışlara neden olabilmektedir. Berkowitz'e (1993) göre bireyler özgürlük kazanımı, statü edinme, otorite kurma ve başarı elde etme amacıyla saldırganlığa başvurabilmektedir. Bu gibi durumlarda saldırgan davranışları normal görülebilir. İşte böyle bireylerin kendi haklarını almak için gösterdikleri davranışlar saldırganlığa dönüşebilmektedir (akt.kay. Kurtyılmaz, 2005). Birey bu gibi durumlarda saldırganlığı amaç değil araç olarak kullanılmaktadır. Ayrıca kişi maddi ya da sosyal yarar sağlamak için saldırgan davranış gösterebilmektedir (Korkut, 2004).

Saldırgan davranışların önlenmesi için saldırgan davranışların oluşma nedenlerinin saptanması ve bu nedenlere göre de önlemler alınması gerekmektedir. Okullarımızda ve çevremizde saldırganlığı azaltmak çeşitli stratejiler geliştirmemiz gerekmektedir. Bu sorunla mücadele etmeden önce ülkemizdeki okullarda, çevremizde ve memleketimizdeki saldırganlık

olaylarını anlamamız önemlidir. Saldırgan davranışları neyin arttırdığı ya da azalttığını bilmek, sorunun kaynağının neresi olduğunu belirlemek sorunu anlamak için daha iyi bir bakış açısı sağlar (Bemak, 2000).

Bu sorunları çözmek için temeli sağlam eğitim politikaları ile işe başlanabilir. Bu ortamlarda öğrencilere hem mağdur, hem de uygulayıcı gözüyle bakılabilir. Saldırgan ve şiddet olaylarının önlenmesinde rehberlik ve psikolojik danışma uzmanlarının rolü büyüktür. Rehberlik hizmetleri yaygınlaştırılmalı ve rehberliğin önleyici boyutu ön plana çıkarılmalıdır.

Rehberliğin önleyici işlevi, özellikle bazı olumsuz durumları ortaya çıkmadan ve bu durumların birey üzerinde yaratacağı olumsuz sonuçlar görülmeden önlenmesini vurgulamaktadır. Eğitim kurumlarında demokratik ortamların oluşturulması, sınıflarda ve okulda disiplin ve özgürlüklerin dengeli bir şekilde yaşanması için yapılan çalışmalar ve olumsuzlukların ortaya çıkmadan önlenmesi rehberliğin önleyici işlevini göstermektedir.

Bireyin en iyi şekilde gelişebilmesini sağlayacak anlayış, davranış, düşünce ve tutumları okulda bireye kazandırmak ve bu gelişimi engelleyecek faktörlerden korunmak için yapılan faaliyetler rehberliğin geliştirici ve önleyici fonksiyonunu oluşturmaktadır. Geliştirme ve olumsuzlukları önleme, bireyin var olan kuvvetlerinin tanınmasına bağlıdır. Yeteneği hangi alanda yüksekse gelişimi o alanda sağlanmalıdır. Bireyin öz benine uygun roller almasını sağlamak ve bu yolla benlik gelişimini sağlamakta geliştirici ve önleyici rehberlik içerisinde ele alınmaktadır.

Önleyici rehberlik çalışmaları öğrencilerin ileride karşılaşılabilecekleri problemlerin önceden tahmin edilerek, problemin önlemlerinin alınması amacı ile yapılan yardımları kapsamaktadır. Bu yaklaşımda öğrenciler kendileri için zararlı olabilecek kimi tehlikeli durumlar konusunda önceden eğitilerek, bu durumların kendilerine verebileceği zararlar hakkında bilinçlendirilmektedir. Bu durumların bazıları sadece belli öğrencilerle, bazıları ise tüm öğrencilerle ilişkili olabilmektedir. Bu durumda danışman kimi öğrencilerle bireysel danışma yapabileceği gibi, grup rehberliği tekniklerinden de yararlanabilmektedir. Bununla birlikte önleyici rehberlik hizmetleri genelde daha geniş bir öğrenci kitlesine yönelik bilgi verme tekniklerine dayalı bir rehberlik yaklaşımı olarak kabul edilmektedir (Can, 2006).

Bu anlamda önleyici rehberlik çalışmaları hem şiddet ve saldırganlık olaylarında hem de eğitimde yaşanabilecek birçok problemlerde çözümleyici olması açısından önemi bu araştırma ile de belirlenmiştir. Önleyici rehberliğin eğitim sistemindeki yerini almasının yönetim açısından gerekliliği araştırmamızda belirtilmiştir.

Çocuklar arasında artan suç niteliğindeki saldırgan davranışlar toplumsal bir sorun durumuna gelmiştir. Bu sorun eğitim alanını da ilgilendirmektedir Saldırgan davranışların oluşmasında eğitim sisteminin de olumlu ve olumsuz etkileri olabilmektedir. Eğitim sistemindeki aksaklıklar ve yanlış uygulamalar bu davranışların gösterilmesine neden olabilmektedir. Çocukların saldırgan davranış problemlerinin çözümünde rehberlik ve psikolojik danışma çalışmalarının etkin biçimde yürütülmesi gerekmektedir. Özellikle son yıllarda okullarda yaşanan şiddet problemini çözmek için pek çok çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu konuda okullara birçok sorumluluk düşmektedir. Okul rehberlik ve psikolojik danışma servislerinde bu amaçla öğrenci ve öğretmenlere yönelik çeşitli programlar uygulanmalıdır.

Özellikle Amerika'da çok sık rastlanan şiddet olaylarına yönelik olarak okullarda çeşitli politikalar uygulanmaktadır. Okul sisteminde şiddete neden olacak araçlar taşımak okuldan atılma veya uzaklaştırılma ile cezalandırılmaktadır. Okullar artık ailelerin çocuklarını güvenli olarak gönderecekleri yerler olmaktan çıkmıştır. Okullar büyük olaylarla mücadele etmeseler bile güvenli bir okul ortamını tehlikeye atan bir takım öğrenci davranışlarıyla günlük olarak başa çıkmak zorundadırlar (Bemak, 2000).

Bu çalışmada ilköğretim okulu öğrencilerinin saldırgan davranışların nedenlerin yönetici algıları açısından incelenmesi yapılacaktır. Okullarda bu amaçla yapılan çalışmalar ve okul yöneticilerinin bu konuda izlediği yöntemler belirlenecektir.

Bu bölümde araştırmanın konusunu belirten problem cümlesi, amaç, alt problemler, sayılılar, sınırlılıklar ve tanımlar üzerinde durulmuştur.

1.1 Problem Durumu

Saldırgan davranışlara yaşamın farklı alanlarında rastlanabilmektedir. Özellikle son yıllarda, teknolojik gelişmenin ön planda olduğu ülkelerde saldırganlık oldukça artmıştır. Saldırgan davranışlardaki bu artış çok küçük yaşlardaki çocuklarda da görülmektedir. Okullarda öğrenciler arasında da saldırgan davranışlara rastlanmaktadır. Bu tür davranışlar çok farklı nedenlerden ortaya çıkabilir ve çocukluk döneminde alınabilecek önlemlerle ortadan kaldırılabılır ya da azaltılabilir. Saldırgan davranışların önlenmesi için de öncelikli olarak sorunun kaynağını belirlemek gerekir.

Saldırganlık (aggression); Freedman, Sears ve Carlsmith'e (1989) göre başkalarını incitmeyi amaçlayan her türlü davranış ve niyettir. Usal ve Aslan'a göre ise saldırganlık başka insanlara ve varlıklara zarar vermeyi amaçlayan, hem bu yönde hem de bu yöndeki tepkiyi önlemeye yönelik davranıştır (Göksu, 2007).

Eren'e göre davranış bilimlerinde saldırganlık başkasını incitmek amacı taşıyan sözel ya da fiziki davranış olarak tanımlanabilir (Yüksel, 2006).

Dedikodu yapma, bireyi dışlama, önemsenmeme, aşağılayıcı yüz ifadesi takınma, arkadaşlığı bitirmekle tehdit etme gibi sözle ve davranışla açık ve kapalı şekilde ifade edilen davranışlara sosyal saldırganlıktır. Çete kurma, cinayet, kapkaç vs. gibi davranışlar, sosyal normlara uygun olmadıkları için antisosyal saldırganlık olarak tanımlanırlar (Yüksel,2006).

Saldırganlık toplum tarafından ahlaken onaylanan bir saldırganlıksa özgeci, eğer onaylanmayan bir davranışsa düşmanca saldırganlıktır. Freedman, Sears ve Carlsmith (1989)'a göre pek çok davranış toplumsal kuralların zorlamasıyla oluşmaktadır. Bir de özgeci ve düşmanca saldırganlık arasında olan izin verilmiş saldırganlık vardır (Göksu,2006).

Saldırganlığı belirleyen temel mekanizma geçmişteki öğrenmedir. Bebekler saldırgan duygularını tepkisel olarak açığa vururlar. Bebekler isteklerini dillerini kullanarak ifade edemedikleri için ağlayarak ve hareketleri ile belli ederler. Ancak birey büyüdüğünde saldırgan tepkileri kontrol altındadır. Bazı engellemelere saldırgan tepki vermeyi, bazı engellemelere vermemeyi öğrenir. Bazı kişilere saldırmayı bazı kişilere saldırmamayı öğrenir. Öğrenme saldırgan tepkilerin taklidi ya da pekiştirilmesi ile gerçekleşir. Çocuklara en fazla

gördükleri kişileri taklit etmektedirler. Her modeli aynı oranda taklit etmemektedirler (Taylor, 2007).

Renfrew'e göre (1997); ise saldırganlığın nedenleri çevresel, sosyal, biyolojik olabilir (akt. kay. Korkut, 2004). Friedman, Sears ve Carlsmith'e (1989) göre ise; saldırgan davranışların oluşmasında taklit önemli bir etkidir. Bir çocuk ya da genç saldırganlık gösteren bir anne ve babanın etkisinde büyürse, onları model alarak, çevresine saldırgan bir biçimde davranır. Böylece bu davranışlar başkalarından gördüğü davranışlar şeklinde biçimlenir. Özdoğan'a (2000) göre anne ve babaların, birbirlerine ve çocuğa karşı hoşgörüsüz davranmaları, çocukların ve gençlerin hoşgörüsüz olmasına yol açmaktadır. Azarlanan, sürekli cezalandırılan ve dövülen çocuk kendisini değersiz bulmakta, kendine ve başkalarına karşı saldırgan davranabilmektedir. Bandura ve Walters'in 1959 yılında yaptığı araştırmalar, ana babanın uyguladığı otoriteye dayalı katı disiplinin çocukta saldırganlık ve başkaldırma gibi olumsuz tutumlara neden olduğunu göstermektedir. Öztürk'ün (1990) yaptığı araştırma da bu düşünceyi destekler nitelikte sonuçlar elde edilmiştir. Ana babanın kısıtlayıcı, çocuğa özgürlük tanımayan, kendi düşüncelerini empoze eden ve onun adına kararlar alıp uygulamaya çalışan katı tutumlarının, çocukta isyankarlığa ve saldırganlığa neden olduğunu belirlenmiştir. Gürkaynak (1976); dayak kadar, aşırı derecede koruyuculuğun da çocuğu saldırganlaştırdığını belirtmiştir. Okullarda, öğrencilerin öfke davranışları, akademik güçlülere yönelik bir tepki olarak da kendini göstermektedir (Kuzucu, 2003).

Cinsiyet ve yaş da bireyin saldırgan davranışlarda bulunmasını etkileyen etmenlerdendir. Sylwester'e (1999) göre; saldırgan davranış biçimleri yaşam boyunca gelişimsel değişiklik göstermektedir. Çocuklarda sözel beceri tam gelişmediğinde fiziksel saldırganlık daha fazla görülebilir. Sözel beceri geliştiğinde de bu beceriler saldırgan amaçlı olarak kullanılabilir (akt.kay.Korkut, 2004).

Saldırganlık, öncelikle fiziksel saldırganlık olarak düşünülse de günümüzde dolaylı ve sözel nitelikli saldırganlık da oldukça yaygındır. Zorbalık da saldırganlığın bir formu olarak ortaya çıkmaktadır. Crick'e (1997) göre; ad takma, dalga geçme, vurma, dışlama; Pişkin'e (2002) göre; hakaret etme, küçük düşürme zorbalık davranışlarındandır. Ülkemizde de bu tür olaylara rastlanmaktadır. Bu konuda ülkemizde yapılan araştırmalar da vardır. Pişkin'in 2003 yılında yaptığı çalışmada; Türkiye'de zorbalığa uğrayan çocukların oranının %35, hem

zorbalık eden hem de zorbalığa uğrayanların oranının %30, sadece zorbalık edenlerin %6 oranında olduğunu belirtilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığının 2003 yılında yaptığı çalışmalarda saldırganlık olayları suç oranları ile ilişkilendirilmektedir. Bu oran liselerde %14,3 iken ilköğretim okullarında %15,3'tür (akt. kay. Korkut, 2004).

Toplumun her kesiminde insanlar ailevi, çevresel, sosyal, biyolojik, özgüven, iletişim becerileri gibi konulardaki sorunları nedeni ile cinsiyet ve yaşın da etkisi ile çevrelerindeki insanlara sözel ya da fiziksel saldırgan davranışlarda bulunabilmektedirler. Bu saldırgan davranışlar ilköğretim okullarındaki çocuklarda da kendini göstermektedir. Okullarda, özellikle çocukların birbirlerine karşı hareketleri, bunu çok açık ortaya koymaktadır. Bu tür davranışlar eğitim öğretim ortamında öğrencilerin yaşantılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu davranışları önlemek için okulda gerekli çalışmaların yapılması ve okul yöneticilerinin yaptıkları çalışmalardandır.

Bu araştırmada da öğrencilerin saldırgan davranışlar göstermelerinde ne gibi etkenlerin etkili olduğu konusunda okul yöneticilerinin algılarına yer verilecektir. Okul yöneticilerinin, öğrencilerin bu davranışlarını önlemek için uyguladığı yöntemlerin neler olduğu üzerinde durulacaktır. Bu çalışma, saldırgan davranışların önlenmesi için okullarda uygulanabilecek yöntemler konusunda yöneticilere öneri sunması açısından önemlidir.

1.2. Problem Cümlesi

İlköğretim okullarındaki öğrencilerin saldırgan davranışlarına yönelik okul yöneticilerinin algıları nasıldır?

1.3. Alt Problemler

Bu araştırmada, problem cümlesinde belirtilen konunun ortaya konabilmesi için alt problemler olarak aşağıdaki şu sorulara yanıt aranacaktır.

1. İlköğretim okullarındaki öğrencilerin okullarda gösterdikleri saldırgan davranışlar nelerdir?

2. İlköğretim okullarındaki yöneticilerin öğrencilerin saldırgan davranışlarının nedenleri konusundaki algıları nasıldır?

3. İlköğretim okullarındaki yöneticilerin öğrencilerin saldırgan davranışlarını önlemek için okullarda yaptıkları çalışmalar nelerdir?

a) Okulda Rehberlik Servisi ile eğer yoksa Rehberlik ve Araştırma Merkezi ile işbirliği yapıyorlar mı?

b) Aile ile işbirliği yapıyorlar mı?

c) Yaptırıma yönelik uygulamalar var mı? (Öğrenci Davranışları Değerlendirme Kurulu gibi)

1.4. Sınırlılıklar

1. Araştırma, Kırıkkale il merkezindeki ilköğretim okullarında 2006–2007 öğretim yılında görev yapan yöneticiler ile sınırlıdır.

2. Araştırma sadece Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi ilköğretim okulları ile sınırlıdır.

3. Araştırma verileri araştırmacı tarafından hazırlanan ölçme aracına okul yöneticilerinin verdikleri yanıtlardan elde edilecek bilgilerle sınırlıdır.

1.5. Sayıtlar

1. Görüşme yapılan yöneticiler gönüllüdür.

2. Görüşme yapılacak olan ilköğretim kurumlarında çalışan yöneticiler görüşlerini hür iradeleri doğrultusunda objektif olarak ortaya koyacaklardır.

1.6. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada ilköğretim okullarındaki öğrencilerde görülen saldırganlık davranışlarına ilişkin yöneticilerin algılarına yer verilecek. Çocuklarda oluşan saldırgan davranışların nedenlerinin yöneticilere göre neler olduğu ve bu davranışlara yönelik okullarda ne gibi önlemler alındığı üzerinde durulacaktır. Öğrencilerin bu davranışlarını önlemeye ilişkin olarak okullarda uygulanabilecek yöntemlerin belirlenmesi açısından okul yönetimlerine yol göstermesi amaçlanmaktadır.

1.7. Araştırmanın Önemi

Saldırganlık gelişen ve ilerleyen teknoloji ile birlikte yaşamın her alanında olduğu gibi okullarda da görülmektedir. Bu durum okuldaki her öğrencinin saldırganlıkla dolaylı ya da direkt olarak karşıya kalmasına neden olmaktadır. Eğitim öğretim verilen ortamlarda bu tür davranışlarla karşılaşılması hoş olmamakta, eğitim ve öğretimi olumsuz yönde etkilemektedir. Öğrencilerin davranışlarında görülen saldırganlık eğiliminin nedenlerinin neler olabileceği konusunda yöneticilerin görüşleri ve bu davranışlara karşı yöneticilerin ne gibi yöntemler uyguladığı, bu yöntemlerin saldırganlık davranışlarını önlemede ne derece yararlı olduğu ortaya konulacaktır. Bu konuda yönetimin yapması gereken çalışmaları, rehberlik çalışmalarının bu konudaki önleyici temelli çalışmalarını esas alınarak yönetimin bir parçası olarak alınmasını sağlaması bakımından sisteme katkısı olacaktır. Bunların belirlenmesi, yöneticilere uygulayacakları yöntemler konusunda yardımcı olması ve öğrencilerin bu davranış sorunlarını çözmesi açısından yarar sağlayacaktır.

1.8. Tanımlar

Tezin bu bölümünde çalışma sırasında sıklıkla kullanılan bazı kavramların tanımları verilmiştir.

Saldırganlık: Saldırgan olma durumu, saldırgan bir biçimde davranma, bireyin kendi düşünce ve davranışlarını dıştaki direnmelere karşı, zorla karşısındakine benimsetme çabası (<http://www.tdk.org.tr/tdksozluk/sozbul.ASP?kelime=sald%FDrganl%FDk>).

İlköğretim Okulu: Birkaç öğretim basamağından oluşan örgün eğitim sisteminin, okuma yazmayı, aritmetiği, iyi bir yurttaş olmak için gerekli bilgi ve becerileri kazandıran ilk basamağı (TDK sözlük, s. 699).

Yönetici: Bakanlık merkez ve taşra teşkilâtı ile her derece ve türdeki eğitim ve öğretim kurumlarında yönetim görevi alanlar (Tebliğler Dergisi, sayı 2496, Meb 1999, <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/191.html>).

Öğrenci: Öğrenim görmek amacıyla ders alan kimse, talebe, şakirt
(<http://www.tdk.org.tr/tdksozluk/sozbul.ASP?KELIME=%F6%F0renci>).

BÖLÜM II

Bu bölümde saldırganlığın tanımı, boyutları, saldırganlığın nedenleri, saldırganlık kuramları, saldırganlığı önlemek için yapılması gereken çalışmalar, saldırganlığı etkileyen çevresel etmenler ve okul temelli rehberlik önleme çalışmaları hakkında kuramsal bilgi verilmiştir.

2.1. Şiddet

Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre şiddet, bir bireyin yaralanma ve ölümüne neden olan ya da gelişmesini engelleyen fiziksel, psikososyal ve cinsel olarak uygulanan kasıtlı davranışlardır (Özcebe, 2006).

Şiddetin biyolojik, öğrenme yaşantısı ile ilgili, toplumsal ve kişiler arası etkileşim ile ilgili nedenleri olabilmektedir. Şiddet bireysel ve toplumsal olarak kendini gösterebilmektedir (Deveci, 2006).

Şiddet bir halk sağlığı sorunudur. Dünyada milyonlarca insan şiddet nedeniyle duygusal ve fiziksel sakatlık yaşamaktadır (Uysal, 2006).

Çocukların aile, okul ve arkadaş çevresinde karşılaşmakta ve karşılaştıkları şiddet zamanla çocukların yöneldiği şiddet olarak geri dönmektedir (Deveci, 2006).

Özellikle son dönemlerde Türkiye'de yaşanan toplumsal olaylarda çok fazla şiddet olayları gözlenmektedir. Bu olaylar kimi zaman okulda, kimi zaman sokakta, kimi zaman spor sahalarında, kimi zaman aile içinde meydana gelmekte ve bireyler (özellikle kadınlar, çocuklar ve gençler) şiddete maruz kalmaktadır. Tanık olunan bu şiddet fiziksel, yapısal ve kültürel durumlara göre farklılık göstererek karşımıza çıkmaktadır. Etnik, ekonomik, kişisel vb. nedenlerden kaynaklanan şiddet, zaman zaman kitlesel uygulamalara dönüşmekte ve gruplar arası çatışmaların yoğunluğunu da arttırmaktadır (Çamur, 2005).

Okul ortamında öğrenciler ortak bir yaşamı paylaşırken çeşitli anlaşmazlıkların paylaşılması doğal ve kaçınılmaz bir durumdur. Doğal ve kaçınılmaz olmayan ise bu anlaşmazlıkların şiddet olayları ile sonuçlanmasıdır. Toplumda şiddetin bir güç sembolü

olarak desteklenmesi öğrenciler arasında şiddetin tercih edilen bir problem çözme yöntemi olmasına neden olmaktadır. Şiddet küfür etme, hakaret etme, lakap takma, küçük düşürme, aşağılayıcı konuşma, tehdit etme, alay etme, liderlik çatışmaları, cinsiyet çatışmaları biçiminde görülebilmektedir (Çevik, 2006).

Türkiye’de öğrencilerin okullarda en çok maruz kaldıkları şiddet türleri sözel ve duygusal (küfür etme, hakaret etme, lakap takma, küçük düşürme, aşağılayıcı konuşma, tehdit etme, alay etme), fiziksel, cinsel şiddet şeklinde kendini göstermektedir. Şiddet eğilimli çocuklarda en çok görülen davranışlarda yetişkinler de dâhil olmak üzere insanlara gösterdikleri saldırgan davranışlardır (Cınkır, 2006).

Okullarda öğrencilerin gösterdikleri şiddet davranışlarının yanında öğretmenlerin öğrenciler uyguladığı şiddet davranışları da görülmektedir (Mertoğlu, 2006).

Okullardaki şiddet okula olan güveni azaltmaktadır. Öğrenciler, öğretmenler, veliler ve toplumdaki bireylerin okula olan güveni sarsılmaktadır. Öğretmenlerin okulda kendini güvensiz hissetmeleri de işlerine güdülenmelerini engellemekte bu da eğitim öğretimi aksatmaktadır (Işık, 2006).

Bu nedenlerden ötürü şiddetin önlenmesi için çalışmalar yapılması gerekmektedir. Okullarda olumlu bir okul kültürü yaratılmalı, çocukların diğer çocuklarla yardımlaşması, işbirliğine dayalı grup çalışmalarının yapılması, ödül uygulama çalışmalarının yapılması gerekmektedir (Cowie, 2006).

28–31 Mart 2006’da Şiddet ve Okul Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Konulu Uluslar arası Sempozyumunda okullarda şiddet olaylarına önlem olarak Okullarda Şiddet ile İlgili Eğitim Eylem Planı (VISTA) Projesi önerilmiştir. Bu projede bütüncül okul yaklaşımının benimsenmesi gerektiği belirtilmiştir. Bütüncül okul yaklaşımına göre sorunu belirleme, şiddeti önleme, şiddeti azaltma ve şiddet içermeyen bir çözüm ortamını desteklemenin okullarda işbirliği, duygusal sağlık ve esenlik yaratmanın benimsenmesi gerektiği söylenmiştir. Bütüncül okul yaklaşımında okulda yalnızca şiddet içeren davranışlara meydan okumak ve bu tür davranışları ele almak değil, demokrasi, katılım

ve yurttaşlık haklarını içine almaktadır. Bireyin, okulun, ailenin ve toplumun aktif katılımı esastır (iogm.meb.gov.tr/siddetveokul/ilksunumlar.htm).

Bütüncül Okul Yaklaşımında okul iklimi iyileştirilmekte, personel, öğrenci ve anne-baba ilişkileri iyileştirilmektedir. Toplum ile bağlar oluşturulup, çocukların duygusal, sağlık esenliklerini ve duygusal potansiyelleri desteklenmektedir (Cowie, 2006).

Şiddeti önleme programı olarak akran buluculuğu yöntemi de uygulanabilmelidir. Bu yöntemde öğrenciler arkadaşlarıyla bir çatışma yaşadıklarında şiddete başvurmak yerine öncelikle müzakere ederek sorunları çözmeye çalışmalı, eğer çözemelerse arabulucu olarak arkadaşlarında ya da öğretmenlerinden arabuluculuk desteği almaları aynı şekilde öğretmen de öğrencilerle sorun yaşadığında sorunları önce müzakere ederek çözmeleri, eğer çözemelerse rehberlik ve psikolojik danışmalardan arabuluculuk desteği alarak sorunu çözmeler beklenmektedir (Özmen, 2006).

2.2. Saldırganlık:

Saldırganlık kelime anlamı olarak saldırgan olma durumu, saldırgan bir biçimde davranma, bireyin kendi düşünce ve davranışlarını dıştaki direnmelere karşı, zorla karşısındakine benimsetme çabasıdır (<http://www.tdk.org.tr/tdksozluk/sozbul.ASP?kelime=sald%FDrganl%FDk>).

En yalın haliyle saldırganlık başkalarını inciten ve incitmeye çalışan her türlü davranışlardır. Zarar verme niyetli saldırılar saldırgan davranışlardır (Taylor, 2007).

Doğada birçok canlı yaşamını sürdürebilmesi için; var olan tehditlere karşı uyarılması ve kendini koruması, yaşamda kalabilmesi ve türünü sürdürebilmesi için saldırgan davranışlar gösterebilmektedir (Soykan, 2003).

Saldırganlığı açıklamada en ayrıntılı tanım ise Mustonen ve Pulkinen (1991) tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre *saldırganlık*, bir kişinin bir diğerine, kendine hayvana ya da cansız bir nesneye kazara ya da iyi niyetli bir biçimde fiziksel ya da psikolojik bir zarar vermeye neden olabilecek herhangi bir davranıştır. Bu nokta da insan ve hayvan

saldırganlığının farkı ortaya çıkar. Mees (1990), Baenninger (1991), Cappara, Barbanalli (1994)'ye göre; hayvanlar tehdit altındayken ve açken saldırırlar. Oysa insanlar kızgın ya da tehdit altında değilken bile saldırganca davranabilirler. İnsanların saldırganlığı içerik, biçim, kullanılan silahlar ve araçlar, uyarıcılar, sonuçlar, kazançlar ve nedenleri açısından farklıdır (akt.kay. Korkut, 2002).

Değişik biçimlerde ortaya çıkan saldırganlık gelişim dönemlerine paralel olarak farklı düzeylerde ve biçimde görülebilmektedir. Örneğin çocukluk döneminde çocukların anne-babanın ya da yakın çevresindeki diğer insanların dikkatini çekme isteği, anne-babaya karşı güç kazanma isteği ya da onlardan intikam almaya çalışması, çocuğun özgüveninin eksik olması, ilgi ve sevgi yoksunluğu, yanlış anne ve baba tutumları, aile içi iletişimin yetersiz olması, aile içinde yanlış disiplin uygulamaları gibi nedenlerden dolayı davranış bozuklukları ortaya çıkar. Bu davranış bozuklukları ise saldırgan davranışlar ile kendini gösterir. Saldırgan çocuklar genel olarak öfkelerini yenemez, çevresindekilerle ilişkileri gergindir ve geçimsiz olurlar, sürekli kavga çıkarıp etrafa zarar verirler (Uysal, 2006). Saldırganlığa eşlik eden en temel duygulardan biri öfkedir. Anderson'a (1992) göre ise öfke geçici bir duygu hali saldırganlık ise bir eşyaya veya kişiye zarar verme girişimidir. Öfkenin saldırganlığa dönüşüp dönüşmeyeceği koşullara, kişinin inançlarına, algılamasına, beklentilerine hatta kişinin biyolojik yapısına bağlıdır (akt.kay. Şahin, 2006).

Öfke; insanlardaki doyurulmamış isteklere, istenmeyen sonuçlara ve karşılanmayan beklentilere karşı bir tepki olarak verilebilmektedir. Öfke son derece doğal, evrensel ve sağlıklı olarak ifade edildiğinde, kişiler arası iletişimi olumlu yönde etkileyebilecektir. Ancak öfke kontrol edilmediğinde ve yıkıcı bir biçimde davranışlara dayandığında saldırganlığa neden olmakta ve son derece zarar verici tepkilere dönüşebilmektedir. Öfke organizmayı bir problem olduğunda uyararak saldırgan davranma eğilimindeki kişiyi haberdar etmede etkin bir role sahip olabilmektedir. Yoğun olarak yaşanan öfke duyguları kişi için saldırgan davranma eğilimini harekete geçirebilmektedir. Öfke içsel bir duyguyken saldırganlık yıkıcı davranış haline dönüşebilmektedir (Soykan, 2003).

Öfke birçok saldırgan davranışın arkasındaki neden olabilmektedir. Öfkenin saldırgan davranışlara dönüşmesini engellemek için onun bastırılması yerine tanınması gerekir (Kısaç, 1999).

Freedman, Sears, Calsmith'in (1989) yaptığı araştırmada herhangi bir nedenden kaynaklanan uyarılma, öfke olarak adlandırıldığı sürece, saldırgan davranışa yol açabilmektedir. Kişilerin çok yüksek sesler, yoğun ve sürekli alıştırmanın, öfkeye yol açması beklenen koşullarda yer almaları, saldırganlığı arttırıcı bir etki yapabilmektedir. Bunlar da saldırganlığa mazeret davranışlar olarak gösterilebilmektedir (akt.kay. Doğan, 2001).

Saldırganlık bireyin engellenme durumu ile karşı karşıya kaldığında başvurduğu bir davranış olarak görülebilmektedir. Bu davranış kapsamında birey içindeki saldırganlık dürtüsünü başka bir kişiye sözel ya da fiziksel olarak gösterebildiği gibi kendisine yönelik olarak da sergileyebilir. Saldırganlık öğrenilmiş bir davranıştır. şiddete tanık olma, sık sık engellenme ile karşılaşma saldırganlığı arttırıcı unsurlardır. Saldırganlık bir bakıma öfke duygusunun dışa vurumudur. Kimi zaman basit nedenler, kimi zaman ciddi travmatik durumlar (istismar, aile yakınının ölümu, hastalık, vb.) çocuğu öfkelenendirir. Çocuğun öfkeyi kontrol edebilmesi için öncelikle neden öfkelenildiğini bilmesi gerekir, daha sonra da öfkesini nasıl yönlendireceğini bilmelidir. Çocuğun öfkesinin nedenini anlayabilmesi için, yetişkinlerin onu etkin biçimde dinlemesi gerekmektedir. Çocuk öfkesini istenmedik biçimde gösterdiğinde olumlu bir şey elde etmemesi gerekir. Eğer öfkesini istenmedik biçimde gösterdiğinde istedikleri yerine getirilirse, bu davranışının istediklerini elde etmenin bir yolu olduğunu öğrenecektir (Erol, 2006).

İnsan biyolojik bir varlık olmanın yanında toplum içinde yaşamaktadır ve içinde bulunduğu çevreden etkilenmektedir. Saldırganlığın biyolojik kökeni olsa da dış etmenler nedeniyle biçimlenerek çevre tarafından geliştirilip, engellenebilir. İnsan davranışı çevre tarafından yönlendirilirken kalıtım tarafından da belirlenmektedir. Yani saldırgan davranışlar değerlendirilirken çevresel ve kalıtımsal etmenler birlikte göz önünde tutulmalıdır (Özdoğan, 1978).

Başar'a (1996) göre saldırganlık insanın doğasında var olmakta, yaşanılan çeşitli olaylar sonucu ortaya çıkmakta ve bireyin yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir. Çağlar'a (1981) göre; saldırganlık uygun şekilde yönlendirildiği takdirde saldırganlık eğilimi yapıcı bir kuvvet kaynağına dönüştürülebilmektedir. De Rosier'e (1994) saldırgan davranışların sosyal ve psikolojik nedenleri olduğunu ve oluşan bu davranışların ailenin etkisiyle oluştuğunu belirtmektedir. Bee'ye

(2000) göre; saldırganlığın biçimi ve sıklığı çocuğun yaşına göre değişiklik göstermektedir. Yörükoğlu'na göre (2002) saldırgan çocuk yaşlılarıyla ve çevresiyle uyum içinde olamayan, geçimsiz, kavgacı, kuralları çiğneyen, büyüklerine karşı gelen, sık sık ceza alan, anlaşmazlıklarını bilek gücü ile çözmeye çalışan, öfkesini yenemeyen, psikolojik sorunlarını davranışlara aktaran ve yetişkinlerle devamlı çatışma içinde olan bireylerdir. Saldırgan çocuk özgüveni olmayan bir çocuktur ve kendisinin görmediği hoşgörüyü başkasına da göstermez, kabadayılık göstererek kendisinin güçlü olduğuna inandırmaya çalışmaktadır, yaptığı bu davranışlar onda geçici güçlülük duygusu yaratmaktadır, özetle saldırgan çocuk öz saygısı az olan çocuktur. Çocukta güven duygusunun gelişmesi saldırganlık tepkisini engellemesini ve beklemesini sağlar. Çocuğa sevgi ile yaklaşıldığında çocuk bu sevgiyi sürdürmek için, kendi kendine saldırgan davranışlarını engelleyecektir. Anne ve babadan gördüğü sevgiyi kaybetmek ve cezalandırılmak korkusu çocuktaki saldırgan davranışları azaltmaktadır (akt. kay. Dizman, 2003).

O halde bir çocukta doğuştan gelebilecek saldırgan davranışların oluşmasını önlemek için anne ve baba ilgisi, sevgisi aynı zamanda çocukta güven duygusunun oluşturulması da önemlidir (Doğan, 2001).

Saldırgan davranışların öğrenilmesinde etkili olan bazı modeller olabilir. Lefkowitz, Eron, Walder, Huesmann'a göre (1977); çocuklar saldırgan davranışları aile, toplumsal faktörler ve sembolik modellerden öğrenebilmektedirler. Ailesel etkiler: Evdeki disiplin davranışları, çocuğa verilen cezalar, ana-babanın saldırgan tutum ve davranış sergilemeleri. Toplumsal etkiler: Çevredeki kişilerin saldırganca davranışları, kavgalar, diğer fiziksel saldırgan durumlar. Sembolik modeller: Medya (sinema, televizyon, basın..) (akt.kay.Karataş, 2002).

Saldırganlık çocuklarda beyindeki tahribat, temel ihtiyaçları zamanında ve yeterince karşılanmaması, rahatsızlık, hastalık, sıkıntılı olmak gibi organik nedenlerden kaynaklanabileceği gibi; ana-babanın uyguladığı katı disiplin yöntemleri ile aşırı baskılı ya da aşırı hoş görülen davranışlar, çocuğun özgüveninin eksik olması, yetersiz sevgi ve ilgi, çocuklar arasında ayırım yapılması, ana-babanın aşırı düşkünlüğü, aşırı koruması gibi psikolojik nedenlere karşı bir yanıt olabilir (Kıdır, 2006).

Buss (1973) saldırgan davranışın gücünü artıran dört etkenden söz etmektedir. Bu etkelerin birincisi saldırgan davranışın gücünü artıracak pekiştirecin geçmişi, ikincisi yaşantılar, üçüncüsü saldırgan davranışın sosyal olarak kolaylaştırılması ve en son olarak da kişilik saldırgan davranışı doğrudan etkileyip güçlendirmektedir. Kişinin dürtüselliği ve engellenmeye tahammül gösterme becerisi gibi özellikler saldırgan davranışın olasılığını ve yoğunluğunu etkileyen kişisel özelliklerdir. Saldırgan davranışlar önemli ölçüde öğrenilmiş tepkilerdir ve pekiştirme, saldırganlığın öğrenildiği temel süreçtir (akt.kay.Gürsel, 1997).

Saldırgan davranışların ortaya çıkmasında etkili olan bu modeller her toplumdaki saldırganlığın çıkış biçiminde farklılık gösterir. Her kültürde saldırgan davranışlara rastlansa da saldırganlık oranı saldırganlığın dışa vurum biçimi, kime yöneldiği, nasıl hoş görüldüğü gibi noktalarda kültürler arasında farklılık görülebilir (Kağıtçıbaşı, 1999).

Saldırgan davranışların ortaya çıkmasında etkili olan kültürel farklılık konusunda da Freedman ve arkadaşları (1973) bazı saldırgan davranışların oluşması toplum kurallarının zorlamasıyla oluştuğunu belirtmişlerdir. Bu tür saldırgan davranışlar özgeci veya toplumsal olarak nitelendirilir. Toplumsal ve kültürel farklılıklar gençler arasında yaygınlaştığı görülen grupsal saldırgan davranışların açıklanmasını da kolaylaştırabilmektedir. Saldırgan davranışlar çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Quay'a (1987) göre gençlerde saldırgan davranış iki biçimde görülmektedir. Grup ya da çete şiddeti ve bireysel saldırganlıktır. Wirt'e (1984) göre bireysel saldırganlık toplumsallaşmamış saldırganlık olarak adlandırılabilir. Bu kişilere, hayvanlara, nesnelere yönelmiş kendi başına yaptığı fiziksel saldırı ve acımasızlık hareketleri ile ilgilidir (akt.kay.Gürsel, 1997).

Saldırganlığın kabul edilebilir olduğunu öğreten her şey saldırganlık eğilimini artırabilmektedir. Saldırganlığın yanlış olduğunu öğreten her şey de tam tersi bir etki yapabilmektedir. Dolayısıyla toplumsallaşmada temel sorun, saldırmamayı öğretmek değil, saldırganlığın ne zaman uygun olup olmadığını öğretmektir (<http://www.okulpdr.net/saldirganlik.htm>).

Saldırgan davranışların ortaya çıkmasında cinsiyet farklılığı da dikkate alınmıştır. Yapılan araştırmalarda erkeklerin kadınlardan daha çok saldırgan olduğunu gösteren sonuçlar yoktur. Erkeklerin fiziksel saldırganlığa daha çok başvurduklarına ilişkin araştırma sonuçları vardır. Campbell, Muncer ve Bibel (1985), Campbell, Muncer ve Garma (1993), Ancher ve

Parker (1994) yaptıkları araştırmalarda erkeklerin sosyal ya da maddi ödöl, statü kazanma gibi yararlı sonuçlara bağlı olarak saldırgan davranışlar gösterdikleri görölmüştür. Bayanlar ise sosyalleşmenin yanında fiziksel olarak zayıf olmaları sonucu fizikselden çok doğrudan ya da dolaylı olarak sözel saldırganlık daha çok göstermektedir (akt.kay. Korkut, 2004).

Özben'e göre (2001) kızlar ve erkekler arasındaki saldırgan davranış farklılıklarını inceleyen araştırmaların çoğunluğu erkeklerin kızlara oranla en azından fiziksel açıdan daha saldırgan olduğu sonucuna varmışlardır (akt.kay. Demirhan, 2002).

Hall (1984)'e göre batı toplumlarında kadınları giderek artan özgürlüklerinin, kadınların şiddet karşısındaki çekingenliklerini kaldırarak saldırgan olmalarının önündeki engellerin kalkmasında önemli bir yere sahiptir (Hogg, 2007).

Saldırganlığın ortaya çıkmasında yaşantının etkisini açıklar nitelikte yatılı ilköğretim bölge okulları öğrencileri arasında "saldırganlık" eğilimlerinin belirlenmesi amacıyla bir araştırma yapılmıştır. Yapılan bu araştırmada çocukların saldırganlık eğilimleri, saldırganlık bunalımı, yansıtılmış saldırganlık, kendine dönük saldırganlık, prososyal saldırganlık ve antisosyal saldırganlık boyutları açısından ölçölmüş ve yansıtılmış saldırganlık ve kendine dönük saldırganlık açısından yatılı okuyan çocuklarla, aileleriyle birlikte yaşayanlar arasında "anlamlı" bir farklılık bulunmuştur. şöyle ki; yatılı okuldakilerin saldırganlık eğilimi ailesiyle kalan öğrencilerde daha yüksek çıkmıştır. Yatılı okullarda kalan gençlerle ve çocuklarla bireysel ilgilenme yeterli olmamaktadır. Bu durumda çocuk duygularını bastırmakta öfkesini biriktirmektedir. Sorun çözme tekniği olarak saldırganlığa ve hak arama yolu olarak şiddete başvurulmaktadır (Tarhan, 2006).

Chalnin (1995)'e göre saldırgan davranış intikam isteğine gizli bir korkunun varlığına dayanabilir. Birey saldırgan davranışları nedeni ile dışlandıkça sevilme ve istenme acısı duyabilir. Bu da onu intikam isteğine götürebilir (Aslan, 2002).

Sevilme ve önem verilme hissinin çocuklara yansıtılması, hoşgörölü davranılması, sorumluluk verilmesi ve yeteneklerinin kabul edilmesi, konuştuklarına önem verilmesi, fikirlerinin söylenmesine izin verilmesi, arkadaşlarının yanında küçük düşürölmeme çocuğun kendine olan güvenini artırır ve saldırgan davranışlar göstermesini engeller (Kır, 2006)

2.3. Saldırganlık Boyutları:

Saldırganlık konusunda birçok görüş vardır. Tanımlar arasındaki ortak nokta davranışın canlı bir varlığa yöneltilmiş olması ve zarar vermiş olmasıdır. Yapılan davranış ister zarar verme niyeti taşıyın ister taşımasın saldırgan davranış kapsamına alınmaktadır. Saldırganlığı tanımlama konusundaki bu zorluklar saldırgan davranışları çeşitli sınıflara ayırmaya zorlamıştır (Dizman, 2003).

Saldırganlık psikolojik zarar verme niyetiyle sözlü ya da fiziksel davranışta bulunma şeklinde de tanımlanabilir. Saldırgan davranışlar amaçları bakımından farklılaşmaktadır. Diğer kişinin korku ya da öfke yaratan saldırgan davranışlarına karşılık olduğunda savunucu saldırganlık, diğerine doğrudan zarar vermek amacını taşıdığına düşmanca saldırganlık, diğerine zarar verme niyeti olmadan, belirli bir amaca, ulaşmak için yapıldığında araçsal saldırganlık söz konusu olabilmektedir. Sears (1961) saldırganlığı özgeçi saldırganlık ve düşmanca saldırganlık diye sınıflamaktadır. Berkowitz saldırganlığı normativite ve ifade edici, Zillmann ve Canton kışkırtılmış ya da kışkırtılmamış saldırma veya savunma amaçlı, Scott ise kendine ve başkalarına yönelik olarak sınıflamaktadır. Buss'a göre (1973) saldırganlık fiziksel veya sözeldir. Bu iki saldırganlık aktif veya pasif, doğrudan ya da dolaylı olarak kendini göstermektedir (akt.kay. Tuzgöl,1998).

Kendini korumak amacıyla başkasına zarar vermek araç olarak saldırganlık kapsamına girer. Düşmanca saldırganlıkta ise zarar vermek başlı başına bir amaçtır. Bu tür saldırganlıklar özellikle insanların fazlaca uyarıldıkları zamanda karşılaşılan bir durum olabilmektedir (Kağıtçıbaşı, 1999).

Saldırganlık bir davranış olarak tanımlandığında davranışa dönüştürülmeyen düşmanlık duyguları tanımın dışında bırakılmaktadır. Fiziksel saldırganlık ve sözel saldırganlık ise tanıma dahil edilmemektedir. Bunun yanı sıra, pasif saldırganlık olarak tanımlanan ve aktivite içermemesine karşın zarar verme niyeti taşıyan hareketsizlik de bu tanımın içine girmektedir. Bu tanımlarda eylemde bulunan kişilerin niyetleri göz önüne alınmamaktadır (Doğan, 2001).

Saldırganlığın çeşitli alt boyutları vardır. Bunlar: 1. Atak saldırganlık: Başkalarına karşı fiziki şiddet kullanarak eylemde bulunmak ile ortaya çıkan, objelere zarar vermeden insanlarla kavga etmeye dayanan bir davranış şeklidir. 2. Dolaylı saldırganlık. Hem dolambaçlı hem de belli bir kişiye yöneltilmeyen saldırganlık şeklidir. Dolaylı saldırı işnelemeler şeklinde gerçekleşir. 3. Sınırlı Saldırganlık: En küçük tahrik karşısında patlamaya hazır olma, sürekli hiddetlilik, somurtma gibi durumları içeren saldırganlıktır. 4. Negatif Saldırganlık: Karşı koyma ise kurallar ve gelenekler karşısında pasif bir direnişten ağır bir başkaldırmaya kadar değişen boyutlarda ortaya çıkan saldırganlıktır. Negatif saldırganlık genellikle otoriteye baş kaldırmaktır. 5. Sözel Saldırganlık: Hem konuşmanın biçiminde hem de içeriğinde görülen olumsuz ifadelerdir. Konuşmanın biçimi bağırıp çağırma, tartışma, çığlık atmayı içerir. Konuşmanın içeriği ise aşırı şekilde eleştiriyi kapsamaktadır (Hatunoğlu,1994).

Buss'a (1973) göre pasif saldırganlıkta kurbanın yaşadığı zarar çoğunlukla saldırganın yokluğunda olur. Aktif ve doğrudan saldırganlık ise kurbanın saldırganı açıkça tanımlamasına ve misilleme yapmasına olanak verir. Pasif ve dolaylı saldırganlık saldırganın tanınmamasına, sorumluluk almamasına ve cezadan kaçmasına neden olabilmektedir (akt.kay. Gürsel, 1997).

Buss'a göre (1973); gereken görevi yerine getirmemek fiziksel ve dolaylı saldırganlık, onaylamamak sözel ve dolaylı saldırganlık, bir başka kişinin yolunu kapatmak fiziksel ve doğrudan saldırganlık, konuşmayı reddetmek sözel ve doğrudan saldırganlık olarak pasif saldırganlık grubuna girmektedir. Rahatsız edici el şakaları yapmak dolaylı ve fiziksel saldırganlık, kin beslemek, dedikodu yapmak ve yalan söylemek sözel ve dolaylı saldırganlık, hedefe yumruk atmak fiziksel ve doğrudan saldırganlık, küfür etmek doğrudan ve sözel saldırganlık olarak aktif saldırganlık grubuna girmektedir (akt.kay. Tuzgöl, 1998).

2.4. Saldırganlığın Nedenleri

İnsanların çoğu çeşit nedenlerden dolayı direk veya dolaylı olarak hem fiziksel hem de sözel saldırganlık göstermekte ve maruz kalmaktadır.

Birisi tarafından rahatsız edildiğimizde ya da bir saldırıya uğradığımızda o kişiye karşı saldırganlık eğiliminde olabiliriz (Taylor, 2007).

Bandura'ya göre bir kişinin saldırgan olup olmaması kişinin önceki saldırgan deneyimlerine, geçmişteki saldırgan davranışlarının başarısına, saldırgan davranışın ödüllendirme ve cezalandırma ihtimaline, bilişsel, sosyal ve çevresel faktörler dizisine bağlıdır. Seane (1987)'ye göre maddi imkânsızlıklar, işsizlik, hastalık, stres kısmen aile içi şiddetin yoksun ailelerde daha yaygın olmasının nedenidir (Hogg, 2007).

Gold (1978) okul ortamının saldırganlığı artırdığını savunmaktadır. Okulun saldırganlık yaratan sosyal ve psikolojik etkileri oluşturduğuna ve saldırgan davranışları artırıcı olduğuna inanmaktadır. Bunun yanında Feldhesun ve arkadaşları (1977) ise saldırganlığın oluşmasında okulun aile değişkeni kadar etkili olmadığı öğretmen tutumlarının, cinsiyet ve zekâ düzeyi değişkenlerinin daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Demirhan, 2002).

Eron (2000)'e göre saldırganlığın ortaya çıkmasında ve süreklilik kazanmasında öğretmenlerin bilişsel sistemleri de etkin rol oynamaktadır. Moeller (2001)'e göre öğretmenlerin olayları ve durumları anlamlandırma biçimleri, karşılaştıkları sorunları çözme biçimleri çocukların problem çözme becerileri kazanmasında etkili olmaktadır. Çocukların problem çözme becerileri kazanmaları da saldırgan davranışları önleme çalışmalarında etkili olmaktadır. Bu nedenle öğretmenlerin çocukların saldırgan davranışları üzerinde etkisi olmaktadır (akt.kay.Kurtyılmaz, 2005).

Saldırgan davranışların ortaya çıkmasında eğitimde öğretmen etkisinin yanında çocuğun akademik başarı gösterememesi bu eksikliğini bu tür davranışlarla ortaya çıkarmasına neden olabilmektedir.

Connor (2002)'e göre akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin saldırganlığa başvurma olasılığı akademik başarısı düşük olan öğrencilerden daha düşüktür (akt.kay.Kurtyılmaz, 2005).

İnsanların hayatta yaşantılarını kısıtlayan durumlar ve engellemeler saldırganlığa neden olur. Bazı engellemeler keyfi bazıları ise keyfi olmayan engellemelerdir. Ekonomik sıkıntılar keyfi olmayan engellemelerdir. Keyfi olmayan engelleme ya da zorlamalar, keyfi olmayanlardan daha fazla öfke ve saldırganlığa neden olmaktadır (<http://www.okulpdr.net/saldirganlik.htm>).

Saldırganlığa risk etmeni oluşturan değişkenlerle ilgili yapılan çalışmalarda öğrenme problemleri, dūřuk dūzeyde okur-yazarlık, ailelerin sıcak ilgi göstermemesi, anne ve babaların saldırganlığı ve kötü davranması, aile içi şiddet, çocuklara denetim eksikliği, sert ve cezalandırıcı ocuk yetiştirme uygulamaları, boşanmış aileden gelme, madde bağımlılığı, az eğitimli anne ve babalar, yoksulluk saldırgan davranışları için yordayıcı değişkenlerdir (Korkut, 2004).

Eken (1996)'e göre saldırganlığın, eğitim dūzeyi ile olan ilişkisi hakkında Adalet Bakanlığı'nın istatistik tablolarının incelenmesi sonucunda bir fikir elde edilebilmektedir. Örneęin 1993 istatistik tabloları incelendiğinde, 'adam öldürme' saldırganlığın en yoğun biçimlerinden biri olarak ele alınır, "adam öldürme" suçundan hükümlü bulunan 2410 kişiden 1784'ünün ilkokul mezunu, 195'inin ortaokul dengi meslek okulu, 119'unun lise ve dengi meslek okulu ve 17'sinin de fakülte, yüksekokul mezunu olduğu görülmektedir (akt.kay. Çıplak,2004).

Yine saldırganlığın ortaya çıkmasında yaşantı etkisini gösteren Konya'da yetiştirme yurdunda kalan çocuklar üzerinde yapılan bir araştırma da, kk yaşlarda terk edilen ya da ailesi tarafından yurtlara verilen çocuklarda saldırganlık eğiliminin fazla olduğunu ortaya koymuştur. Sosyo-ekonomik olanaklardan ve ebeveynden yoksun olan çocuğun, kendini kabul ettirmek amacıyla çevreye karşı tepki ve olumsuz davranışlarda artma gözlendiğini, zaman zaman toplumu suladığının ve daha tepkisel olduğunun grlmştir. Saldırganlığı etkileyen etmen olan yaşantı yaşanılan yer ile de bağlantılıdır. Yapılan araştırmalarda da ile ve şehirde doğan gençlerin saldırganlık dūzeyleri köyde doğan gençlerden daha yüksek olduğu grlmştir. İlçe ya da şehirde doğan gençler, otoriteye daha kolay başkaldırabildikleri grlmştir. şehir toplumunun birey üzerindeki denetimi köy toplumuna göre daha az ve buna karşın köyde birincil ilişkilerin daha yoğun olması, insanların diğer insanlar üzerinde denetiminin artması ve grup kontrolünü daha fazla hissetmesi neden olarak gösterilmektedir (Filiz, 2006).

2.5. Saldırganlık Kuramları:

Yapılan araştırmalarla saldırganlığa neden bazı etkenler ortaya atılmıştır. Bilim adamlarının bazıları bunlara karşı çıkararak yeni nedenler ileri sürmüşler ve yaptıkları araştırmalarla bunları desteklemişlerdir. Saldırganlıkla ilgili ileri sürülen durumlarda tartışmalar saldırganlığın içgüdüsel mi yoksa sonradan mı kazanılan bir davranış olduğu konusundadır.

Tuzgöl'e (1998) göre; saldırgan davranışların oluşmasında etkili olan kuramlar saldırganlığın doğuştan geldiğini düşünen içgüdüsel ve biyolojik kuramlar, saldırganlığın gözlem ve taklit yoluyla sonradan öğrenildiğini düşünen öğrenme kuramları ve bu iki yaklaşımı birleştiren engellenme kuramı da üçüncü farklı bir yaklaşım olarak ele alınmaktadır (akt.kay.Dizman, 2003).

2.5.1. İ Güdü Kuramları

Yapılan araştırmalarla elde edilen bulgular sonucu ortaya çıkan kuramlardan ilki içgüdüsel kuramdır. İ güdü kuramı; kurucucusu Freud olan Psikoanalitik Kuram ve Lorentz tarafından ortaya atılan Etiyolojik Kuram olarak ele alınmıştır.

2.5.1.1. Psikoanalitik Kuram

Kurucucu Freud, insan davranışlarının yaşam ve ölüm içgüdüsü olmak üzere iki güdü tarafından yönlendirdiğini dile getirmiştir. Ölüm içgüdüsü bireyin kendisine yöneliktir ancak bireyin varlığını ve yaşam içgüdüsünü tehdit ettiği için saldırganlık diğer insanlara yönlendirebilmektedir (Kurtyılmaz, 2005).

Morgan'a göre (1977); içgüdü kuramcılarının çoğunluğu başta Freud olmak üzere insanlarda saldırganlık dürtüsünün doğuştan geldiğini savunmaktadır. Freud saldırganlığın "lm içgüdüleri" olarak adlandırılan biyolojik temele dayandığını ne sürmektedir. Özben (2001)'e göre Freud özellikle çocukluk yıllarının etkisinin büyük olduğunu vurgulamakta ve saldırganlığın çocukluktan gelen bastırılmış arzuların sonucu olarak görmektedir (akt.kay.Masalcı, 2001) .

Freud kuramının birinci aşamasında kişiliğin gelişim dinamiği ile ilgili süreçte ortaya çıkan sorunları, gerilimleri, belirli gelişim dönemlerine takılıp kalmaları saldırganlığa yol açan nedenler arasında saymaktadır. Freud'a göre saldırganlık gerçekte insanın kendine yönelik olan yıkıcı eğilimlerinin dış dünyedeki nesnelere çevrilmesidir (Özdoğan, 1978).

Freud saldırganlığın kontrol edilebileceğine inanmasına karşın hiçbir zaman ortadan kaldırılamayacağını ileri sürmektedir. Saldırganlığın açığa vurulmasının saldırganlığın boşaltıcı olduğuna inanmaktadır (Taylor, 2007).

Saldırganlığın doğuştan geldiğini savunan görüşleri açıklayıcı bilimsel veri yoktur. Bulguların çoğu hayvanlarla yapılan deneylerden elde edilmiştir. Freud insanlardaki saldırgan eğilimlerin davranışa yansması durumunda kişinin öfkesini boşaltacağını, saldırgan enerji düzeyinin azalacağını ve saldırgan olma olasılığının düşeceğini belirtmiştir (Kağıtçıbaşı, 1999).

Freud saldırganlık davranışını ifade edilemediği takdirde belirli türden bir enerji olarak kişinin içinde kalacağını savunmuş ve birçok davranış bozukluklarının doğal ifadesini bulamamış saldırganlık eğiliminden kaynaklandığını ifade etmiştir (Cüceloğlu, 1998).

Geleneksel psikoanalitik kuramda Deaux, Dane ve Wrigtmans'a (1993) göre saldırganlık enerjisi insan vücudu tarafından sürekli üretilmektedir. Saldırganlık içten gelen ve açığa vurulması gerekli bir güdü olarak tanımlanmaktadır. Bu düşünce hidrolik kuram olarak adlandırılmıştır. Freud'a göre ne maddi gereksinimlerin karşılanması ve eşitliğin oluşturulması ne de yaşamdaki diğer iyileştirmeler saldırganlığın düzeyini etkilemektedir. Ancak yaşamsal içgüdülerin karşı etkisiyle ve duygusal bağların geliştirilmesiyle aşırı yıkımcılığı azaltmanın dolaylı bir yolu olarak önerilmektedir. Psikoanalitik Kuram saldırganlığı doğuştan gelen bir içgüdü ve insan bedeni tarafından sürekli üretilen dışarı atılması zorunlu bir enerji olarak görmektedir (akt.kay.Tuzgöl, 1998).

Çetinkaya'ya (1991) göre; bireyler kendilerini saldırgan davranışlarda bulunmaya eğilimli kılan bir saldırganlık iç güdüsü ve dürtüsü ile doğmaktadırlar. Freud'un saldırganlıkla ilgili görüşleri tarihsel açıdan ele alındığında psikoanalitik kuramın ilk

döneminde saldırganlık pek önemsenmemiştir. Bu dönemde saldırganlık psikoseksüel gelişim süreçlerine ağırlık vererek açıklanmaya çalışılmıştır (akt.kay.Dizman, 2003).

Freud bundan sonraki çalışmalarında ise ego içgüdüleri üzerinde durmuştur. Ego içgüdülerinin kendini korunmasından ve devam etmesinden saldırganlığın önemli bir rolü bulunmaktadır. Freud, kişiliğin gelişim dinamiği ile ilgili süreçte ortaya çıkan sorunları ve gerilimleri saldırganlığa yol açan nedenler arasında sayarken; ikinci aşamada saldırganlığı doğrudan doğruya biyolojik bir içgüdüye bağlayarak daha katı ve değişmez bir model ortaya koymuştur (Gürsoy, 2006)

Cansever'e (1985) göre ego içgüdüleri toplumsal içgüdüler karşısında cinsel içgüdüleri dengeleyen içgüdüdür. Bu içgüdüler birbirini etkisiz kılabilen ya da birbirinin yerine geçebilmektedir. Bu içgüdüler içe dönük olursa kendini cezalandırmaya ve intihara kadar gidebilmekte, dışa dönük olursa saldırganlık ve şiddet içerikli yıkıcı davranışlara neden olmaktadır (akt.kay.Demirhan, 2002).

Ego içgüdülerine göre birey kendini koruma eğilimindedirler; bu açıdan bireysel doyumu engelleyen ve tehdit eden durumlarda ego tepki gösterdiğinden saldırganlık da bu şekilde değerlendirilmiştir (Dizman, 2003).

Eron'a (1987) göre Psikoanalitik Kuram doğumdan itibaren bilişsel, duygusal, sosyal, psikolojik gelişim, özdeşleşme süreci, öğrenme yaşantıları bilişsel süreçlerin saldırganlığı etkilediğini ortaya koymaktadır. (akt.kay. Demirhan, 2002).

2.5.1.2. Etiyoloji Kuramı

Saldırganlık günlük yaşam kavgasındaki zorluklara karşı verilen savaşın doğal bir sonucudur.

Hayvan davranışlarını inceleyen Konrad Lorentz (1976) tarafından ortaya atılmıştır. Doğuştan gelen ve organizmanın uyumunu kolaylaştıran olumlu bir önceliktir (Kurtyılmaz,2005)

Freud'un yaptığı çalışmaların yanında Lorentz'in de bu konuda yaptığı çalışmalar vardır. Lorentz ise Freud'un aksine, saldırgan davranışların dışsal uyarıcılar tarafından başlatıldıklarını savunmaktadır (Dizman, 2003).

Arıcağ'a (1995) göre etiyoloji hayvan davranışlarını kendi doğal ortamında inceleyen bir bilim dalıdır. Lorentz etiyoloji bilimini kullanarak insan ve hayvandaki saldırganlığı açıklamaya çalışmıştır. Bu kurama göre saldırganlık dış uyarıcılardan uzak içgüdüsel enerji kaynağına sahip davranıştır (akt.kay.Gümüş, 2000).

Köksal'a göre (1991) Lorentz'de saldırganlığın iç güdüsel olarak ortaya çıktığını savunmaktadır. Freud, saldırganlığın yıkıcı bir içgüdü olduğunu savunurken, Lorentz, saldırganlığın türün devamını ve çevreye uyumunu sağlayıcı bir içgüdü olduğunu savunmaktadır (akt.kay.Demirhan, 2002).

Bununla birlikte Freud saldırganlığın ortaya konulmasına kültür ve toplumsallaşma yoluyla ket vurulabileceğini söylemiştir (Masal, 2001).

Buss'a göre (1961) saldırganlık bireyin kendi ihtiyaçlarını karşılama isteğinden kaynaklanan bir dürtüdür. Bu kuramın ileriki aşamalarında saldırganlığı dürtü olarak almaktan vazgeçip bireyin engellemeler, yerine getirilmeyen sorumluluklar karşısında başvurduğu akılcı olmayan davranış biçimleri olarak ele almıştır (akt.kay.Gümüş, 2000).

2.5.2. Biyolojik Kuram

İnsanoğlu biyolojik donanımların etkisiyle saldırganca davranabilmektedir. Moeller'e (2001) göre bireylerin saldırgan davranışlara eğilimli olmaları kalıtsal faktörlerle açıklanmaktadır. Beynin bazı bölümlerinin saldırganlığı frenlediği ileri sürülmektedir. Renfrew'e (1997) göre ise, saldırganlığın kandaki bazı kimyasallarla ilişkili olduğunu ve bu düzeye göre farklılaşmalar olduğu ileri sürülmektedir (akt.kay.Kurtyılmaz, 2005).

Tuzgöl'e (1998) göre; saldırganlığa ilişkin içgüdüsel ve genetik kuramlar, organizmalardaki biyolojik bir mekanizmanın kaçınılmaz bir biçimde saldırgan ve şiddet içeren davranışlara yol açmaktadır. Ancak içgüdü kuramını kabul etmeden de saldırganlığa ilişkin biyolojik bir kuram ortaya konulabilmektedir. Bazı kuramcılar, beynin, merkezi sinir sisteminin ve endokrin sisteminin saldırganlığa yol açtığını öne sürmektedirler. Ayrıca beyindeki tümörleri saldırgan davranışlara yol açtığı şeklinde açıklamalar da bulunmaktadır. Saldırganlığı etkilediği öne sürülen bir diğer faktör de erkeklik hormonu olan androjendir. Androjenin, beyin işleyişini etkilemesinin yanı sıra, kas gelişimini ve fiziksel büyümeyi etkileyerek dolaylı olarak saldırganlığa yol açtığı savunulmaktadır. Biyolojik Kuram'a ait bir diğer açıklama genlerdeki farklı kombinasyonların saldırganlığa neden olduğu biçimindedir. Biyolojik Kuram'ın saldırganlığa ilişkin açıklamalarını yeterli ve geniş kapsamlı olduğu söylenemez (akt.kay. Gürsoy, 2006).

2.5.3. Davranışçı Kuram

Davranışçı Kuram'a göre; saldırganlık kişilik değişkeni ve öğrenilmiş bir davranış olarak ele alınmaktadır (Gümüş, 2000).

Aranson'a göre (1980) Davranışçı Kuram insanların saldırgan davranışlarını kontrol etmeyi öğrenebilecekleri ve öfke duygusuna hakim olabileceklerini ortaya koymaktadır. Davranışçı Kuram saldırgan davranışların öğrenme süreç ve ilkeleri ile çevre koşullarına bağlı olarak ortadan kaldırılabileceği savunmaktadır (akt.kay.Demirhan, 2002).

Bandura (1977); çocuğun saldırganlığın davranış boyutuna geçişinde sosyal modelin önemli bir yer tuttuğu, çevresel uyarıcılar olarak kabul edilebilecek gürültü, sıcaklık, sosyal ödüller, kalabalık, taklit, aile içinde görülen eksik ve hatalı davranışlarla alevlenen saldırgan düşünce ve ifadelerin saldırgan davranışların oluşmasına katkıda bulunacağı ve güçlenmesinde çok büyük bir etken olacağı belirtmiştir. Televizyon, film ve medya gibi çok sembolik ifadelerin saldırganlığı artırıcı etki yaptığı vurgulanmaktadır (akt.kay.Karataş, 2002)

Davranışçı yaklaşım içindeki farklı kuramcılar saldırganlığı sosyal öğrenme ve engelleme pekiştirme kavramları ile açıklamaya çalışmışlardır (Gümüş, 2000).

2.5.3.1 Engellenme-Saldırganlık Kuramı :

Saldırganlık kuramlarından İçgüdüsel ve Biyolojik Kuram'dan başka Davranışçı Kuram'ı açıklayan diğer kuram Engelleme Saldırganlık Kuramı'dır.

Engelleme genellikle beklentinin yerine gelmemesi, bir ödülün geri çekilmesi, bir işte başarısızlık, sözel küçümsemelerin de yer aldığı değişik biçimlerde tanımlanmaktadır (Tuzgöl, 1998).

Çevreci ruh bilimcilerin, toplumbilimcilerin, insanbilimcilerin saldırgan davranış konusunda içgüdüsel modele karşı benimsedikleri yaklaşım karşı koyma modelidir (Özdoğan, 1978).

Freud'un saldırganlığın bastırılmış iç güdülerin bir ürünü olduğu düşüncesine dayanan bir kuram Yale Üniversitesi psikologlarından Dollard, Doob, Miller, Mowrer ve Sears tarafından ortaya konulmuştur (Tuzgöl,1998).

Ellis'e göre (1977) insanlar hayatta kalmak ve mutlu olmak istemektedirler. İnsanların mutlu olmalarını sağlayan ve yaşamlarını sürdürmeleri için seçtikleri amaçlar vardır. Bu amaçların mantıklılık içermesine rağmen, mantıksızlık bunlara ulaşmayı engelleyen ve işi karıştıran düşünceler olmaktadır. Özellikle de bu mantıksız düşüncelerin uyarıcılardan fazla çok etkilenilen çocukluk döneminde kazanıldığını söylenilmektedir. Ellis insanı hem akılcı hem de duygusal olarak görmektedir. Ellis'in akılcı ve duygusal yaklaşımına göre insanın duygusal problemleri onu mantıksız düşüncelere bağlamakta, mantık gücünü yükselterek de duygusal rahatsızlıklardan kurtarabilmektedir (akt.kay.Karataş, 2002).

Saldırganlık davranışı engelleme duygusu içinde olduğundan yapılan tipik bir davranış olarak görülmektedir. Saldırgan davranışlardan bazıları ise engelleme duygusunu ortaya çıkaran durumun ortadan kalkmasına yardımcı olmakta, bazılarıysa durumu daha da olumsuzlaştırmaktadır. Bireyi engelleyen nesne ya da kişiye yönelik saldırganlık bazen duruma uyum yapmaya bazen de uyumsuzluğa götürmektedir (Cüceloğlu, 1998) .

Saldırganlık engellemeden değil engellenmenin neden olduğu olumsuz duygulardan kaynaklanmaktadır Bu kurama göre engelleme her zaman saldırganlığa yol açmaktadır. Bu

kuramın önemli kavramlarından biri yer değiştirilmiş saldırganlık ve hedef değiştirilmiş saldırganlıktır (Dizman, 2003). Saldırganlık davranışının sosyal olarak kabul edilmediği ya da engelleme kaynağının ulaşılmaz olduğu durumlarda saldırganlık bastırılabilir ya da bireyin kendine yönlendirilebilmektedir. Böylece saldırganlık yön değiştirerek asıl hedefi değil diğer hedeflere yönlendirilir. Bu yön değiştirmiş saldırganlıktır (Kurtyılmaz, 2005).

Kişilerin, engellenmeye gösterdiği tepkilerin kişilik yapısı ve geçmiş deneyimlerinden de etkilendiği görülmüştür. Farklı kişilerin farklı öğrenme deneyimleri, benzer engellenme durumlarında, farklı saldırganlık eğilimlerine yol açabilmektedir (Taylor, 2007).

Her engelleme de saldırganlığa neden olmamaktadır. Engelleme saldırganlığın ortaya çıkması için tek başına yeterli değildir. Engelleme saldırganlığın nedenlerinden sadece biridir (Kurtyılmaz, 2005).

Berkowitz (1973)'e göre kişinin saldırgan davranış göstermesi geçmiş yaşantısına, birikmiş öfkesine bağlı olduğunu belirtmektedir. Engelleme saldırganlığa sebep olan son damla olarak görülmektedir. Engellemeden çok bireyde hoşnutsuzluk oluşturan uyarıların saldırganlığın temel ateşleyicisi olduğu düşünülmektedir (Tuzgöl, 1998).

Berkowitz'e (1962) göre organizma bir kaçınma uyarısı ile karşılaştığında saldırgan tepki vermektedir. Bu görüşe göre saldırganlık hem tepkisel hem de işlevsel saldırganlık olabilmektedir. Tepkisel saldırganlıkta zarar verme dürtüsü varken, işlevsel saldırganlıkta ise başka amaçlara ulaşmak için zarar verme dürtüsü vardır. Tepkisel saldırganlığın işlevsel saldırganlığa eşlik ettiği düşünülmektedir (akt.kay.Gürsel, 1997).

Çocuklardaki saldırgan davranışların oluşmasının çocuk yetiştirme tarzından kaynaklı nedenleri de olabilmektedir. Çocuk yetiştirme tarzındaki bu hatalarda engellenme duygusuna neden olarak saldırgan davranışlara neden olabilmektedir. Öztürk (1970) toplumumuzda ortak bir çocuk yetiştirme tutumu olduğunu savunmaktadır. Çocuğun özerklik ve girişim çabalarının engellenmesinin saldırganlığa yol açtığını, ancak saldırganlığın da sürekli bastırıldığını belirtmektedir. Öztürk'e göre (1970) uysallık, boyun eğme, saygılı olma, çok konuşmama davranışları sürekli pekiştirilmekte; hareketlilik, fazla konuşma ve girişim eylemleri çeşitli biçimlerde (dayak, masallardaki yaratıklarla korkutma vb.) cezalandırılmaktadır. Bu yetiştirme

yöntemleriyle sürekli engellenen çocukta, engellenme-saldırıcılık kuramına bağlı olarak saldırıcılık eğilimlerinin yoğunlaştığı öne sürülmektedir (akt.kay.Masalıcı, 2001).

Bilgin'e göre (1988) engellenmenin kişinin amacına ulaşmasına ne kadar bir zaman kala ortaya çıktığı da önemlidir. Engelleme hipotezini savunan kuramcılar bireyin amaca ulaşmak üzere olduğu sırada engellenmesi durumunda engellenmenin bunu izleyen saldırıcılığın amaca uzak olduğu zamanki engellemeye oranla daha büyük olacağı ileri sürülmüştür (akt.kay.Tuzgöl, 1998).

Engelleme kuramı engelleme sonucunda mutlaka saldırıcılık davranış görüleceğini ancak bunun engellenmenin şiddeti, süresi ve sıklığı, gösterilen tepkinin bireyi yine engelleme durumuna sokup sokmayacağı ile ilişkili olduğunu ve saldırıcılık tepkinin hemen ve doğrudan engellenme kaynağına yöneltilemeyebileceğini vurgulamaktadır (Gümüş, 2000).

2.5.3.2 Sosyal Öğrenme Kuramı :

Saldırıcılık kuramlarının bir diğeri ise Sosyal Öğrenme Kuramı'dır. Sosyal Öğrenme Kuramcılarını, saldırıcılık davranışların içgüdüsel nedenlerden değil çevresel faktörlerle açıklamakta, bunda da model alma ve pekiştirme-cezalandırma süreçlerinin önemli olduğunu savunmaktadırlar.

İnsanlarda doğuştan gelen davranış eğiliminin öğrenme aracılığıyla değişimine açık görüşünü destekleyen pek çok bulgu vardır (Kağıtçıbaşı, 1999).

Çetinkaya'ya (1991) göre öğrenme kuramındaki davranışlarımız, doğuştan getirdiğimiz türe özgü eğilimler ya da kalıtım yoluyla bize aktarılan kişisel özellikler tarafından şekillendirilmektedir. İçgüdüsel gibi görünen davranışlarımız da dâhil tüm davranışlarımız, çevresel uyarıcılara verilen tepkiler sonucu gerçekleşen öğrenmelerin ürünüdür (Gürsoy, 2006).

Bandura (1973) ve Scott (1958)'a göre; Sosyal Öğrenme Kuramı'nda saldırıcılık gözlem, model olma ve taklit yoluyla öğrenilen davranışlar olarak tanımlanmaktadır.

Saldırganlık davranışlarını anlamak ve açıklamak için davranışların edinilmesi ve öğrenilmesinde ödüllendirme ve cezalandırma etkili olabilmektedir. Erken dönemde karşılaşılan saldırganlık bireyi etkiler ve ileride saldırganlığa eğilimli bir duruma getirebilmektedir (akt.kay.Dizman, 2003).

Saldırgan ve başarılı modellere maruz kalmak insanları onları taklit etmeye götürebilir. Saldırgan olmak taklit yoluyla tekrarlayan bir yaşam biçimi haline gelebilir. Eğer saldırganlık öğrenilebiliyorsa, aynı zamanda iyileştirilebilmektedir. Bu öfke yönetimi davranış programının temelini oluşturmaktadır (Taylor, 2007).

Gösterdikleri saldırgan davranışlar sonucunda toplumsal statülerinden bir şeyler kaybetmeyen bireyler kaybeden bireylere göre daha saldırgan olabilmektedirler. Sergilenen bir davranışın doğuracağı doğal bir sonuç ödül ve ceza yerine geçebilmektedir. Bu araçsal öğrenme kuramına girmektedir (Gümüş, 2000).

Araçsal öğrenme kuramına göre herhangi bir davranış pekiştirilir ya da ödüllendirilirse, o davranışın gelecekte yinelenme olasılığı artar. Saldırgan davranış ödüllendirilen kişi daha başka durum ve ortamlarda da saldırgan davranacaktır. Sosyal Kuramcılara göre ceza çocuğa saldırgan davranışları öğretmenin yanı sıra saldırgan davranışın gelecekte yinelenme olasılığını da azaltmaktadır (Gümüş, 2000) .

Scott'a (1958) göre; saldırganlığı harekete geçiren uyarıcıların fiziksel ortamda var olan uyarıcıların etkisiyle ortaya çıktığı savunulmaktadır. Bandura'ya (1983) göre saldırgan davranışları öğrenmedeki en temel mekanizma doğrudan pekiştirme ve cezalandırma olabilmektedir. Olumsuz davranışlarla ilgi çekmeye tercih eden insanlar için cezalandırma saldırganlığı destekleyici olabilmektedir (akt.kay.Tuzgöl, 1998).

Çetinkaya'ya (1991) göre; sosyal öğrenme kuramının saldırganlığın anlaşılması ve açıklamasına önemli katkıları olduğu açıktır. Kuram her şeyden önce, saldırganlığın nedenlerini pekiştirme ve taklit yoluyla öğrenme gibi test edilebilir kavramlarla açıklamaktadır. Saldırgan davranışların öğrenildiğini kabul etmek, aynı zamanda bu davranışların kazanılmasının engellenebileceğini ve kazanılmış olan davranışların söndürülebileceğini kabul etmek anlamına gelmektedir (akt.kay.Dizman, 2003).

Bu kuramda saldırganlık davranışlarının oluşmasında çevresel faktörler etkili olabilmektedir. Anne baba tarafından pekiştirilen saldırgan davranış daha sonra arkadaş, çevre ve diğer bireylerden oluşan çevre tarafından pekiştirilerek bir davranış biçimine dönüşmektedir (Tuzgöl, 1998).

İçgüdüsel gibi görünen davranışlarımız da çevresel uyarıcılara verilen tepkiler sonucu gerçekleşen öğrenmelerin ürünü olabilmektedir (Hatunoğlu, 1994)

Çetinkaya'ya (1991) göre; anne ve babalar bazen farkında olmadan bazen de bilinçli olarak çocuklarının saldırgan davranışlarını pekiştirmektedirler. Bu pekiştirme saldırgan birer davranışın övülmesi şeklinde olabileceği gibi çocuğa saldırgan davranışları sonucunda istediğini elde etmesine izin verme yoluyla da olabilmektedir (akt.kay.Dizman, 2003).

Sears'a (1989) göre bir çocuk saldırgan davranış gösterirken bu davranışları taklit ya da model alarak yapabilmektedir. Genel olarak çocukların en çok model aldığı kişiler daha sık birlikte oldukları ya da gördükleri kişilerdir. Bu nedenle çocukların saldırgan davranışlar göstermesinde anne baba etkisi oldukça önemlidir. Anne babadan hangi saldırgan davranışın kabul edilebilir, hangi davranışın kabul edilemez olduğunu öğrenmekte, davranışların saldırgan olarak tanımlanıp tanımlanmaması da kültürden kültüre, aileden aileye farklılık göstermektedir (akt.kay.Tuzgöl,1998).

Bilgin'e (1991) göre; saldırganlık gerçekte bir engelleme ve kışkırtma ile başlamaktadır. Tahrike otomatik olarak tepkide bulunulmamaktadır. Birey, kışkırtmanın durumunu şiddetli ya da yoğun kışkırtma olarak yorumlayabileceği gibi, tahrik olarak değil karakterinin sınanması olarak ya da geri çekilmesi gerektiğine ilişkin bir işaret olarak görülebilmektedir. Birey bunun sonunda öfke yaşayacaktır. Öfke de saldırganlığa neden olacaktır. Ortamda bulunan diğer insanlar bireyin tepkilerini etkileyebilmektedir. Eğer diğerleri şiddet içeren davranışlar gösterirler ya da bu tür davranışlar teşvik ederlerse, birey de benzer davranışlar gösterebilmektedir. Eğer saldırganlığı desteklemezler ya da cezalandırırlarsa, birey şiddete dönük davranışlara yönelmeyebilmektedir (akt.kay.Doğan, 2001).

Kaygusuz'a (1995) göre kitle iletişim araçlarındaki şiddet çeşitli saldırgan modelleri oluşturmaktadır. Özellikle çocuklar üzerinde saldırganlığı artırıcı etki yaptığı savunulmaktadır. Hilgard (1956) ve Stoor'a (1969) göre Sosyal Öğrenme Kuramı saldırganlığın

nedenlerini test edilebilir kavramlarla açıklamakla beraber, saldırgan davranışlar açısından gözlenen bireysel farklılıkları da ortaya koymaktadır (akt.kay.Demirhan, 2002).

Saldırgan davranışlar toplumdan topluma değişmektedir. Bu da saldırgan davranış türü ve miktarının sosyal öğrenmeye büyük ölçüde bağlı olduğunu göstermektedir (Cüceloğlu, 1998).

Sosyal Öğrenme Kuramı saldırganlıkla ilgili diğer görüşlere göre saldırganlığın ortadan kaldırılması konusunda daha iyimserdir. Saldırganlığın öğrenilmiş bir davranış olduğu ve onun yerine başka bir davranış koymanın mümkün olabileceği düşüncesi vardır (Kağıtçıbaşı, 1999).

Bandura'ya (1973) göre sosyal öğrenme kuramında birey ceza göreceğini beklediği davranışlar yerine ödül almayı beklediği davranışları tekrarlamaktadır. Bu nedenle saldırgan davranışlarının cezalandırılması yerine saldırgan olmayan davranışlarının ödüllendirilmesi saldırganlığı önlemede yararlı olabilmektedir (akt.kay.Özdoğan, 1978).

2.5.4. Bütüncül Yaklaşım Kuramı

Dünyasındaki çeşitli olumsuz etmenler, çocukta bir güvensizlik duygusunun gelişimine neden olabilirler. Açık ya da dolaylı baskı, ilgisizlik, birbiriyle uyuşmayan tutumlar, çocuğun bireysel gereksinimlerine saygı göstermeme, çocuğa önder olamama, çocuğu takdir etmeme, gerçek sıcaklığın yokluğu, ana-babanın görüş ayrılıklarında taraf tutma zorunluluğu, aşırı ya da yetersiz sorumluluk verme, aşırı koruma, diğer çocuklardan ayırma, haksız tutumlar, kardeşler arasında ayırım yapma, yerine getirilmeyen sözler bunlar arasında sayılabilir. Genel olarak çocuğun ana-babası ile olan ilişkisinde güven sarsıcı herhangi bir durum, onda kaygı yaratır Bu temel kaygı duygusu, Horney'e göre, insanlarla birlikte doğru, insanlara karşı ya da insanlardan uzaklaşarak çözüme kavuşturulmaya çalışılabilir. Bu kuramda, sorununu insanlara karşı olarak çözmeye çalışan kişi saldırgan olarak nitelendirilmiştir.

Yanbastı (1990)'a göre; Karen Horney içgüdü kuramına karşı görüş savunmaktadır. Horney'in savunduğu bu kuram bütüncül yaklaşım kuramıdır. Sevgi ve nefretin saldırganlık ve yıkıcılığın içgüdüsel olmadığını kültürün bir ürünü olarak kazanıldığını öne sürmektedir.

Bunların insan yaşamında önemli yeri olduğunu fakat kaynaklarının kalıtsal değil çevreden olduğunu savunmaktadır. Horney'e göre (1998); çocuğun gelecekteki tutum ve davranışlarının aile içi ilişkilere bağlı olduğu, sıcak aile ortamının çocukta olumlu ilişkiler yaratırken olumsuz aile koşulları ve otoriter davranmanın çocuğu kişilik olarak algılamadan, kendi istek ve arzularının yerine getirmede araç olarak kullanmakta çocuğun başkalarına bağımlı birey olarak yaşamını sürdürmesine neden olduğunu belirtmektedir (akt. kay. Karataş, 2002).

2.6. Saldırganlığı Etkileyen Faktörler

Kişinin saldırganca davranışlarda bulunup bulunmayacağı geçmiş deneyimlerine, durumsal pekiştirici etkenlere, sosyal değişkenlere, çevresel değişkenlere, saldırganlığa ilişkin düşünce ve algılar gibi çeşitli etkenlere bağlıdır (Kağıtçıbaşı, 1999).

Çocuğun saldırgan davranışlar kazanmasında aile, okul ve arkadaş çevresi önemli bir etkiye sahiptir.

2.6.1. Ailenin etkisi:

Çocuklar her modeli aynı oranda taklit etmezler. Önemli, güçlü, başarılı ve sevilen kişileri taklit etme eğilimi daha güçlüdür. Ayrıca en çok taklit ettikleri kişiler en çok gördüğü kişilerdir. Tüm bu ölçülere uyan ana-babalar ilk yıllarda çocuk için temel modelleri oluştururlar. Ana-babalar hem temel pekiştirme kaynakları hem de başlıca taklit modelleri oldukları için çocuğun gelecekteki saldırgan davranışları büyük ölçüde, ana-babaların birbirlerine karşı nasıl davrandıklarına bağlıdır (<http://www.okulpdr.net/saldirganlik.htm>).

Çağlar'a (1981) göre; anne ve baba arasında anlaşmazlık, babanın anneye sürekli saldırgan davranışlar göstermesi durumunda çocuk anneyi tutuyorsa çocukta görülen saldırganlık babaya karşı yönelmiş olan bir saldırganlık davranışı olabilir. Uluğtekin'e (1976) göre; çocukta saldırganlık davranışlarının gelişimini yönlendiren anne-baba tutum ve davranışları çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Bunlardan en önemlisi ailenin içinde bulunduğu toplumsal ekonomik düzey ile çocuk yaşı ve cinsiyetidir. Fesbach'a (1970) göre; çocuğu reddeden anne-baba sadece çocuğu engellemekle kalmayıp, aynı zamanda çocuktaki sevgi tepkilerinin gelişimini de zorlaştırmaktadır. Sevgi ile saldırganlık birbirinin tersi olan tepki türlerini kapsamaktadır. Bu

nedenle çocukta sevgi tepkilerinin gelişmemesi saldırganlık tepkilerinin daha çabuk oluşmasına yol açabilmektedir (akt.kay.Dizman, 2003).

Fesbach'a (1970) göre; anne babanın aşırı koruyucu ya da rededici, aşırı ilgili ya da ilgisiz davranmasına ve fiziksel ya da sözel şiddet uygulamasına bağlı olarak saldırgan davranışlar oluşabilmektedir. Rededen anne ve babanın çocukta daha fazla saldırgan davranışa neden olduğu savunulmaktadır. Anne-babanın çocuğa göstereceği sevgi çocukta sevgiye ilişkin davranış eğilimlerinin gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Çocuğu reddeden anne-baba, çocuktaki sevgi tepkilerinin gelişimini de zorlaştırmaktadır. Bu da saldırganlık tepkilerinin daha çabuk oluşmasına yol açmaktadır. Uluğtekin'e (1976) göre farklı sosyo - ekonomik ve kültürel düzeylerdeki ana-babaların çocuklarına gösterdikleri değişik tutum ve davranışlara bağlı olarak çocuklarda saldırganlık davranışlarının ortaya çıktığı belirtilmiştir. Başar'a (1996) göre; anne -baba tutumlarının yanı sıra anne-baba arasındaki anlaşmazlık durumun da çocukta saldırganlık davranışı ortaya çıkabilmektedir. Ailede fiziksel saldırganlığın sık kullanılması çocuğun da saldırganlığını fiziksel olarak ifade etmesine, ailede psikolojik cezaların ön planda olması ise çocuğun saldırganlığı dolaylı olarak ifade etmesine ya da hiç ifade etmemesine neden olmaktadır (akt.kay.Masalıcı, 2001).

Modern toplumlarda saldırgan davranışa yönelmeyi etkileyen etmenlerden biri aile etkileridir. Saldırganlık aile üyeleri tarafından model alınarak pekiştirilmektedir. Saldırgan modelin çok olduğu ve saldırganlığa fazla değer verilen çevrelerde saldırgan davranış daha çok görülür (Gürsel, 1997).

2.6.2. Çevrenin Etkisi:

Başar'a (1996) göre; okul çağı çocuklarının sahip olma isteği, istenmeyen bir çocuğun oyuna karışması, liderlik tutkusu, kıskançlık, arkadaşını model alarak öğrenme gibi nedenler sonucunda da saldırgan davranışlar ortaya koyabilmektedirler. Çağlar'a (1981) göre; sağlıklı bir aile ortamında yetişen çocuklar da arkadaşlarını model alarak saldırgan davranışlar öğrenebilmektedirler. Bazı durumlarda da çocuk grup içerisinde lider olma, kabul görme, desteklenme gereksiniminden dolayı çevresine zarar vermek isteyebilir. Böyle durumlarda anne, baba, öğretmen ve eğiticiler çocuklara saldırganlık örneği oluşturmamalı, diğer insanlarla ve çocuklarla olan ilişkilerinde saldırganlığın istenilmeyen bir davranış olduğunu göstermelidirler (akt.kay. Dizman, 2003).

2.6.3. Gürültü :

Aşırı yüksek ses insanı her durum için rahatsız edici bir durum olabilmektedir. Gürültülü ortamlar insanın bulunduğu ortamda fiziksel ve psikolojik olarak rahatsızlığını çeşitli şekillerde ortaya koyabilmektedirler. Bu rahatsızlık durumunda bireylerin saldırgan davranış gösterebilmektedirler.

Hoş olmayan derecede yüksek sesler saldırgan davranışları artırıcı bir etken olabilmektedir. Dışsal uyarıcılar saldırganlığın ortaya çıkması için tek başına etkili değildir. Saldırganlığa sebep olması için gürültüyü kendisi için bir engelleyici ve zorlayıcı bir durum olarak algılaması gerekmektedir (Tuzgöl, 1998).

2.6.4. Sıcaklık ve Hava Koşulları :

Geen ve O'neil'a (1976) göre; sıcaklık saldırganlık üzerinde etkilidir. Bazı durumlarda yüksek sıcaklık saldırganlığa neden olduğu bazı durumlarda ise düşük sıcaklığın saldırganlığa neden olduğu görülmektedir. Baron, Russel ve Arms (1984) sıcaklığın yükselmesinin saldırganlığı artırdığını belirtmektedir. Anderson'a (1989) göre; ısının etkisi doğrudan olmaktadır. Dumanlı, sisli ve olumsuz hava şartlarının da saldırganlığa olan eğilimi etkilediği belirtilmektedir (akt.kay.Tuzgöl, 1998)

2.6.5. Alkol ve Uyuşturucu:

Alkol alınan ortamlarda saldırgan davranış gösterme olasılığının daha fazla olduğunu görülmektedir. Gioncala'ya (2002) göre; alkol tek başına saldırganlığı sebep olabilmektedir. Alkol sosyal baskı, kışkırtma gibi çevresel faktörlerle etkileşerek saldırganlık eğilimini yükseltmektedir (akt.kay. Kurtyılmaz, 2005).

Taylor'un (1975) yılında yaptığı araştırmaların sonucunda yüksek düzeyde alınmış alkolün saldırganlığın ortaya çıkışını kolaylaştırdığını ortaya koymaktadır. Alkolün alınan miktarlara bağlı olarak farklı etkilerde bulunduğu ortaya konmuştur. Az miktarda alınan alkol saldırganlığı ortadan kaldırırken fazlası davranış kontrolünü azaltarak saldırganlığa neden

olmaktadır. Bilgin'e göre insanın alkol kullanmadan önceki psikolojik durumu ve engellenmiş olması gibi etkenlerde alkolün saldırganlığa neden olmasını etkilemektedir (akt.kay.Tuzgöl, 1998).

Berkowitz'e (1982) ise saldırganlığı etkileyen faktörleri gürültü, sıcaklık, hava kirliliği, kitle iletişim araçları, alkol ve uyuşturucu gibi fiziksel stres yaratan uyarıcılar olarak belirlemektedir (akt. kay. Karataş, 2002).

2.6.6. Cinsiyet Farklılıkları :

Korkut'a (1995) Mitchell'in 1981'de yaptığı araştırmada erkeklerin fiziksel olarak saldırganlığa daha yatkın bir biçimde yetişmiş olduğunu belirtmektedir. Çocukluğun ilerleyen dönemlerinde erkek çocuklar kız çocuklarına oranla daha fazla saldırgan davranmaktadırlar. Erkeklerdeki saldırganlığın en yoğun oranla ergenlik döneminde dışa vurulduğu belirtilmektedir. Erkeklerde daha çok fiziksel, sosyal ya da maddi ödül, statü kazandırma gibi yararlı sonuçlara bağlı olarak saldırgan davranışlar gösterilebilmektedir. Statü oluşturmak için saldırgan davranışlar araç olarak kullanılmaktadır. Toplumda erkeklerin saldırgan davranış göstermeleri kızlara oranla daha olumlu karşılanır. Erkek çocukların oynadıkları oyunlar da bile saldırganlık içeren davranışlar olması normal karşılanmaktadır (akt.kay.Tuzgöl, 1998).

2.6.7. Cinsel Uyarılma:

Bilgin'e (1988) göre; yapılan araştırmalarda erotik içerikli resim, film ya da metinlerin saldırganlığı arttığını ailişkin bulgular elde edilmiştir. Zilmann'ın 1978'de yaptığı araştırmada bunu destekler yöndedir. Cinsel uyarılmanın tek başına saldırganlığa neden olmadığı öfkeli ya da engellenmiş durumunun da saldırganlığın ortaya çıkışını hızlandırdığı görülmektedir (akt.kay.Tuzgöl, 1998) .

2.6.8.Kitle İletişim Araçları:

Çocuk başkalarını gözlemleyerek sadece yeni davranışlar öğrenmekle kalmaz, saldırgan davranışlara başvurmanın ya da böyle davranışlardan kaçınmanın uygun olduğu zaman ve ortamları da öğrenir. Berkowitz'e (1982) göre TV'de saldırganlığı gözlemleme,

izleyicilerde saldırganlıkla ilgili düşüncelerin uyarılmasına yol açabilmektedir. Bu düşüncelerdeki etki duygulara ve davranışsal eğilimlere yayılır, gözleyenleri saldırgan eyleme daha fazla hazır duruma getirmektedir (<http://www.okulpdr.net/saldirganlik.htm>).

Kitle iletişim araçları özellikle de televizyon insanların saldırgan davranışlar göstermesinde etkili olan en önemli etkenlerdendir. Bandura'ya (1983) göre; televizyondaki şiddet görüntüleri saldırgan davranışların değişik biçimlerini öğretmekte aynı zaman da saldırgan davranış üzerindeki engellemeleri etkilemektedir. Televizyondaki şiddet görüntüleri insanların şiddete olan etkilerini duyarlılığını azaltmakta ya da şiddete duyarlı hale getirmek gibi farklı etkileri olmaktadır. Yapılan birçok araştırmaya göre ekranda izlenen şiddetin çocukların saldırgan davranışlarının artmasına neden olup olmadığı konusunda tam bir görüş birliği yoktur. Aydın ve Aydın (1993) ise çocukların saldırgan davranışlar göstermesinde saldırgan içerikli yayınların doğrudan bir rolü olmadığı görüşündedir. Çocuğun ne ölçüde saldırgan davranış oluşturacağı, bu davranışları hangi sıklıkta göstereceği, içinde yetiştiği toplumun saldırganlığa ilişkin tutum ve değerlerinin etkili olduğunu belirtmektedir (Tuzgöl, 1998).

Kitle iletişim araçlarındaki saldırgan davranış içeren kendisine bir karakteri model alıp o karakterin saldırgan davranışlarını sergileyerek çevresine zarar verebilmektedirler. Çocuk saldırgan davranışları ne kadar çok izlerse bunun o kadar normal ve kabul edilebilir olduğunu düşünmektedir. Çocukların saldırgan davranışlarını etkileyen en önemli faktörlerden biri de saldırgan davranış içeren bilgisayar oyunları ve savaş oyunlarıdır. Bağımlılık düzeyindeki bilgisayar ve savaş oyunları çocukların bilinçaltını etkileyerek bu davranışları olağan davranışlar gibi görmelerine neden olmaktadır (Uysal, 2006).

2.7. Saldırganlığı Kontrol Etme ve Düzeltme Yolları :

Saldırganlık kuramlarından ve saldırganlığa etki eden etmenlerden yararlanılarak saldırganlık davranışları alışkanlık haline gelmeden düzeltme yolları şunlar olabilir:

- Anne, baba ve eğitimciler saldırgan davranışlarda çocuğa model olmamalıdır. Doğru davranışlarla çocuklara model olmalıdır. Her şeyden önemlisi anne-baba olarak çocuklara sağlıklı model olmalıdır. Arkadaşına vurduğu için çocuğu azarlanırsa, dövülürse, sorunları çözmek için bağırma, azarlama, küsme, dövme ve vurma gibi

davranışları gözlemleyerek öğrenmesi sağlanmış olunur. Bu sorunlarla baş edebilmek için sakin olmayı, gülümsemek ve olumlu düşünmenin etkilerinden yararlanmak gerektiği unutulmamalıdır (Dizman, 2003).

- Öz'e (1987) göre; saldırgan davranışlarından dolayı çocuk "dövülerek" asla cezalandırılmamalıdır (akt.kay. Dizman, 2003).
- Çetin'e (2002) göre; çocuğun olumsuz davranışları yerine olumlu davranışları vurgulanmalıdır (akt.kay.Dizman, 2003).
- Öz'e (1987) göre; anne-babalar ve eğitimciler, çocukların istek, merak ve girişimlerine saygı duymalıdır. Onları engellememeli, aksine desteklemelidirler (akt.kay.Dizman, 2003).
- Baran'a (1993) göre; sürekli saldırgan davranışlar gösteren çocuğun üzerine fazla düşülmemeli, çocuk sürekli "yapma" uyarısıyla kısıtlanmamalı, ancak belli kurallar konulmalıdır (akt.kay.Dizman, 2003).
- Çağlar'a (1981) göre; çocuğa her fırsatta antisosyal ve saldırganca yapılan davranışların dezavantajları ve sosyal davranışların avantajları gösterilmelidir (akt.kay.Dizman, 2003).
- Çocuğun saldırgan davranmaması isteniliyorsa önce onun yakın çevresini saldırganlıktan arındırmak gereklidir (Kağıtçıbaşı, 1999).
- Saldırganlığın azalmasında etkili olan bir başka etmen de empati kurmaktır. Eğer saldırganlığın bir gereği karşısındakini kötölemekse empati kurularak saldırganlık azaltılabilir (Kağıtçıbaşı, 1999).
- Saldırgan davranışların cezalandırılması ya da ciddi düzeyde göz ardı edilmesi, saldırgan olmayan yapıcı, uyumlu davranışların ödüllendirilmesi; cezalandırıcı bile olsa ilgi görmek hiç ilgi görmekten daha iyidir ve saldırganlığı azaltıcı etkisi vardır (Kağıtçıbaşı, 1999) .

- Freud'a göre saldırganlık dürtüleri ancak saldırganlığın açığa vurulması ya da boşaltılması ile azaltılabilecektir (Tuzgöl, 1998). Çocukların içlerindeki enerjiyi boşaltabilecekleri ya da saldırganlığını yöneltebileceği uygun ortamlar hazırlanmalıdır (Uysal, 2006).
- Freud'un kuramlarının temel ilkelerini kabul eden ancak belirli ilkelerine katılmayan Yeni Freudcular saldırgan enerjinin toplumsal olarak kabul gören spor, tartışma vb. etkinliklere katılarak boşaltılmasının yararlı olabileceğini savunmaktadır (Tuzgöl, 1998).
- Sosyal Öğrenme Kuramcılarının saldırgan davranışlar cezalandırılması ya da saldırgan davranışların yerine yapılan alternatif davranışların ödüllendirilmesi, alternatif davranışların gelişmesini sağlamak için yararlı olacağı savunulmaktadır (Tuzgöl, 1998).
- Saldırganlığı azaltmada öfkeyi kontrol etmek de önemli bir etkidir. İnsanların saldırgan davranışlarını kontrol altına almayı öğrenmeleridir. Bilge'ye göre; saldırganlığı kontrol etmek bilişsel ve davranışçı kuramlara dayalı sistematik duyarsızlaştırma, sosyal beceri eğitimi, bilişsel davranışçı müdahale, bilişsel gevşeme terapisi ile etkili olabileceğini belirtmektedir (Tuzgöl, 1998).
- Aranson'a (1980) göre; insanların saldırgan davranışları duygularından değil düşünce yapısından kaynaklanmaktadır. İnsanların düşünce sistemlerinin yeniden düzenlenmesi saldırganlığı azaltıcı etki yapabilir (Tuzgöl, 1998).
- Aile içi disiplin uygulamalarında ve ev kurallarında tutarlı olunması gerekir (Uysal, 2006).
- Toplumsal değerleri çocuklara iyi aktararak toplumun hangi davranışları hoş görüp hangilerini hoş görmeyeceği ile ilgili açık ve tutarlı mesajlar verilerek suça ve saldırgan davranışlara eğilim önenebilir (Kepenekçi, 2001).

- Çocuklar yetenekli olmadığı alanlarda başarılı olması için zorlamamalı, her yaptığı davranış olumsuz eleştirilmemelidir. Çocuğun yapabildiği olumlu davranışlar şeyler takdir edilmeli ve yaptığı şeyin beğenildiği ona belli edilmelidir (Kıdır, 2006).
- Snyder, Sickmund, Poe-Yamagata'ya (1996) göre; okul saatleri dışında müzik, resim, dans gibi sanatsal, sportif ve kültürel etkinliklerin sunulması suça ve saldırganlığa yönelik davranışları azaltmaktadır. Stoil, Hill ve Broustein'a (1994) göre; bunlar tek başına etkili olmamakta diğer suç önleme stratejileri ile uygulandığı zaman etkili olmaktadır (Kepenekçi, 2001).
- Çocuğa her yaşta alabileceği kadar, tüm özelliklerine uygun sorumluluklar verilmelidir. Böylece saldırganlığının olumlu davranışlar yapmaya yöneltilmesi ile iyi yönde gelişmesi sağlanmalıdır (Kıdır, 2006).
- Çocuğun saldırganlık enerjisini boşaltmak için bazı oyunlar oynamasına izin verilmeli, bazı etkinliklerde bulunması için yönlendirilmeli, ortam yaratılmalı ve bu çocuklar mümkün olduğunca grup etkinliklerine teşvik edilmelidir. Yapabilecekleri görev ve sorumluluklar verilmeli, iş bölümü yapılıp üzerine düşen görevi yerine getirmesi için desteklenmelidir (Kıdır, 2006).
- Örgün eğitim içerisinde ilköğretimden başlayarak saldırganlık ve öfkeyle baş edebilmesi gerekli konuların derslere serpiştirilerek müfredat programın alınması, öfke duyguları ve saldırganlıkla baş edebilmeleri konusunda destek gruplarının oluşturulması yararlı olabilir (Tambağ, 2005).
- Bireyin saldırgan olmasına neden olan çevresel özelliklerin değiştirilmesi, düşmanca ve suça yönelik fantezilerin azaltılması ya da durdurulması, öfkenin kaynaklarının ve sonuçlarının kaydedilmesi, saldırgan davranışların dikkatinin dağıtılması ya da espri yoluyla azaltılması gibi yollar uygulanabilir (Soykan, 2003).
- Çocuğa olumlu ve sorumlu yetişkin rol modelleri sunmak, güçlü ailelerin, arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerinin oluşmasına çalışmak, yetişkin ve çocuklar arasında

kurulacak olumlu ilişki çocukların suça yönelmelerini ve saldırgan davranış göstermelerini önleme açısından son derece önemlidir (Kepenekçi, 2001).

- Stres sınıfları oluşturulmalı ve öğrencilere saldırganlık ve sakıncalarının tartışıldığı söyleşiler düzenlenmelidir (Tekin, 2006).
- Yapılan araştırmalar, öfkenin boşaltılmasının sanıldığı gibi insanı rahatlatmadığını, hatta öfke ve saldırganlığı daha çok arttırarak, sorunu çözmede yarar sağlamadığını göstermektedir. Öfkeyle kişinin kendini kaybetmeden başa çıkmak ve yapıcı bir şekilde yönlendirmek için bazı yöntemler vardır. Bunlar;

1. Bilişsel Yeniden Yapılandırma: Öfkeli insanlar düşüncelerini küfrederek, bağırıp çağırarak yani saldırgan davranışlar göstererek ifade etme eğilimindedirler. Düşünceler, öfkeliyken gerçeği yansıtmaktan çok, olayların abartılmış ve çarpıtılmış bir biçimde algılandığını göstermektedir. Bu tür düşüncelerin fark edilmesi ve yerine daha mantıklı olanların yerleştirilmesi öfkeyi kontrolde etkili olabilmektedir.

2. Problem Çözme: Öfke ve saldırganlık yaşamımızdaki gerçek ve kaçınılmaz zorluklardan kaynaklanıyor olabilir. Önce durumu değiştirip değiştiremeyeceğimize bakmak, değiştirebileceğimiz durumlar için çözüm yolları aramak, değiştirilemeyecek durumlar için sorunla yüzleşmek etkili olabilmektedir.

3. Daha Etkili İletişim: Öfkeli ve saldırgan insanlar genellikle düşünmeden yargılama ve bu yargı yönünde davranma eğilimindedirler ve bu yargılar gerçek dışı olabilmektedir. Akla ilk gelen düşünceleri söylemek yerine asıl söylemek istenilen düşünerek konuşmak işe yarayabilir.

4. Mizah Kullanımı: Mizah çeşitli yollarla öfkenin ve saldırganlığın yoğunluğunu azalmasına yardımcı olabilir. Her şeyden önce daha dengeli bir bakış açısı sağlar. Mizahın özelliği her şeyi ve kişinin kendini çok fazla ciddiye almaktan alıkoymasıdır. Öfke ciddi duygulardır, ama incelendiği takdirde kişiyi güldürebilecek bazı düşüncelerle var olduklarını görülebilir.

5. Çevreyi Değiştirmek: Bazen sinirlenip öfkelenmeye neden olan şeylerin yakın çevremizde olduğunu fark edilir. Sorunlar ve sorumluluklar üzerimize öylesine yıkılır ki sıkıntılar ve o sıkıntıya yol açtığını düşünülen insanlara karşı öfke duyulur. Bu gibi durumlarda daha sakin olup bulunulan ortamı değiştirmek öfkenin azalması beklenir.

6. Gevşeme Teknikleri: Derin derin nefes alma, sakinleştirici durum ve manzaraları zihinde hayal ederek canlandırma gibi teknikler, kızgınlık ve öfkeyi zihinde yatıştırmanıza yardımcı olabilir (<http://kartalbey.port5.com/rehberlik/ofke.htm>).

2.8. Okul Temelli Önleme Çalışmaları

Çocukların suça eğilimlerini, saldırgan davranışlarını önlemede çocuğun yetişmesinden ve eğitiminden sorumlu olan kurumların önemi çok büyüktür. Burada çok büyük bir sorumluluk okul ve ailelere düşmektedir. Ailelerin desteği olmadıkça okulların kendi başına bir başarı elde etmeleri çok zor olmaktadır. Aynı zamanda toplumların da çocuğun bu yanlış davranışlarını ailenin problemi olarak görmemesi çocuğun mutlu, üretken bireyler olarak yetiştirilmesi için birşeyler yapması gerekmektedir. Çünkü çocuğun suça eğilimli ve saldırgan davranışlarının olumsuz sonuçları ile tüm toplum karşı karşıya kalmaktadır. Bu konuda işbirliği içinde çalışılması gerekmektedir. Bu alanda çalışma örgütlerin iletişim ve işbirliği ağı içinde çalışmaları gerekmektedir (Kepenekçi, 2001).

Okula yönelik olumsuz duygular çocukların saldırgan davranışlar göstermesinde etkili olan etmenlerdendir. Okula yönelik olumsuz duygular her eğitimcinin sık karşılaştığı bir konudur. En belirgin biçimiyle okula gelmek istemeyen öğrenciden, derslerde konuşarak, gezerek tüm öğrencilerin ve öğretmenlerin dikkatini dağıtan öğrenciye kadar, hatta neredeyse sessiz bir protesto gibi hiç konuşmayan, derslere katılmayan, hiç kimse ile arkadaşlık dahi kurmayan öğrenciye kadar defalarca gözlenmiştir. Silah'ın (1992) yaptığı araştırmada; okul rehberlik servisleri ve disiplin kurullarından elde edinilen bilgiye göre, öğrencilerin bu alandaki tipik uyumsuzluk davranışları sinirlilik, saldırganlık, kıskançlık, kin ve nefret, isyankâr davranma, okul kurallarına uymama, okul eşyalarına zarar verme, okuldan kaçma, devamsızlık alışkanlığı, öğretmen ve arkadaşlarına saygısız davranma, arkadaşını dövme, sözle sarkıntılık ya da küfür etme, yalancılık, çalma gibi duygusal kökenli tepkilerdir. Çocuğun okula yönelik bu olumsuz duygularının ilk ve temel koşulu ailenin eğitim kurumuna olan bakış açısıdır. Silah'ın araştırmasının sonucu göre okula yönelik olumsuz duyguları olan

öğrencilerin uyumlarını güçleştiren etmenlerin %36,8'i aile ve diğer sosyal çevreden kaynaklanmaktadır. Ailenin öğrenciye yaklaşımının ve öğrencinin aldığı eğitimin gerekliliğine olan inancının ve eğitim kurumuna duyduğu güven öğrenciyi direk olarak etkilemektedir. Bunun yanında okulun idari yapısı, öğretmenlerin ders içi ve ders dışı tutumları, derslerin işleniş biçim ve araç-gereç zenginliği de okula yönelik olumsuz duygular oluşturacak yapıda olabilir. Yavuzer'e (1993) göre; ülkemizde uygulanan eğitim orta düzeydeki öğrencinin kapasitesi dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bunun sonucunda da birey hayal kırıklığına uğramaktadır. Silah'a göre uzmanlar, ilgi ve yeteneği doğrultusunda öğretim gören çocukların, eğitim alanında başarılı ve kişisel uyumlarının da yerinde olduğu görüşündedirler. Hatta onların görüşleri formal öğretim çalışmaları dışında, özel ilgi ve yeteneklerini doyuma ulaştıran informal uğraşlar bulan çocukların öğretim yaşantılarında daha başarılı ve uyumlu oldukları yönündedir (Nil, 2006).

Moeller'e (2001) göre; okul çocukların tam kişiliklerinin şekillendiği dönemde en fazla vakit geçirdikleri ortamdır. Bu dönemde de en fazla model aldıkları bireyler öğretmenlerdir. Öğretmenlerin sık sık saldırgan davranışlara başvurduğu ve sınıf içinde saldırganlığa göz yumduğu durumlarda öğrenciler saldırgan davranışları daha kabul edilebilir bulmaktadırlar. Bu nedenle Lösel ve Bendel'e (2004) göre; öğretmenlere sınıf yönetimi, problem çözme ve iletişim becerileri kazandırılarak öğretmenlerin saldırganlığa karşı koruyucu faktörler arasında yer alması sağlanabilir. Öğretmenlerin bu becerileri kazanmaları ile oluşturdukları demokratik ortamlarda öğrencilerin kendilerini ifade etmeleri daha kolay olmakta ve öğrenciler dikkat çekmek için saldırgan davranışlara başvurmamaktadırlar (Kurtyılmaz, 2005).

Okullar çocuklara sadece okuma yazma öğretmek gibi temel öğretim hizmetlerini sunmanın yanında suçun ortadan kaldırılmasını sağlayıcı aktif görevler üstlenebilmektedirler. Okullarda bu amaçla bazı programlar uygulanabilir. Bu önleme programları suçun, şiddetin, saldırganlığın engellenmesine ilişkin okul normlarını uygulamada kolaylaştırıcı olmalı ve kuramsal temelli olmalıdır. Öğretim yöntemi olarak karşılıklı etkileşime izin veren yöntemler kullanılmalı ve öğrencilerin katılımı ile olmalıdır. Programda bireysel ve kültürel farklılıklar dikkate alınmalıdır. Çocukların yaşlarına ve gelişim düzeylerine uygun olmalı, onların gereksinimlerini karşılamalıdır. Programın uygulanmasında görev alacak öğretmenlerin gerekli eğitim almaları gerekmektedir (Kepenekçi, 2001).

Gresman, Neckerman, Koepsel (1997) ve arkadaşlarına göre; saldırgan ve şiddet eğilimli davranışları önlemek için okullarda yürütülen programlar etkili olmaktadır. Okul hem saldırganlığın görüldüğü hem de koruyucu önlemlerin öğretilebileceği kurumlar olmaları nedeniyle önleme çalışmalarına en uygun kurumlardır. Okul gençlerin saldırganlık eğilimlerinde toplum ve aile işbirliği yaparak çalışma ortamı sağlayabilecek durumdadır. Edwards'a göre (2001) okullardaki önleme çalışmalarında okul psikolojik danışmanlarının ve psikologlarının önemli bir rolü vardır.

Okul rehberlik ve psikolojik danışma servislerinde bu anlamda alınacak temel önleme çalışmalarında etkili davranmayı öğretebilecek becerilere odaklanılabilir. Risk içeren gruba odaklanarak çatışma çözümü, akran buluculuğu, sosyal problem çözme ve akran yüzleşmesi eğitim yapılabilir. En son olarak da saldırganlık davranışları gösteren öğrencilere karşı öfkeyle başa çıkma eğitimi verilebilir. Allen ve Allen (2000), Bosworth, Espelage ve DuBay (1998), Frey, Hirschstein ve Guzzo (2000), Howard (1997), Larson (1992), Orpinas, Parcel, Mcalister ve ark. (1995), Philips-Hershey ve Kanagy (1996), Shapiro(1998), Studor (1996)'ya göre bazı saldırganlık önleme programları sosyal duygusal yeterlik becerileri olan öfke yönetimi üzerine yöneliktir. Copeland (1989), Philips-Hershey ve Kanagy'ya (1996) göre öfke yönetiminde çevresel koşulların farkında olmak, fiziksel ve sözel öfkeye verilen tepkilerin ve sonuçların farkında olmak, çatışma çözmede ve duygu ve düşüncelerini ifade etmede ben dilinin gücünün farkına varmada etkili olmaktadır. Öfke yönetiminin üzerinde durulmasının nedeni problem çözme ve iletişim becerilerinin ilgili bölümlerde anlatılmasıdır.

Thomas'a (2001) göre; okul temelli yapılan bu çalışmalarda öğretmenler ve yöneticiler lider işlevindedirler. Bu çalışmalar bilgi artırarak, yeni bakış açısı sağlayarak ve danışmanlara belli taktikleri ve araçları öğrenme olanağı sağlayarak davranış değişikliği için potansiyel yaratmaktadır. Kişiyeye öfke ifade etme yollarını gerçek yaşam koşullarında da kullanabileceğini ilişkin daha fazla güven vermektedir.

Bu kapsamda yapılan çalışmalarda olumlu sonuç elde edilmiştir. Thompson (1996) akran arabuluculuğu programının etkililiğini araştırmış programda olumlu okul iklimi ortamının artmasına, öğrencilerini yetkilendirilmelerinin ve sorumluluklarının, kendilik değerlerinin, iletişim becerilerini artmasına, yönetime bildirilen disiplin olaylarının sayısının

azalmasına, gençlerin psikososyal becerilerinde artma, saldırganlıkla ilgili disiplin olaylarında %41'lik azalma olduğu görülmüştür. Teglassi ve Rothman'ın (2001) okul personeli tarafından saldırgan davranış gösteren çocuklara yönelik uygulanan programda sosyal beceriler eğitiminin etkililiği test edilmiştir. Bu programda öğretmenler ve ana babalarla konsültasyon, problem çözme becerileri eğitimi, çocuklara sosyal beceriler ve problem çözme eğitimi verilmiştir. Sonuç olarak da akranlarla daha olumlu ilişkilere ve okulda daha az saldırgan davranışların görüldüğü bulgusu elde edilmiştir.

Okul temelli önleme programlarında elde edilen bulgularda saldırgan davranışlarda azalmalar görülmüştür. Bu programlar doğrultusunda yapılan çalışmaların özellikleri Dusendury, Falco, Lake ve arkadaşları tarafından aşağıdaki şekillerde özetlenmişlerdir.

- Çok boyutlu, kapsamlı yaklaşımla aileleri, akranları, medyayı, toplumun öğelerini bir arada ele alan programlar,
- Erken sınıflarda başlayıp sonraki sınıflarda pekiştirilen programlar,
- Kişisel ve sosyal becerileri geliştirenler, öfke yönetimi, karar verme ve sosyal problem çözme, akran baskısına direnme, etkili iletişim becerileri, arkadaşlık, birbirine saygı duyma, nezaket ve birbirine özen gösteren programlar,
- Saldırganlık önlemeye yönelik normları destekleyen programlar,
- Programda yer alan öğretmenlerin etkileşime dayalı tekniklerde rahat olmaları ve bu konuda gerekli eğitimi almaları,
- Okulun olumlu atmosferini ya da kültürünü artırmaya yönelik programlar,
- Kişisel ve sosyal becerilerin gelişimini hızlandırmak için işbirliği ile öğrenme, tartışma, grup çalışması gibi karşılıklı etkileşimli tekniklerin kullanıldığı programlar olmalıdırlar (Korkut, 2004).

Hawkins ve Herrenkohl'e (2003) göre; öğrencilere problemlerini çözebilmeleri için iletişim becerileri, problem çözme becerileri ve empati konularında da eğitim verilebilir. Çünkü saldırgan davranışlar kişiler arası ilişkiler sonucu gerçekleşmektedir. İletişim becerileri bireylerin haklarını çiğnemediği saldırgan davranış göstermeden kendi haklarını elde etmelerini sağlamaktadır. Empati de bu iletişim karşısındaki bireyleri hoş görüp, saygı duymasını sağlayan iletişim becerilerindedir. Empati sayesinde herkesin kendisi gibi düşünen ve onların duygularını yaşayan bireyin saldırganca davranma olasılığı düşmektedir.

Saldırgan davranışları önleme çalışmalarında bireylere problem çözme becerilerinin, iletişim çözme becerilerinin kazandırılması ve empati çalışmalarında önleme çalışmalarına dahil edilerek çatışma çözme konusunda daha etkin olabilmeleri sağlanabilir (akt. kay.Kurtyılmaz, 2005).

Türkiye’de bu anlamda yapılan çalışmalarla ilgili literatür fazla değildir. Öfkeyle başa çıkmayla ilgili ülkemizde yapılmış en kapsamlı çalışmalardan biri Bilge tarafından (1996) gerçekleştirilmiştir. Üniversiteli gençlerin Bilişsel-Davranışçı Yaklaşımla yapılan grupla psikoloji danışmaların gençlerin kızgınlık düzeylerine etkileri araştırılmış ve bu yaklaşımların etkili olduğu sonucu bulunmuştur. Pekkaya (1994) arabuluculuk eğitiminin okullarda nasıl yapılacağına üzerinde durmuştur. Türnüklü (2003) çatışma çözümede akran buluculuğunun öğrencilerde etkili olabileceğini belirtmiştir. Uygulamada da okulda psikolojik danışmanlar tarafından bireysel çalışmalar yapıldığına rastlansa da yeterli değildir. Saldırganlığı önlemeye dayalı programlarda sosyal yeterliliği artırarak saldırganlığı önlemek, öfke yönetimi yoluyla saldırganlığı önlemek, çatışma çözme becerilerinin verilmesi ve bu amaçla akran arabuluculuğu programları geliştirilip uygulanabilir (akt.kay. Korkut, 2004).

Scott, Nelson ve Liaupsin’a (2001) göre; akademik başarısızlığın saldırganlığı güçlü biçimde yordaması nedeni ile saldırganlığı en aza indirmek için etkili öğretim tekniklerinin okullarda yaygınlaştırılması önemli olabilir. Bu önleme çalışmalarının daha etkili olabilmesi için ana baba tutumu da etkilidir. Pakaslahti, Asplund-Peltola ve Keltikangas-Javinen’e (1996) göre erkek çocukların saldırgan davranışlarının babaların sosyal problem çözme davranışları ile Pakaslahti, Asplund-Peltola ve Keltikangas-Javinen’in (1998) göre; kızların saldırganlıkları da annelerinkinden etkilendiği için ana baba eğitimleri ve onlara problem çözme becerileri öğretilmesi önleme çalışmalarında daha etkili olmaktadır. Öğrencilerden önce ana-babalara ve öğretmenlere öğretilmelerinin yararı büyüktür (akt.kay. Korkut, 2004).

Hawkins ve arkadaşları çocukların suça olan eğilimlerini ortadan kaldırmak için çeşitli faktörler ortaya koymuşlardır. Suça eğilimli çocuklarda saldırgan davranışlarda çok rahatlıkla görülmektedir. Bu faktörler koruyucu faktörler ve risk faktörleridir. Bu faktörler birey,aile, mahalle ve okul olmak üzere dördü bir sınıflandırma içinde incelenmiştir. Aile ortamında ailelerin çocuklara karşı çok eleştireci olmaları, çocuklarına yeterince zaman ayırmamaları çocukların ihmal edici bir ortamda bulunmaları aileye ait en büyük risk faktörüdür. Bunun

için ailede çocuğun anne babadan en az biriyle yakınlık kurması, evdeki kuralların tutarlı olması çocuğa önemli ve işe yarar olduğunun hissettirilmesi koruyucu faktörler olarak gösterilmiştir. Kişisel koruyucu faktörler olarak çocukların kendilerine güvenmeleri ve sorun çözme becerilerinin olması gösterilmektedir (akt.kay. Kepenekçi, 2001).

BÖLÜM III

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde saldırganlıkla ilgili yurtdışında ve Türkiye’de yapılmış bazı araştırmalara yer verilmiştir.

3.1. Saldırganlıkla İlgili Yurt Dışında Yapılmış Araştırmalar

Saldırganlık ile ilgili yurtdışında yapılan çalışmalarla ilgili literatür taraması sonucunda, saldırganlığın bazı sosyo-demografik değişkenlerle, şiddet sahneleri içeren video oyunları ve televizyon programları (filmler) ve eğitim beklentisi gibi değişkenlerle ilişkisinin incelenmiş olduğu görülmektedir.

İncelenen çalışmaların bir kısmında saldırganlığın sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisinin araştırıldığı görülmüştür. Orpinas, Engquist, Grunbaum ve Parcel (1995) lise öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada öğrenciler arasında görülen şiddet içeren davranışları araştırmışlardır. Öğrencilerin %20’sinin kavga ettiklerini fakat yaralayıcı ya da öldürücü bir alet taşımadığı, %10’unun yaralayıcı ya da öldürücü alet taşıdığı ama kavgaya karışmadığı, %17’sinin ise hem yaralayıcı ya da öldürücü alet taşıdığı hem de kavgaya karıştığı bulunmuştur. Ayrıca hem kavga eden hem de yaralayıcı ya da öldürücü alet taşıyan erkek öğrencilerin oranının kızlardan yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yapılan regresyon analizinin sonucunda, alkol kullanımı, seksüel partner seçiminin ve dokuzuncu sınıf öğrencisi olmanın kavgalara karışmayı yordadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bireylerin yaşları ve saldırganlık düzeylerine ilişkin saldırganlık ait araştırma bulguları farklılık göstermektedir. Walder, Lefkowitz ve Beri (1960), 8 yaşında 875 çocuğun 10 yıl süreyle saldırganlık düzeylerini izlemiş ve aradan uzun süre geçmesine rağmen deneklerin saldırganlık düzeylerini koruduğu bulgusunu elde etmiştir.

Çocuklukta saldırganlığı etkileyen faktörleri inceleyen Attili (1985), araştırmasında çocuklarda saldırganlığı, kişilik özelliklerinin, cinsiyetin, yakın aile çevresini ve diğer büyüklerle olan ilişkilerinin, ev ortamlarının, yetiştiği toplumun saldırganlığa takındığı tavrı etkilediğini ortaya koymuştur. Ayrıca çocuğun kurban olarak seçtiği yaşının kişiliği ve onunla olan yakınlık derecesinin de saldırganlık davranışını etkilediğini belirtmektedir.

Saldırganlıkla androjen hormonunun ilişkisini incelemek üzere Simon ve Whalen (1986) farelerle bir deney yapmışlardır. Fareler androjenlere tabi tutulmuşlar ve saldırgan davranışlar için üzerlerinde testler yapılmıştır. Sonuçta androjenin saldırganlığı arttırdığına ilişkin bulgular elde edilmiştir.

Lagerspetz, Björqvist ve Peltonen (1988) yaptıkları araştırma sonucuna göre, ergenlik çağındaki erkeklerin fiziksel saldırganlığa kızlardan daha çok başvurmalarına rağmen kızların dolaylı saldırganlık davranışlarına erkeklerden daha çok kullandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca doğrudan sözel saldırganlığın her iki cins tarafından da eşit oranda kullanıldığı araştırmacıların bulguları arasındadır.

Sneed ve Runco (1992) yetişkinlerin ve çocukların televizyon ve video oyunlarının etkisine (saldırganlık gibi) yönelik tutumlarını karşılaştırmalı bir araştırma ile incelemişlerdir. Bu amaçla 204 yetişkin ve çocuktan veri toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda, anne ve babaların daha çok video oyunları hakkında olumlu görüşlere sahip oldukları saptanmıştır. Çocukların ise televizyon konusunda daha olumlu görüşlere sahip oldukları tespit edilmiştir.

Archer ve Parker (1994), ergenlerin saldırganlık eğilimi ve saldırganlığı ifade etme şekillerini belirlemek üzere bir araştırma yapmışlardır. Araştırmada ankete verilen cevaplar incelendiğinde erkeklerin kızlara göre saldırganlığa karşılık vermeye daha hazır oldukları belirlenmiştir. Ayrıca, erkeklerin saldırganlığı ifade etme şekillerinin doğrudan saldırganlık şeklinde olduğu belirlenmiştir.

Scott (1995) bilgisayar oyunlarının saldırgan davranışların artmasına neden olup olmadığını araştırmasını İskoçya Üniversitesi öğrencileri üzerinde incelemiştir. Öğrenciler şiddet içeren üç farklı oyun oynadıktan sonra belirgin bir saldırgan eğilim görülmemiştir.

Genelde bilgisayar oyunlarının saldırgan davranışlara yol açtığına dair görüşe bu çalışmada yeterli kanıt bulunamamıştır.

İncelemeler sırasında deneysel bir araştırmaya rastlanmıştır. Rant, Treiber, Getts, McCloud, Linder ve Woods (1995) şiddet içeren davranışları azaltmak için 225 ortaokul öğrencisine problem çözme eğitimi vermişlerdir. Araştırmanın sonucunda, verilen otuz günlük eğitimin, 209 öğrencinin saldırganlığını azaltmakta etkili olduğu bulunmuştur.

Bettencourt ve Miller (1996), ergenlerin cinsiyet grupları hakkında saldırgan davranışları ile inanç ve algıları üzerine bir araştırma yapmışlardır. Araştırmada saldırganlıkta cinsiyetin etkileri saptayarak erkeklerin daha yüksek düzeyde fiziksel saldırganlık gösterdikleri bulgusunu elde etmişlerdir.

Dodge ve arkadaşları (1997), 1585 kız ve erkek çocukta tepkisel ve yapıcı saldırganlığı incelemiştir. Sadece tepkisel saldırgan sınıflamaya giren çocukların geçmişlerinde, sürekli fiziksel şiddete maruz kaldıkları belirlenmiştir. Aynı gruptaki çocuklarda kişilik sorunları, akranlarıyla şiddetli geçimsizlikler, algılamada sorunlar ve sorun çözme becerilerinde yetersizlikler görülmüştür.

Terry C. Davis, Robert S. Byrd, Connie L. Arnold, Peggy Auinger ve Joseph A. Bocchini (1999) ergenler arasında görülen saldırgan davranışlar ve yetersiz düzeyde okuryazarlık arasındaki ilişkiyi saptamak için bir araştırma yapmışlardır. Araştırmanın sonunda, okuma düzeyi düşük ergenlerin daha çok saldırgan davranışlar gösterdikleri bulunmuştur.

Mialkowski (2000), ergenlerin saldırgan davranışları ile aile etkileşimi arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla Chicago Illinois'te bulunan liselerden seçtiği 257 lise öğrencisi üzerinde bir araştırma yapmıştır. Sonuçta, olumlu ve olumsuz aile etkileşimlerinin ergen saldırganlığını yordadığı, olumlu aile etkileşiminin saldırgan olmama durumuyla, olumsuz aile etkileşiminin de saldırgan olma durumuyla ilişkili olduğu bulunmuştur.

Scharf (2000), saldırganlığın cinsiyete göre farklılıkları tespit etmek amacıyla 129 lise öğrencisinden oluşan örneklem üzerinde bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın sonunda, sözel saldırganlığın cinsiyete göre bir farklılık göstermediği, fiziksel saldırganlığın ise

erkekler tarafından daha çok kullanıldığı bulunmuştur. Ayrıca, saldırgan sözcüklerin problem çözmek için strateji gereği kullanıldığı tespit edilmiştir.

Sherry (2001) şiddet içeren video oyunlarının saldırganlık üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla bir meta-analiz yapmıştır. Araştırma süresince, şiddet içeren video oyunlarının saldırganlık üzerindeki etkisini incelemeye yönelik yapılmış araştırmaların bulgularını toplamış ve değişkenlerine göre ayırt etmiştir. Sonuçta, televizyon programlarında olan şiddetin saldırganlık üzerinde şiddet içeren video oyunlarına göre daha etkili olduğu bulunmuştur.

Birnbaum, Lytle, Hannan, Murray, Perry ve Forster (2003), 10–14 yaşlar arasındaki öngörüler arasında görülen şiddet içeren davranışların sıklığı ve okul faaliyetleri arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla, Minneapolis ve Minnesota'daki ortaokul öğrencileri üzerinde bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın sonunda, yüksek bir derece ile okulu bitirme beklentisi içinde olan öğrencilerin okul içindeki olumlu davranışlarının saldırganlıkla negatif bir ilişkisi olduğu bulunmuştur. Ancak, beklentileri düşük olan öğrencilerin okul içindeki davranışlarıyla saldırganlık arasında bir ilişki bulunamamıştır.

Roberto, Meyer, Boster ve Roberto (2003), ergenlerin sözel ve fiziksel saldırganlık konusundaki görüşlerini tespit etmek amacıyla, Amerika'nın Midwestern kentinin genel liselerinin 2.sınıfına kayıt yaptırmış kızlardan ve aynı okula devam eden 17 yaşındaki erkeklerden oluşan 488 kişilik bir örneklem üzerinde araştırma yapmıştır. Araştırmanın sonunda, aşağılayıcı ifadeler kullanma, kavga var diye söylentiler yayma ve bir kavga izleme isteği gibi değişkenlerin kavga etme davranışının ortaya çıkma olasılığını artırdığı bulunmuştur. Kişinin subjektif normlarının davranışsal amaç hakkında önceden bilgi verdiği saptanmıştır.

Yapılan incelemeler sonucunda, saldırganlığın sosyo - demografik değişkenlerle ilişkili olduğu görülmektedir. Kişilik özellikleri açısından bakıldığında da, olumlu kişilik özelliklerine sahip olan bireylerin daha az düzeyde saldırgan davranışlar gösterdikleri tespit edilmiştir. Ayrıca, problem çözme becerileri eğitiminin saldırganlığı azaltmakta etkili olduğu söylenebilir. Erkeklerin kızlara göre daha çok saldırgan eğilimlere sahip oldukları görülmüştür.

3.2. Saldırganlıkla İlgili Yurt İçinde Yapılmış Araştırmalar

Saldırganlıkla ilgili yurtiçinde yapılmış araştırmalar incelendiği durumda bu araştırmaların büyük bir çoğunluğunun betimsel nitelikte olduğu görülmektedir. Yapılmış bu araştırmalarda genellikle saldırganlığın, sosyo demografik ve bazı psikolojik değişkenlerle ilişkisinin incelendiği görülmektedir. Ayrıca az da olsa, saldırganlıkla ilgili yapılmış deneysel çalışmalara da rastlanmıştır.

Aşkın (1981)'in ABD ve Türkiye'de yaptığı kültürler arası araştırmada, Türk kız ve erkek üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin Amerikan kız ve erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna karşın Öztürk (1990), cinsiyet grupları açısından üniversite öğrencileri arasında saldırganlık düzeyleri açısından bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Kocatürk (1982), üniversite öğrencileri ile yaptığı bir araştırmada spor alanını seçen öğrencilerin saldırganlık puanlarının eğitim alanındaki öğrencilerden daha yüksek olduğu, bireysel mücadeleyi gerektiren spor türlerine ilgi duyanların saldırganlık düzeylerinin de yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İlter-Kiper (1984) saldırganlık türlerinin çeşitli ekonomik, sosyal ve akademik değişkenlerle ilişkisini Orta Doğu Teknik Üniversitesi İngilizce Hazırlık C sınıfındaki 182 öğrenciyi dâhil etmiştir. Araştırma sonuçlarına göre cinsiyet, ailedeki çocuk sayısı, çocukluğun geçtiği yer, anne eğitim düzeyi, deneklerin okuldaki başarılarının değerlendirmesi, üniversiteye girmeden önce meslek idealine sahip olup olmaması, babanın evlatlarına karşı farklı tutumları olup olmaması ve babanın toplum içindeki saygınlığı incelendiğinde yıkıcı saldırganlık, atılganlık ve edilgen saldırganlık puanları arasında önemli bir fark bulunamamıştır.

Literatür taramasında karşılaşılan bazı araştırmalarda saldırganlıkla sosyo demografik değişkenler arasındaki ilişkinin incelendiği tespit edilmiştir. Kozcu (1987), anaokulu çocuklarında görülen saldırgan davranışları betimlemek ve annelerin bu tür davranışlara gösterdikleri tepkiler ile okul saldırganlığı arasındaki ilişkiyi irdelemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın örnekleme Ege Üniversitesi Uygulamalı Anaokulu'na

devam eden 5 ve 6 yaşlarında 13 kız ve 13 erkek öğrenciden oluşturulmuştur. Araştırmanın sonucunda, kızların daha çok sözel, erkeklerin ise fiziksel saldırganlık gösterdikleri bulunmuştur. Ayrıca fiziksel saldırganlığın daha çok insanlara yönelik olduğu saptanmıştır. Buna ek olarak, saldırganlık düzeyi düşük olan çocukların sorunlarını daha çok konuşarak çözmeye çalıştıkları tespit edilmiştir.

Saldırgan içerikli video oyunu oynama ve izlemenin çocukların saldırgan davranışları üzerindeki etkisini inceleyen Çetinkaya (1991), araştırmanın 9–11 yaşlarında, 60'ı kız ve 60'ı erkek toplam 120 ilköğretim öğrencisi üzerinde yapmıştır. Araştırmada saldırgan içerikli video oyunu, saldırgan içerikli olmayan video oyunu ve saldırgan içerikli olmayan kâğıt kalem oyunu olmak üzere üç oyun koşulu yer almıştır. Bulgular saldırgan içerikli video oyunu oynayan deneklerin, bu oyunu izleyen ve diğer iki oyunu oynayan veya izleyen deneklere göre daha saldırgan davrandıklarını ortaya koymuştur.

Köksal (1991) araştırmasında 1988–1989 akademik yılında Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi'nin son sınıfında okuyan 196 üniversite öğrencisi üzerinde yapmıştır. Bulgular, dıştan denetim inançlı bireylerin, içten denetim inançlı bireylerden daha saldırgan olduklarını göstermiştir.

Hatunoğlu (1994), ana baba tutumları ve saldırganlık arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırma bulgularına göre saldırganlık ve ana baba tutumlarının, saldırganlık ve sosyo-ekonomik düzeyin birbirinden bağımsız değil birbirini etkilediği bulunurken, saldırganlık ve cinsiyetin birbirinden bağımsız olduğu bulunmuştur. Otoriter anne babaya sahip bireyler, demokratik anne babaya sahip bireylere göre daha saldırgan olduğu, demokratik ana babaya sahip bireylerin sözel saldırganlık puanlarının yüksek, otoriter ana babaya sahip bireylerin dolaylı ve sinirli saldırganlık puanlarının yüksek, ilgisiz ana babaya sahip bireylerin atak saldırganlık puanlarının yüksek olduğu bulunmuştur. Bu da sözel saldırganlığın toplum tarafından kabul edilebilir bir saldırganlık şeklinde yorumlanmıştır.

Güner (1995), 14–17 yaş arasındaki ergenlerin dinledikleri müzik türünün depresyon ve saldırganlık düzeylerini ne derece etkilediğini tespit etmek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın sonucunda, çoğunlukla arabesk müzik dinleyen, ailelerinin aylık ortalama gelir düzeyi 5 milyon TL'den az olan, ana-babaları okur-yazar olmayan ve ana-babaları işçi statüsünde bulunan 17 yaşındaki kız öğrencilerin depresyon düzeylerinin diğer grupların depresyon düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca, çoğunlukla heavy metal türü müzik dinleyen, ailelerinin aylık gelir düzeyi 10 milyon TL'den fazla olan, anne-babaları lisansüstü eğitim görmüş ve anneleri serbest meslek sahibi olan 16 yaşındaki erkek öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin diğer grupların saldırganlık düzeylerinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan taramalarda deneysel araştırmalara da rastlanmıştır. Bilge (1996), danışandan hız alan ve bilişsel davranışçı yaklaşımlarla yapılan grupla psikolojik danışmanın üniversite öğrencilerinin kızgınlık düzeyleri üzerindeki etkisini incelemek için deneysel bir araştırma yapmıştır. Araştırma 12'şer kişilik iki deney ve 12 kişiden oluşan bir kontrol grubu üzerinde yapılmıştır. Sonuçta, grupla psikolojik danışmaya alınan grubun sürekli kızgınlıklarının kontrol grubuna göre anlamlı bir düzeyde azaldığı bulunmuştur. Ayrıca, danışandan hız alan yaklaşımla yapılan psikolojik danışmanın, sürekli içe-yönelik ve dışa-yönelik kızgınlık üzerinde etkisinin anlamlı bir düzeyde olmadığı görülmüştür. Ancak, bilişsel davranışçı yaklaşıma dayalı psikolojik danışmanın, sürekli, içe-yönelik ve dışa-yönelik kızgınlığı azaltmakta etkili olduğu saptanmıştır.

Bazı çalışmalarda da saldırganlığın psikolojik özelliklerle ilişkisinin araştırıldığı görülmüştür. Baygöl (1997), ergenlerin öfke duygusunu nasıl yaşadıklarını ve sürekli öfke ve öfke kontrol, öfke dışa ve öfke içte biçimlerinden hangilerini daha sıklıkla kullandıklarını ve bunlar üzerinde cinsiyetin, gelir düzeyinin, ana-baba eğitim durumunun, kardeş sayısının ve annenin çalışıyor olmasının herhangi bir etkisi olup-olmadığını tespit etmek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın örneklemini, Bursa il merkezinde bulunan liselerinden seçilen 15 yaşındaki 110 erkek ergen ve ilköğretim okullarından seçilmiş 14 yaşındaki 110 kız ergenden oluşturulmuştur. Araştırmanın sonucunda, cinsiyet ile öfke puanları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür. Gelir düzeyine göre bakıldığında ise, yüksek gelir grubuna mensup ergenlerin öfkelerini daha çok dışa vurdukları bulunmuştur. Son olarak, ebeveyn eğitim durumuna göre bakıldığında, annesi ortaöğretim ve yükseköğretim mezunu olan

ergenlerin öfkelerini daha çok dışa vurdukları; babanın eğitim durumuna göre bakıldığında ise, babaları ilköğretim mezunu olan ergenlerin öfkelerini daha çok içte tuttıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Kısaç (1997), Gazi Üniversitesi öğrencilerinin sürekli öfke ve öfke ifade düzeylerini bazı sosyo-demografik değişkenlere göre incelemek amacıyla, 1995–1996 bahar döneminde 712 öğrenciden oluşan örneklem üzerinde bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın sonucunda, öğrencilerinin gelir düzeyi yükseldikçe öfkelerini daha çok dışarıya yansıttıkları bulunmuştur. Ayrıca erkek öğrencilerin öfkelerini daha çok tutma eğiliminde oldukları saptanmıştır.

Aytek (1999), ortaöğretim basamağındaki öğrencilerin öfke ve saldırganlık düzeyini kontrol etmeleri ve uygun başa çıkma stratejilerini kullanabilmeleri için gerekli becerileri kazandırabilecek grup rehberliği programının, gençlerin öfke kontrolü üzerinde etkisini araştırmak için deneysel bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırmanın deney ve kontrol grupları lise 1. sınıfa devam eden yirmişer öğrenciden oluşturulmuştur. Araştırmanın sonucunda, bilişsel ve davranışçı teknikler doğrultusunda gerçekleştirilen grup rehberliği programının, ortaöğretim basamağındaki öğrencilerin öfke düzeylerini kontrol etmeleri ve uygun başa çıkma stratejilerini kullanabilmeleri için gerekli olan becerileri kazanabilmeleri konusunda öğrencilere yardımcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tuzgöl (2000) ana-baba tutumları farklı olan lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri arasında cinsiyet, yaş grubu, okul türü, anne öğrenim durumu ve ailenin gelir düzeyini açısından bir farklılık olup-olmadığını belirlemek amacı ile, 1996–1997 öğretim yılı bahar döneminde Ankara'nın Yenimahalle ilçesinde bulunan yedi devlet lisesinin birinci ve ikinci sınıfında okuyan, yaklaşık bin öğrenciden oluşan örneklem üzerinde bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın sonucunda, saldırganlık düzeyi üzerinde cinsiyetin etkisi anlamlı bulunmuştur. Ayrıca, okul türünün saldırganlık düzeyi üzerindeki temel etkisinin anlamlı olduğu saptanmıştır. Bunlara ek olarak, ailenin gelir düzeyinin saldırganlık düzeyine temel etkisinin anlamlı bir düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Literatür taraması sonucunda saldırganlığın sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaştığı söylenebilir. Ayrıca, bilişsel davranışçı yaklaşımlar doğrultusunda yapılan grup rehberliğinin ve grup danışmasının kızgınlığı ve saldırganlığı azaltmakta etkili olduğu

görülmektedir. Saldırganlığın denetim odağı, empati gibi kişiliğin çeşitli yönleri, geçmiş yaşantılar, alkol ve kitle iletişim araçları gibi birçok faktörden etkilenen bir davranış olduğunu göstermektedir.

BÖLÜM IV

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, izlenen yöntem, evren, veri toplama aracı, veri toplama aracının uygulanması, elde edilen verilerin analizleri ve kullanılan yöntemler üzerinde durulmaktadır.

4.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada görüşme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma görüşmeler sonucu elde edilen bilgilerin analizlerin sayısal verilerle değerlendirilmiştir.

Analiz teknikleri yönünden bakıldığında bu araştırma; görüşme sonucu elde edilen verilerin analizi ile nitel bir araştırmadır.

4.2. Evren ve Örneklem

Bu bölümde araştırmanın evren ve örnekleme açıklanmıştır.

Araştırmanın evrenini, 2006–2007 öğretim yılında Kırıkkale il merkezinde görev yapan ilköğretim okulu yöneticileri (müdür ve müdür yardımcıları) oluşturmaktadır. Kırıkkale il merkezinde bulunan 48 adet resmi ilköğretim okulunda 45 müdür, 75 müdür yardımcısı olmak üzere toplam 120 okul yöneticisi görev yapmaktadır. Araştırmada 30 tane yönetici ile görüşülmüştür. 30 yöneticiye ulaşılması planlandığı için veri toplama aracı evreni hedeflenen 30 yöneticiye uygulanmıştır. Ayrıca, saldırgan davranışlara ilişkin algılar açısından kıdem yılları arasında bir fark olup olmadığını belirleyebilmek için, görüşülen yöneticilerin kıdem yılları da eşitlenmiştir.

4.3. Veri Toplama Aracı ve Teknikleri

Bu araştırmanın verileri, yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılarak yapılan derinliğine görüşmeler yoluyla elde edilmiştir. Görüşme formu ekte verilmiştir (Bkz. Ek 1). Derinliğine görüşme, özellikle belirli bir konuda bireylerin verdikleri tepkiler üzerinden ayrıntılı bilgilere ulaşılması amaçlandığında kullanılan bir yöntemdir. Görüşmeler, araştırmacının okul yöneticileri ile birebir iletişimi ile gerçekleştirilmiştir. Deneklerin verdikleri tepkiler üzerinde ayrıntılı bilgilere ulaşmak amaçlandığı için derinliğine görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmeler görüşmecinin deneklerle birebir iletişimi ile gerçekleştirilmiştir.

Görüşülen yöneticilere öncelikle okullarındaki öğrencilerin saldırgan davranış gösterip göstermedikleri sorulmuştur. Eğer gösteriyorlarsa bu saldırgan davranışların ne tür saldırgan davranışlar olduğuna dair sorular yöneltilmiştir. Ayrıca öğrencilerin bu tür saldırgan davranışları hangi ortamlarda ve en çok kimlere karşı gösterdikleri sorulmuştur (Bkz Ek 1).

Yöneticilerden saldırgan davranış gösteren öğrencilerin bu tür davranışlarını önlemek için ne gibi işlemler uyguladıkları ve bu uyguladıkları işlem basamaklarını öncelik sırasına göre sıralamaları istenmiştir (Bkz Ek 1).

Daha sonra saldırgan davranış gösteren çocukların bu davranışları göstermelerinin nedenlerinin neler olabileceği, saldırgan davranış gösteren çocukların davranışlarını önlemek ve başatmak için ne gibi çalışmalar yaptıkları, bu önleme çalışmalarında hangi kurumlarla işbirliği içinde bulunduğu soruları yöneltilmiştir (Bkz Ek 1).

Son olarak saldırgan davranış gösteren öğrencilerin ne tür özelliklere sahip oldukları, bu tür davranışları önlemek için yapılması gereken çalışmalar ile ilgili önerileri sorulmuştur (Bkz Ek 1).

Verilen yanıtlar sorunun içeriği ile bağlantılı olmadığında ya da açıklayıcı bilgi gerektirdiğinde, görüşülen bireylere açıklama isteyen ek sorular sorulmuştur.

Konu ile ilgili literatür taranarak oluşturulan görüşme formunda; okul yöneticilerine yönelik düzenlenmiş sorular yer almıştır. Veri toplama aracında, kişisel bilgi bölümü, öğrencilerin saldırgan davranışlarının nedenleri ve alınması gereken önlemleri belirlemeye yönelik sorulara yer verilmiştir.

Görüşme formunun araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanabilmesi için daha önce yapılmış çalışmalar incelenmiş ve uzman görüşü alınmıştır. Hazırlanan dokuz soruluk görüşme formu bir araştırma teknikleri alanında uzman öğretim üyesine, eğitim yönetimi alanında uzman beş öğretim üyesine, üç rehber öğretmene, bir Türk Dili ve Edebiyatı alanında uzman öğretim üyesine, iki okul yöneticisine inceletirilmiştir. Görüşme formundaki sorular araştırmaya katılan okul yöneticilerine araştırmacı tarafından yöneltilmiştir.

Veri toplama aracının amaca uygunluğunun belirlenebilmesi için uygun bulunan ilköğretim okullarındaki yöneticilerin görüşleri alınmıştır. Anlaşılmayan sorular düzeltilerek gereksiz olanlar çıkarılarak uzman görüşleri alınmış veri toplama aracı yeniden düzenlenerek ve son şekli verilmiştir.

4.5. Verilerin Analizi

Veriler içerik analizi tekniğiyle çözümlenmiştir. Buna göre araştırma formundaki sorulara göre öncelikli kategoriler oluşturulmuştur. Belirlenen kategoriler araştırmacı tarafından kontrol edildikten sonra analize geçilmiştir. Verilerin çözümlenmesi sırasında yönetici grupları 5-15 kıdem yılına sahip olanlar ve 16-30 kıdem yılına sahip olanlar biçiminde iki gruba ayrılmıştır.

Her bir kategoriye ait soruların yanıtlar analiz edilirken görüşülen kişinin aynı soruya ilişkin tüm yanıtları analize dahil edilmiştir.

4.6. Çalışma Grubu

Çalışma grubunu Türkiye'nin Kırıkkale ilindeki ilköğretim okullarında çalışan okul yöneticileri oluşturmaktadır. Çalışmada toplam 30 denek yer almıştır, denekler 5-30 kıdem yılı olan yöneticilerdir.

Görüşme yapılan yöneticilerin 15 tanesi (%50) okul müdürü, 15 tanesi (%50) ise müdür yardımcısı olarak görev yapmaktadır.

Tablo 1. Yöneticilerin Kıdem Yıllarına Göre Dağılımı

Değişken	Düzey	N	%
<i>Kıdem Yılları</i>	5–15 yıl	15	50
	16–30 yıl	15	50
	Toplam	30	100

Tablo1'de görüldüğü gibi çalışma grubunda yer alan yöneticilerin kıdem yılları incelendiğinde 15 denek (%50) 16-30 kıdem yılında olduğu, 15 denek (%50) 5-15 kıdem yılında olduğu görülmüştür. Çalışma grubu seçilirken Kıdem yılları arasında fark olup olmadığını belirlemek amacı 5-15 yıl arasında çalışanlar ile 16-30 yıl arasında çalışanların oranları birbirine eşitlenmiştir.

Tablo 2. Yöneticilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Değişken	Düzye	N	%
<i>Cinsiyetleri</i>	Erkek	30	100
	Kadın	-	
	Toplam	30	100

Tablo2’de görüldüğü gibi çalışma grubunda yer alan yöneticilerin cinsiyetleri incelendiğinde 30 deneğin (%100) erkek olduğu görülmüştür.

Tablo 3. Yöneticilerin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

Değişken	Düzye	N	%
<i>Eğitim düzeyleri</i>	Yüksek Okul	6	20
	Lisans	22	73,3
	Yüksek Lisans	2	6,66
	Toplam	30	100

Tablo 3’de görüldüğü gibi çalışma grubunda yer alan yöneticilerin eğitim düzeylerine göre incelendiğinde görüülen yöneticilerin 22 tanesi (%73,3) lisans mezunu olup bunların 1 tanesi (%4,54) yüksek lisans öğrencilerinden seçilmiştir. 2 tanesi (%6,66) yüksek lisans mezunu olup, 6 tanesi (%20) yüksek okul mezunudur..

Tablo 4. Okulda Rehberlik Servisi Bulunmasına İlişkin Bulgular

Değişken	Düzy	N	%
<i>Rehberlik Servisi</i>	Var	20	66,6
	Yok	10	33,3
	Toplam	30	100

Görüşme yapılan yöneticilerin çalıştığı okulların 20 tanesinde (%66,6) rehberlik servisi olmasına rağmen, 10 tanesinde (%33,3) rehberlik servisi yoktur.

BÖLÜM V

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırma probleminin çözümüne ilişkin içerik analizlerine yer verilecektir. Görüşme formu kategorilere ayrılarak elde edilen bilgiler yorumları ile yer alacaktır.

BULGULAR

Bu çalışma; ilköğretim okullarında çalışan yöneticilerin, öğrencilerin gösterdikleri saldırgan davranışların nedenleri ve önlenmesine ilişkin algılarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla hazırlanan görüşme formu ekte verilmiştir (Bkz. Ek 1). Görüşmelere ilişkin boyutlar bütünüyle değerlendirildiğinde kıdem yılı 5-15 olanlar ile kıdem yılı 16-30 yıl arasında olanlar arasında benzerlik ve farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Çalışmada her iki gruptaki yöneticileri verdikleri yanıtlar birlikte sunulmuştur.

Öğrencilerin Saldırgan Davranışları:

Görüşme formunun birinci sorusunda (Bkz. Ek1) yöneticilere öğrencilerin saldırgan davranışlar gösterip göstermedikleri sorulmuş. Yöneticilerin tamamı, öğrencilerin öğrencilerin saldırgan davranışlar gösterdiklerini belirtmişlerdir. Yöneticilerin hepsi öğrencilerin saldırgan davranışları hem sözel olarak hem de fiziksel olarak ortaya koyduklarını belirtmişlerdir. Yöneticiler sözel saldırganlıkta sözlü sataşmalar, lakap takmalar, argo kelimeler, dedikodu yapma vb. davranışların en çok görülen davranışlar olduğunu belirtmiştir. Yöneticilerin %50'si küfürlü konuşmaların en çok görülen sözel saldırgan davranış olduğunu belirtmiştir.

Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 olanlardan bir tanesi (%3,33'ü) cinsel baskı içerikli saldırgan davranış gösterdiklerini söylemiştir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 olanlardan biri *“özellikle ergen döneme girmiş diğer öğrencilere karşı çok cinsel içerikli baskı davranışları göstererek sözlü sataşmalarla sözel saldırgan davranışlar göstermektedirler”* diye görüş belirtmiştir.

Yöneticiler fiziksel saldırganlıkta itip kakma, kavga etme, sataşmalar, el şakaları vb. davranışların en çok görülen saldırgan davranış olduğunu belirtmişlerdir.

Yöneticilerin iki tanesi (%6,66'sı) fiziksel ve sözel saldırganlığın dışında baskın kişilikli öğrencilerin pasif öğrenciler üzerinde psikolojik baskı kurma yöntemi ile saldırgan davranış gösterdiklerini belirtmişlerdir. Bu yöneticiler 5-15 kıdem yılında olan yöneticilerdir.

Yöneticilerin üç tanesi (%10) öğrencilerin okul ve okul eşyalarına zarar vererek saldırgan davranış gösterdiklerini belirtmişlerdir. Bu yöneticilerin iki tanesi (%66,6) 5-15 kıdem yılında olan, bir tanesi (%33,3) 16-30 kıdem yılında olan yöneticilerdir. Yöneticilerden 16-30 kıdem yılında olanlardan biri *“özellikle 7-10 yaş grubundaki öğrencilerde birbirlerinin defterlerini karalama, arkadaşının okul malzemelerine zarar verme, öğretmene şikayet ederek psikolojik olarak saldırgan davranışlar göstermekte, yaş büyüdükçe okul eşyalarına zarar vermeye başlamaktadırlar”* demiştir.

Görülüyor ki; yöneticiler öğrencilerin hem fiziksel hem de sözel saldırgan davranışlar gösterdiklerini belirtmişlerdir. Yöneticilerin görüşlerinden de kıdem yılına bağlı olarak algılarında bir farklılık olmadığı söylenebilir.

Öğrencilerin Saldırgan Davranışları Gösterdiği Ortamlar:

Tablo 5'de yöneticilerin öğrencilerin saldırgan davranışları hangi ortamda gösterdiklerinin ilişkin algıları yer almaktadır.

Tablo 5. Öğrencilerin Saldırgan Davranış Gösterdiği Ortamlara İlişkin Yönetici Algıları

Öğrencilerin Saldırgan Davranış Gösterdiği Ortamlar	Yöneticilerin Kıdem Düzeylerine Göre	N	%
<i>Ders esnasında</i>	5–15 kıdem yılı	2	66,6
	16–30 kıdem yılı	1	33,3
	Toplam	3	100
<i>Bahçede</i>	5–15 kıdem yılı	11	47,8
	16–30 kıdem yılı	12	52,17
	Toplam	23	100
<i>Kantinde</i>	5–15 kıdem yılı	-	-
	16–30 kıdem yılı	3	100
	Toplam	3	100
<i>Okul Koridorlarında</i>	5–15 kıdem yılı	6	40
	16–30 kıdem yılı	9	60
	Toplam	15	100
<i>Okul Çıkışlarında</i>	5–15 kıdem yılı	5	27,7
	16–30 kıdem yılı	13	72
	Toplam	18	100
<i>İssiz ve Karanlık Köşeler</i>	5–15 kıdem yılı	1	100
	16–30 kıdem yılı	-	-
	Toplam	1	100
<i>İnternet Kafelerde</i>	5–15 kıdem yılı	-	-
	16–30 kıdem yılı	1	100
	Toplam	1	100

Görüşme formunun ikinci sorusuna (Bkz. Ek1) yöneticilere öğrencilerin bu saldırgan davranışları hangi ortamlarda gösterdikleri sorulduğunda yöneticiler bu davranışların kontrolsüz ortamlarda yoğun olarak görüldüğünü belirtmişlerdir.

Tablo 5'e bakıldığında yöneticilerin üç tanesinin (%10) öğrencilerin bu saldırgan davranışları ders esnasında gösterdiklerini düşündükleri görülmüştür. Bu yöneticilerin iki tanesi (%66,6) kıdem yılı 5-15 yıl arasında olanlar, bir tanesi (%33,3) ise kıdem yılı 16-30 yıl

arasında olan yöneticilerdir. Bu yöneticilerden kıdem yılı 16-30 yıl arasında olanlardan biri “*öğrenciler ders kontrolü düşük öğretmenlerin dersinde saldırgan davranışlar göstermektedir*” biçiminde ifade etmişlerdir. Saldırgan davranışların derste görüldüğünü söyleyen yöneticilerin 5-15 kıdem yılında olanların algılarının daha yüksek ve algılarında farklılıklar olduğu söylenebilir.

Tablo 5’e göre yöneticilerin yirmi üç tanesi (%76,66) öğrencilerin saldırgan davranışları bahçede gösterdiklerini belirtmişlerdir. Bu yöneticilerin oniki tanesi (%52,17) 16-30 kıdem yılında olanlar, onbir tanesi (%47,8) 5-15 kıdem yılında olanlardır. Yöneticilerden 5-15 kıdem yılında olanlardan biri “*bahçe gibi geniş alanlarda öğrenci davranışlarının kontrolü zor olduğundan saldırgan davranışlara daha sık rastlanmaktadır*” demiştir. Saldırgan davranışların bahçede görüldüğünü söyleyen yöneticilerin kıdem yıllarına ilişkin algılarının aynı olduğu söylenebilir.

Tablo 5’e göre yöneticilerin üç tanesi (%10) bu davranışların kantinde ve özellikle kantin sıralarında gösterildiğini belirtmişlerdir. Bu yöneticilerin tamamı 16-30 kıdem yılında çalışan yöneticilerdir. Saldırgan davranışların kantin ve kantin sırasında görüldüğünü söyleyen yöneticilerin kıdem yıllarına göre ilişkin algılarında bir farklılık olduğu; saldırgan davranışların kantinde görüldüğünü söyleyen yöneticilerin 16-30 kıdem yılında olanların algılarının daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 5’e göre yöneticilerin onbeş tanesi (%50) saldırgan davranışların okul koridorlarında görüldüğünü belirtmişlerdir. Bu yöneticilerin dokuz tanesi (%60) 16-30 kıdem yılında olanlar, altı tanesi (%40) 5-15 kıdem yılında olanlardır. Saldırgan davranışların okul koridorlarında görüldüğünü söyleyen yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında hemfikir olduğu söylenebilir.

Tablo 5’e göre yöneticilerin on sekiz tanesi (%60) bu davranışların okul çıkışlarında görüldüğünü belirtmişlerdir. Bu yöneticilerin on üç tanesi (%72,3) 16-30 kıdem yılında olanlar, beş tanesi (%27,7) 5-15 kıdem yılında olanlardır. Saldırgan davranışların okul çıkışlarında görüldüğünü söyleyen yöneticilerin 16-30 kıdem yılında olanların algılarının daha yüksek olduğu ve algılarında farklılık olduğu söylenebilir.

Bunun dışında yöneticilerden bir tanesi (%3,33) okulun ıssız ve karanlık köşelerinde, soyunma odalarında bu tür saldırgan davranışların daha kolay görüldüğünü belirtmiştir. Bu yanıtı veren yöneticinin kıdem yılı 5-15 olanların algıları daha yüksek olduğu söylenebilir.

Yöneticilerden bir tanesi (%3,33) okul dışında özellikle internet kafelerde bu tür saldırgan davranışların daha rahat ortaya çıkacağını belirtmiştir. 16-30 kıdem yılında olan bu yönetici “*internet kafeler çocukların daha serbest hareket ettikleri kontrolsüz bir ortam olduğundan şiddet içerikli bütün imkanlara da sahip olduklarından özellikle sözel saldırgan davranışların çok rahatlıkla görüldüğü ortamlardır*” şeklinde ifade etmiştir.

Öğrenciler Saldırgan Davranışları Kimlere Karşı Gösteriyorlar:

Tablo 6’da yöneticilerin öğrencilerin saldırgan davranışları gösterdiği kişilere ilişkin algıları yer almaktadır.

Tablo 6. Öğrencilerin Saldırgan Davranış Gösterdiği Kişilere İlişkin Yönetici Algıları

Öğrencilerin Saldırgan Kimlere Karşı Gösterdikleri	Yöneticilerin Kıdem Düzeylerine Göre	N	%
<i>Kendi Yaş Grubuna</i>	5–15 kıdem yılı	6	30
	16–30 kıdem yılı	14	70
	Toplam	20	100
<i>Kendinden Küçük Yaş Grubuna</i>	5–15 kıdem yılı	9	39,4
	16–30 kıdem yılı	14	50,6
	Toplam	23	100
<i>Kendinden Büyük Yaş Grubuna</i>	5–15 kıdem yılı	2	66,6
	16–30 kıdem yılı	1	33,3
	Toplam	3	100
<i>Öğretmenlere</i>	5–15 kıdem yılı	-	-
	16–30 kıdem yılı	2	100
	Toplam	2	100
<i>Kendi Cinsiyetinde Olanlara</i>	5–15 kıdem yılı	-	-
	16–30 kıdem yılı	3	100
	Toplam	3	100
<i>Karşı Cinse</i>	5–15 kıdem yılı	-	-
	16–30 kıdem yılı	1	100
	Toplam	1	100

Görüşme formunun üçüncü sorusunda (Bkz. Ek1) yöneticilere öğrencilerin saldırgan davranışları kimlere karşı gösterdikleri sorulmuştur. Tabloya bakıldığında yöneticilerin yirmi tanesinin (%66) öğrencilerin bu saldırgan davranışları kendi yaş grubundan olanlara karşı gösterdiklerini düşündükleri görülmüştür. Bu yanıtı veren yöneticilerin altı tanesi (%30) 5-15 kıdem yılında, on dört tanesi (%70) ise 16-30 kıdem yılında olanlardır. Öğrencilerin saldırgan davranışların kendi yaş grubuna karşı gösterdiklerini söyleyen yöneticilerin 16-30 kıdem yılında olanların algılarının daha yüksek olduğu ve algılarında bir farklılık olduğu söylenebilir.

Tablo 6'ya göre yöneticilerin yirmi üç tanesi (%76,6) çocukların bu saldırgan davranışları kendinden küçük yaş grubuna karşı gösterdiklerini söylemiştir. Bu yanıtı veren yöneticilerin dokuz tanesi (%39,4) 5-15 kıdem yılında olanlar, on dört tanesi (%50,6) ise 16-

30 kıdem yılında olanlardır. Saldırgan davranışların kendinden küçük yaş grubuna karşı gösterdiklerini söyleyen yöneticilerin 16-30 kıdem yılında olanların daha yüksek algıda oldukları ve algılarında farklılık olduğu söylenebilir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 olanlardan biri *“kendinden küçüklere karşı saldırgan davranış göstererek egolarını tatmim etmektedirler ve daha kolay üstünlük gösterebilmektedirler”* demiştir.

Tablo 6’da da görüldüğü gibi yöneticilerin üç tanesi (%10) çocukların bu saldırgan davranışları kendinden büyük yaş grubuna karşı gösterdiklerini söylemiştir. Bunu söyleyenlerin iki tanesi (%66,7) 5-15 kıdem yılında çalışanlar, bir tanesi (%33,3) 16-30 kıdem yılında çalışanlardır. Saldırgan davranışların kendinden büyük yaş grubuna karşı gösterdiklerini söyleyen yöneticilerin kıdem yılı 5-15 olanların algılarının daha yüksek olduğu ve algılarında farklılık olduğu söylenebilir.

Tablo 6’da da görüldüğü gibi yöneticilerin iki tanesi (%6) çocukların bu saldırgan davranışları öğretmenlere karşı gösterdiklerini söylemiştir. Bunu söyleyenlerin tamamı 16-30 kıdem yılında çalışanlardır. Saldırgan davranışların öğretmenlere karşı gösterdiklerini söyleyen yöneticilerin kıdem yılı 16-30 olanların algılarının daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 6’ya göre yöneticilerin 3 tanesi (%10) çocukların bu saldırgan davranışları kendi cinsiyetinden olanlara karşı gösterdiklerini söylemiştir. Bu yöneticiler kıdem yılı 16-30 yıl arasında çalışanlardır. Saldırgan davranışların kendi cinsiyetinde olanlara karşı gösterdiklerini söyleyen yöneticilerin kıdem yılı 16-30 olanların algılarının daha yüksek olduğu ve algılarında farklılık olduğu söylenebilir.

Tablo 6’ya göre yöneticilerin bir tanesi (%3,33) çocukların bu saldırgan davranışları karşı cinse karşı gösterdiklerini söylemiştir. Bu yöneticilerin kıdem yılı 16-30 yıl arasındadır. Saldırgan davranışların karşı cinse karşı gösterdiklerini söyleyen yöneticilerin kıdem yılı 16-30 olanların algılarının daha yüksek ve algılarında bir farklılık olduğu söylenebilir.

Okulda Saldırgan Davranış Gösteren Öğrencilere Yönelik Olarak Uygulanan İşlemler:

Tablo 7’de yöneticilerin saldırgan davranış gösteren öğrencilere uygulanan işlem basamaklarına ilişkin algıları yer almaktadır.

Tablo 7. Saldırgan Davranış Gösteren Öğrencilere Uygulanan İşlem Basamaklarına İlişkin Yönetici Algıları

Saldırgan Davranış Gösterenlere Karşı Uygulanan İşlemler	Yöneticilerin Kıdem Düzeylerine Göre	N	%
<i>Sınıf Öğretmeni ile Görüşme</i>	5–15 kıdem yılı	15	53,57
	16–30 kıdem yılı	13	46,42
	Toplam	28	100
<i>Rehberlik Servisi ile Görüşme</i>	5–15 kıdem yılı	15	53,57
	16–30 kıdem yılı	13	46,42
	Toplam	28	100
<i>Aile ile Görüşme</i>	5–15 kıdem yılı	15	53,57
	16–30 kıdem yılı	13	46,42
	Toplam	28	100
<i>Okul İdaresi İle Görüşme</i>	5–15 kıdem yılı	1	50
	16–30 kıdem yılı	1	50
	Toplam	2	100

Görüşme formunun dördüncü sorusunda (Bkz. Ek1) yöneticilere, saldırgan davranış gösteren öğrencilere karşı ne gibi işlemler uygulandığı sorusu yöneltilmiştir. Tabloya bakıldığında yöneticilerin yirmi sekiz tanesi (% 93,3) ilk olarak sınıf öğretmeni ile bu işin çözülmeye çalışıldığı belirttikleri görülmüştür. Bu yöneticilerin on üç tanesi (%46,43) 16-30 kıdem yılında olanlar, on beş tanesi (% 53,57) 5-15 kıdem yılında olanlardır. Bu yöneticilerin on tanesi (%35,7) sınıf öğretmenleri ve öğrencilerle paylaşım anlamında daha yakın olduklarını belirterek; çocuklarla daha rahat iletişim kurabileceklerini, bu davranışların hangi sorunlardan kaynaklandığını kolay anlayacaklarını düşündükleri için, ilk olarak sınıf öğretmeni ile görüşülmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Saldırgan davranışların sınıf öğretmeni

ile görüşülerek çözülmesi konusunda yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında bir farklılık olmadığı söylenebilir. Geriye kalan %7'lik dilim ilk olarak rehber öğretmen öncülüğünde çalışmalar yapıldığını belirtmişlerdir. Yöneticilerden kıdem yılı 16-30 olanlardan biri *“öğrencilerin iç dünyasına inmeye ve onu anlamaya çalışarak, nasihat vererek bu problemlerin nedeni öğrenilmeye çalışılmalıdır”* demiştir. Özellikle rehberlik servisi olan okullardaki yöneticiler ilk olarak sınıf öğretmenleri ile görüşüldüğünü eğer sonuç alınmazsa rehberlik servisi ile sorunun çözülmeye çalışıldığını belirtmişlerdir. Bu görüşmeler sırasında aileninde işin içine katılarak görüşmelere dahil edildiğini belirtilmiştir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 olanlardan biri *“aileler de çocuklarının bu tür davranışlarından haberdar edilir. Ailelerin tavırları işbirliğine girip girmedikleri ve duruma göre çocukların bu davranışlarında ailelerin ne kadar etken oldukları gözlemlenmektedir”* demiştir.

Tablo 7’de görüldüğü gibi rehberlik servisi olmayan okullardaki yöneticilerin sekiz tanesi (%80) öncelikli olarak sınıf öğretmeni ile bu işin çözülmeye çalışıldığı belirtmiştir. Bunu söyleyenlerin altı tanesi (%75) 5-15 kıdem yılında, iki tanesi (%25) 16-30 kıdem yılında olan yöneticilerdendir. Saldırgan davranışların sınıf öğretmeni ile görüşülerek çözülmesi konusunda rehberlik servisi olmayan okullardaki yöneticilerin kıdem yılı 5-15 olanların algılarının daha yüksek olduğu ve algılarında farklılık olduğu söylenebilir.

Tablo 7’ye göre yöneticilerden kıdem yılı 16-30 olanlardan biri *“çocukların bu davranışları işlem sırası gözönüne alınarak değil sınıf öğretmeni ve rehber öğretmenin işbirliği içinde görüşmeler yapılarak çözülmeye çalışılmaktadır”* ifadesini kullanmıştır.

Tablo 7’ye göre yöneticiler; sınıf öğretmeni, rehber öğretmen ve aile ile görüşmelerden bir sonuç alınamadığında okul yönetiminin devreye girdiğini belirtmişlerdir. Yöneticilerin iki tanesi (%6,66) gerekirse bu tür davranışların disiplin cezası yöntemi ile çözülmeye çalışıldığını belirtmişlerdir. Bu yanıtı veren yöneticilerin bir tanesi (%50) 5-15, bir tanesi (%50) 16-30 kıdem yılında olanlardır. Yöneticilerden kıdem yılı 16-30 arasında olanlardan biri *“bu davranışların devam etmesi durumunda Öğrenci Davranışları Değerlendirme Kurulu’nca disiplin uygulamalarının sırayla izleyerek gerekirse okul değiştirme cezasına kadar bunu uygulamaktayız”* demiştir. Yöneticilerden biri kıdem yılı 16-30 yıl arasında *“disiplin bu tür davranışları önleyici ve caydırıcı olmaktadır”* ifadesini kullanmıştır. Saldırgan öğrencilerin saldırgan davranışları ile karşılaştıklarında disiplin cezası

uyguladıklarını söyleyen yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında hemfikir oldukları söylenebilir

Öğrencilerin Saldırgan Davranış Göstermelerin Nedenleri:

Tablo 8’de yöneticilerin öğrencilerin saldırgan davranışlar gösterme nedenlerine ilişkin algıları yer almaktadır.

Tablo 8. Saldırgan Davranış Göstermenin Nedenlerine İlişkin Yönetici Algıları

Saldırgan Davranışların Nedenleri	Yöneticilerin Kıdem Düzeylerine Göre	N	%
<i>Fiziksel Ortam</i>	5-15 kıdem yılı	3	50
	16-30 kıdem yılı	3	50
	Toplam	6	100
<i>Cinsiyetin Etkisi</i>	5-15 kıdem yılı	3	75
	16-30 kıdem yılı	1	25
	Toplam	4	100
<i>Yaşın Etkisi</i>	5-15 kıdem yılı	6	50
	16-30 kıdem yılı	6	50
	Toplam	12	100
<i>Kitle İletişim Araçlarının Etkisi</i>	5-15 kıdem yılı	8	42,1
	16-30 kıdem yılı	11	57,8
	Toplam	19	100
<i>Ailenin Etkisi</i>	5-15 kıdem yılı	14	57,9
	16-30 kıdem yılı	13	48,1
	Toplam	27	100
<i>Öğrencinin Akademik Başarısının Etkisi</i>	5-15 kıdem yılı	9	47,37
	16-30 kıdem yılı	10	52,63
	Toplam	19	100
<i>Okul ve Eğitim Sisteminin Etkisi</i>	5-15 kıdem yılı	7	58,34
	16-30 kıdem yılı	5	41,66
	Toplam	12	100
<i>Çevrenin Etkisi</i>	5-15 kıdem yılı	10	52,63
	16-30 kıdem yılı	9	47,36
	Toplam	19	100
<i>Öğretmenin Etkisi</i>	5-15 kıdem yılı	6	54,54
	16-30 kıdem yılı	5	45,45
	Toplam	11	100
<i>Arkadaş Etkisi</i>	5-15 kıdem yılı	10	50
	16-30 kıdem yılı	10	50
	Toplam	20	100
<i>Sosyokültürel Yapının Etkisi</i>	5-15 kıdem yılı	8	53,3
	16-30 kıdem yılı	7	46,6
	Toplam	15	100

Görüşme formunun beşinci sorusunda (Bkz. Ek1) yöneticilere; öğrencilerin saldırgan davranışlarının nedenlerinin ne olduğu sorulduğunda çok çeşitli nedenlerden dolayı saldırgan davranışlar gösterdiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 8'e bakıldığında yöneticilerin altı tanesinin (%20) okulların fiziksel ortamının öğrencilerin saldırgan davranış göstermesinde etkili olduğunu belirttikleri görülmüştür. Bunu söyleyenlerin üç tanesi (%50) 5-15 kıdem yılında çalışanlar, üç tanesi (%50) ise 16-30 kıdem yılında olan yöneticilerdendir. Bu yöneticiler okul ortamının düzensizliği, karanlık olmasının öğrencide huzursuzluk yarattığı ve bu davranışlara neden olduğunu belirtmişlerdir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 yıl arasında olanlardan biri *“okulların eğitim öğretime uygun fiziksel çevrelerde yapılmaması da davranış bozukluklarına neden olmakta; buna bağlı olarak saldırgan davranışlara da ortaya çıkabilmektedir”* demiştir. Saldırgan davranışların nedeninin fiziksel ortam olduğu konusunda okullardaki yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında bir farklılık olmadığı söylenebilir.

Tablo 8'e göre yöneticilerin dört tanesi (%13) saldırgan davranış gösterenlerin cinsiyete bağlı olduğunu ve erkeklerde daha çok görüldüğünü belirtmişlerdir. Bunların bir tanesi (%25) 16-30 kıdem yılında olanlar, üç tanesi (%75) 5-15 kıdem yılında olan yöneticilerdir. Yöneticilerden 16-30 kıdem yılında olan yöneticilerden biri *“erkeklerin saldırgan davranış eğilimleri daha fazla ama 2006-2007 eğitim-öğretim yılında kız öğrencilerinde saldırgan davranış eğilimlerinde artış görmekteyim”* ifadesi kullanmıştır. Yöneticilerden kıdem yılı 16-30 yıl arasında olan yöneticilerden biri *“kızlar daha kolay iletişim kurduklarından kendilerini kolay ifade edebiliyorlar; erkekler ise özellikle ergenlik döneminde kimlik problemleri saldırgan davranışlara yönlendiriyor”* demiştir. Saldırgan davranışların nedeninin cinsiyete bağlı olduğu konusunda kıdem yılı 5-15 yıl arasında olanların algılarının daha yüksek olduğu ve algılarında farklılık olduğu söylenebilir.

Tablo 8'e göre yöneticilerin on iki tanesi (%40) saldırgan davranış gösteren öğrencilerin bu davranışlarının nedenlerinde yaşın etkili olduğunu belirtmişlerdir. Daha büyük yaşlarda özellikle ergenlik döneminde saldırgan davranış gösterme eğiliminin arttığını belirtmişlerdir. Bunu söyleyenlerin altı tanesi (%50) 5-15 kıdem yılında olanlar, altı tanesi (%50) ise 16-30 kıdem yılında olan yöneticilerdir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 yıl arasında

olanlardan biri “yaş arttıkça öğrencilerin fiziksel gücünün de artması fiziksel saldırgan davranış göstermesinde etkilidir” demiştir. Saldırgan davranışların nedeninin yaşa bağlı olduğu konusunda okullardaki yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında hemfikir oldukları söylenebilir.

Yöneticilerden hiçbiri saldırganlığın kalıtımla ilişkili olduğunu konusunda görüş belirtmemiştir.

Tablo 8’e bakıldığında yöneticilerin on dokuz tanesinin (%63) kitle iletişim araçlarının çocukların saldırgan davranış göstermelerinde etkili olduğunu belirttikleri görülmüştür. Bunların on bir tanesi (%57,9) 16-30 kıdem yılında olanlar, sekiz tanesi (%42,1) 5-15 kıdem yılında olan yöneticilerdir. Yöneticilerden 16-30 kıdem yılında olanlardan biri “televizyon programlarındaki şiddet içerikli programlar ve karakterleri örnek alarak taklit yoluna giderek saldırgan davranışlar sergilemektedirler” demiştir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 yıl arasında olanlardan bir diğeri “bilgisayarlardaki şiddet içerikli oyunlar bu tür davranışlara teşvik etmektedir” ifadesini kullanmıştır. Saldırgan davranışların kitle iletişim araçlarına bağlı olduğu konusunda okullardaki yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında büyük bir farklılık olmadığı söylenebilir.

Tablo 8’e göre yöneticilerin yirmi yedi tanesi (%90) çocukların saldırgan davranış göstermelerinde ailenin etkisinin oldukça fazla olduğunu belirtmişlerdir. Bunların on üç tanesi (%48,1) 16-30 kıdem yılına sahip yöneticiler, on dört tanesi (%51,9) 5-15 kıdem yılında olan yöneticilerdir. Saldırgan davranışların aile yapısına bağlı olduğu konusunda okullardaki yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında büyük bir farklılık ve yöneticilerin bu konuda hemfikir oldukları söylenebilir.

Tablo 8’e göre aile etkisi olduğunu söyleyen yöneticilerin sekiz tanesi (%29,6) aile içindeki şiddetin, tartışmaların ve anlaşmazlıkların çocuğu etkilediğini ve ailede gördüğü saldırgan davranışları okul ve arkadaş ortamına taşıdığını belirtmişlerdir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 arasında olanlardan biri “aile içindeki otorite uygulamalarında dozu kaçan sözel ve fiziksel saldırgan davranışlar çocuk tarafından örnek davranış olarak alınarak arkadaş ortamında da uygulanmaktadır” demiştir. Aile içi şiddetin etkili olduğunu söyleyen yöneticilerin üç tanesi (%37,5) 16-30 kıdem yılında olan yöneticiler, beş tanesi (%62,5) 5-15

kıdem yılında olan yöneticilerdir. Saldırgan davranışların aile içi şiddete bağlı olduğu konusunda kıdem yılı 5-15 yıl arasında olanların, kıdem yılı 16-30 yıl arasında olanlara göre daha yüksek algıda oldukları ve algılarında farklılık olduğu söylenebilir.

Tablo 8'e bakıldığında aile etkisi olduğunu söyleyen yöneticilerin iki tanesinin (%7,4) anne ve babası ayrı olan çocukların saldırgan davranış gösterdiklerini belirttikleri görülmüştür. Yöneticilerden 5-15 kıdem yılında olanlardan biri "*anne-baba ayrılığında geri planda kaldığını düşünen çocuk saldırgan davranışlar göstererek anne babaya varlığını göstermeye çalışır*" demiştir. Bunu söyleyen yöneticilerin tamamı 16-30 kıdem yılında olan yöneticilerdir. Saldırgan davranışların anne- baba ayrılığına bağlı olduğu konusunda kıdem yılı 5-15 olanların algılarının çok yüksek olduğu ve algılarında farklılık olduğu söylenebilir.

Aile etkisi olduğunu söyleyen yöneticilerin dört tanesi (%14,8) aile ilgisizliğinin bu tür davranışlara neden olduğunu belirtmiştir. Yöneticilerden 5-15 kıdem yılında olanlardan biri "*ilgisiz ve çocuğunu takip etmeyen aile çocuğunda her türlü davranışı görme beklentisine girmelidir*" demiştir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 kıdem yılında olanlardan bir diğeri ise "*ailedeki ilgisizlik, çocuğun sevgi, dikkat çekmek ve kendini göstermek gereksinimi nedeni ile bu tür davranışlara yönlendirmektedir*" demiştir. Bu yöneticilerin iki tanesi (%50) 5-15 kıdem yılında olanlar, iki tanesi (%50) 16-30 kıdem yılında olanlardır. Saldırgan davranışların aile ilgisizliğine bağlı olduğu konusunda okullardaki yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında bir farklılık olmadığı söylenebilir.

Tablo 8'de göeüldüğü gibi aile etkisini söyleyen yöneticilerin dört tanesi (%14,8) aile eğitimsizliğinin saldırgan davranışlara neden olduğunu belirtmişlerdir. Bu yöneticilerin iki tanesi (%50) 5-15 kıdem yılında olanlar, iki tanesi (%50) 16-30 kıdem yılında olanlardır. Saldırgan davranışların aile eğitimsizliğine bağlı olduğu konusunda okullardaki yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında hemfikir oldukları söylenebilir.

Saldırganlıkta ailenin etkisi olduğunu belirten yöneticilerin iki tanesi (%7,4) ailedeki aşırı baskının saldırgan davranışlara sebep olduğunu belirtmişlerdir. Bunu söyleyen yöneticilerin bir tanesi (%50) 5-15 kıdem yılında olanlar, bir tanesi (%50) 16-30 kıdem yılında olan yöneticilerdendir. Saldırgan davranışların ailedeki baskıya bağlı olduğu

konusunda okullardaki yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında bir farklılık olmadığı söylenebilir.

Ailenin etkili olduğunu belirten yöneticilerin üç tanesi (%11,1) ailede maddi imkansızlıkların saldırgan davranışlara neden olduğunu belirtmişlerdir. Bunu söyleyen yöneticilerin bir tanesi (%33,3) 5-15 kıdem yılında olanlar, iki tanesi (% 66,6) 16-30 kıdem yılında olan yöneticilerdendir. Saldırgan davranışların ailedeki maddi imkansızlıklara bağlı olduğu konusunda 16-30 kıdem yılında olanların 5-15 kıdem yılında olanlara göre algılarının daha yüksek olduğu ve algılarında farklılık olduğu söylenebilir.

Tablo 8'e göre aile etkisini belirten yöneticilerin iki tanesi (%7,4) ailedeki iletişimsizliğin saldırgan davranışlara sebep olduğunu belirtmişlerdir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 kıdem yılında olanlardan biri *“çocuğun sıkıntılarını, yaşadıklarını ailesi ile paylaşmaması, kendini ifade edememesi çocuğu aile dışındaki durumlara yönlendirebilir. Saldırgan davranışlarda bu durumlardan olabilmektedir”* demiştir. Bunu söyleyen yöneticilerin bir tanesi (%50) 5-15 kıdem yılında olanlar, bir tanesi (%50) ise 16-30 kıdem yılında olan yöneticilerdendir. Saldırgan davranışların ailedeki iletişimsizliğe bağlı olduğu konusunda yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında farklılık olmadığı ve bu konuda hemfikir oldukları söylenebilir.

Aile etkisini belirten yöneticilerin iki tanesi (%7,4) ailenin aşırı koruyucu ya da aşırı izin verici tavrının da saldırgan davranışa neden olduğunu belirtmişlerdir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 yıl arasında olanlardan biri *“ailenin çocuğa koruma içgüdüleriyle fazla müdahalesi çocuğun üstüne fazla titizlik gösterilerek gelinmesi çocuğun kendini ifade etmesini zorlaştırdığı için çocuk üzerindeki aşırı ilgiden gelen bu baskıyı saldırgan davranışlarla boşaltma yoluna gidebilir”* demiştir. Bunu söyleyen yöneticilerin tamamı 5-15 kıdem yılındadır. Saldırgan davranışların aile aşırı koruyucu ve şımartmaya yönelik tavrına bağlı olduğu konusunda 5-15 kıdem yılında olanların göre algılarında büyük bir farklılık olduğu söylenebilir.

Tablo 8'e göre yöneticilerin on dokuz tanesi (%63,33) derslerinde başarısız olan öğrencilerin saldırgan davranış gösterme eğilimlerinin daha fazla olduğunu belirtmiştir. Bu yöneticilerin on tanesi (% 52,63) 16-30 kıdem yılında olan yöneticiler, dokuz tanesi (%47,36)

ise 5-15 kıdem yılında olan yöneticilerdir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 yıl arasında olanlardan biri *“derslerinde başarısız olan öğrenci bu tür davranışlarla öğretmenlerinin ve arkadaşlarının ilgisini çekmeye çalışır”* demiştir. Yöneticilerden kıdem yılı 16-30 kıdem yılında olanlardan biri *“derslerine ilgisiz olan öğrencinin boş zamanının fazla olmasına sebebiyet verdiği için bu tür davranış ve hareketlerle bu boş zamanı doldurma yöntemine gitmektedir”* demiştir. Saldırgan davranışların derslerindeki başarısızlığa bağlı olduğu konusunda yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında farklılık olmadığı söylenebilir.

Yöneticilerin on iki tanesi (%40) okul ve eğitim sisteminin öğrencilerde saldırgan davranışlara yönelmede etkin olduğunu söylemiştir. Bu yöneticilerin beş tanesi (%41,66) 16-30 kıdem yılında olan yöneticiler, yedi tanesi (%58,34) ise 5-15 kıdem yılında olan yöneticilerdir. Saldırgan davranışların okul ve eğitim sistemine bağlı olduğu konusunda okullardaki yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında hemfikir oldukları söylenebilir.

Saldırgan davranışların okul ve eğitim sisteminden kaynaklandığını belirten yöneticilerin, dört tanesi (%33,3) okul ve eğitim sistemindeki disiplinsizliklerin bu davranışlara neden olduğunu ifade etmişlerdir. Yöneticilerden kıdem yılı 16-30 kıdem yılında olanlardan biri *“okulun öğrencinin üzerinde yeterli disiplin uygulamasına sahip olmaması okulun kendine birşey yapamayacağını bilmesi her türlü hareketi rahatlıkla göstermesine sebep olmaktadır”* demiştir. Okul ve eğitim sisteminden kaynaklandığını söyleyenlerin beş tanesi (%41,66) eğitim sistemindeki derse yönelik çalışmaların çok olması ve sosyal etkinliklerin az olmasının, öğrencilerin deşarj olamamasına neden olduğunu ve bu sıkıntılarını bu tür saldırgan davranışlarla ortaya koyduklarını belirtmişlerdir. Yöneticilerden kıdem yılı 16-30 kıdem yılında olanlardan biri *“eğitim sistemindeki aşırı ders yükü çocukların kendini ifade etmesini zorlaştırmakta ve bu tür davranışlarla patlak vermelerine neden olmaktadır. Bunda en büyük etken sosyal aktivite eksikliği ve bunları uygulamak için okuldaki imkansızlıklardır”* demiştir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 kıdem yılında olanlardan bir diğeri *“öğrencilere sınavlara odaklanılan bir eğitim veriliyor, sosyal aktivitelere yeterince yer verilmiyor, ailelerde sosyal aktivitelerin öğrencilerin derslerinde başarısızlığa neden olacakları düşüncesi gütmektedirler”* demiştir. Okul ve eğitim sisteminden kaynaklandığını söyleyenlerin üç tanesi (%25) okul ve eğitim sistemindeki boş zaman ve derslerin öğrencilerin ilgisini çekecek yönde işlenmemesi öğrencileri saldırgan davranışlara yönlendirdiğini belirtmiştir. Yöneticilerden kıdem yılı 16-30 kıdem yılında olanlardan biri *“toplum yapısına,*

kültürel değerlerimize uygun bir eğitim programı altında eğitim öğretim görmelerinin bu tür sorunları azaltacaktır” ifadesi kullanmıştır. Saldırgan davranışların derslerindeki okul ve eğitim sistemine bağlı olduğu konusunda yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında farklılık olmadığı söylenebilir.

Tablo 8’e göre yöneticilerin on dokuz tanesi (%63,33) çevrenin saldırgan davranışları etkilediğini söylemiştir. Bunu söyleyenlerin dokuz tanesi (%47,37) 16-30 kıdem yılında olan yöneticiler, on tanesi (%52,63) ise 5-15 kıdem yılında olan yöneticilerdir. Yöneticilerden kıdem yılı 16-30 kıdem yılında olanlardan biri *“çocuğun gelişiminde çevre çok önemli bir etmendir. Sadece saldırgan davranış göstermelerinde değil her türlü durumda çocuklar çevrelerindeki olumlu ve olumsuz davranışları örnek almaktadırlar. Toplumun her kesiminde de farklı şekillerde şiddet ve saldırganlık olayları çocukların gözü önünde olmakta ve çocuklar bu tür davranışları örnek almaktadırlar”* demiştir. Saldırgan davranışların çevreye bağlı olduğu konusunda yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında farklılık olmadığı söylenebilir.

Tablo 8’de görüldüğü gibi yöneticilerin on bir tanesi (%36,6) çocukların saldırgan davranış göstermelerinde öğretmenlerin etkisi olduğunu söylemiştir. Bunu söyleyenlerin beş tanesi (%45,45) 16-30 kıdem yılında olan yöneticiler, altı tanesi (%54,54) ise 5-15 kıdem yılında olan yöneticilerdir. Saldırgan davranışların çevreye bağlı olduğu konusunda okullardaki yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında hemfikir oldukları söylenebilir.

Bunu söyleyenlerin üç tanesi (% 27,27) öğretmenlerin mesleki yetersizlikleri nedeni ile öğrencilerin bu tür davranışlar gösterdiklerini söylemişlerdir. Bu davranışlarda öğretmenlerin etkisi olduğunu söyleyenlerin üç tanesi (% 27,27) öğretmenlerin öğrencilere ilgisiz ve sorunları çözmeye yönelik değil de geçiştirmeye yönelik tavırlarının bu tür saldırgan davranışları arttırdığını belirtmişlerdir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 kıdem yılında olanlardan biri *“öğretmenlerin öğrencilerin iç dünyalarına daha çok yönelmeye ve onları anlamaya yönelik hareket etmeleri ve bu konuda öğretmenlerin daha bilinçli ve duyarlı olmaları gerekmektedir”* demiştir. Bu davranışlarda öğretmenlerin etkisi olduğunu söyleyenlerin altı tanesi (%54,54) öğretmenlerdeki pedagojik formasyon eksikliğinin saldırgan davranışlara neden olduğunu belirtmiştir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 olanlardan biri *“öğretmenlerin sınıf içinde zaman zaman gösterdikleri yanlış tutumlar, öğretmenlerin*

ders başarısı yüksek öğrencilerle gösterdikleri ilgi çocukların davranışlarını olumsuz yönde etkilemekte ve bu tür davranışlara sebep olabilmektedir. Bu da öğretmenin pedagojik formasyon eksikliğinden kaynaklanmaktadır” demiştir. Saldırgan davranışların öğretmene bağlı olduğu konusunda yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında farklılık olmadığı söylenebilir.

Yöneticilerin yirmi tanesi (%66,6) öğrencilerin saldırgan davranış göstermelerinde arkadaşlarının etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Bu yöneticilerin on tanesi (%50) 16-30 kıdem yılında olan yöneticiler, yöneticilerin on tanesi (%50) ise 5-15 kıdem yılında olan yöneticilerdir. Saldırgan davranışların çevreye bağlı olduğu konusunda yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında farklılık olmadığı ve bu konuda hemfikir oldukları söylenebilir.

Yöneticilerin dört tanesi (%20) aynı düşünce yapısında olan öğrencilerin biraraya gelerek birbirlerini teşvik etmelerinin, birbirlerinden destek almalarını sağlayarak bu davranışlara yöneldiklerini belirtmişlerdir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 olanlardan biri “*bu tip davranış gösteren çocuklar birbirleriyle sosyal gruplar oluşturarak okuldaki yaptırımlara karşı da bu davranışları artırarak sürdürmektedirler”* demiştir. Yöneticilerden 16-30 kıdem yılında olanlardan biri de “*çok nadir de olsa çok düzgün yapıda olan çocuklar yanlış ve kötü arkadaşlıkların etkisiyle bu tür davranışlara yönelebilmektedirler”* demiştir. Saldırgan davranışların arkadaş etkisine bağlı olduğu konusunda yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında farklılık olmadığı söylenebilir.

Yöneticilerin on beş tanesi (%50) sosyokültürel yapısının öğrencinin saldırgan davranışlarını etkilediğini söylemiştir. Bunu söyleyenlerin yedi tanesi (%46,6) 16-30 kıdem yılında olanlar, sekiz tanesi (%53,3) 5-15 kıdem yılında olanlardır. Saldırgan davranışların sosyokültürel yapıya bağlı olduğu konusunda okullardaki yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında farklılık olmadığı ve bu konuda hemfikir oldukları söylenebilir.

Yöneticiler daha düşük sosyokültürel yapıdaki ailelerden ve çevreden gelen çocuklarda daha baskıcı, daha tutucu, eğitim seviyesinin düşük olması bulunduğu çevrede kendini ifade edemeyen bir birey olmasına neden olduklarını belirtmişlerdir. Daha rahat bir okul ortamında da bu tür saldırgan davranışlara yönelerek dikkat çekerek etrafını rahatsız eden bireyler olmalarına neden oldukları yöneticiler tarafından ifade edilmiştir.

Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 kıdem yılında olanlardan biri *“ailede erkek çocuklara daha fazla tolerans gösterilerek her istediğini yapabileceği anlayışının verilmesi bu çocukların arkadaş ve okul çevresinde de bu anlayışlarını ve baskın tavırlarını sürdürmesi saldırgan davranışlara yönlendirmektedir”* ifadesini kullanmıştır. Saldırgan davranışların sosyokültürel yapıya bağlı olduğu konusunda yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında farklılık olmadığı söylenebilir.

Bu nedenlerin dışında yöneticilerden kıdem yılı 16-30 kıdem yılında olanlardan biri *“bu tür davranışlar şehirleşmenin getirdiği bir sıkıntıdır”* ifadesini kullanmışlardır. Yöneticilerden kıdem yılı 16-30 kıdem yılında olanlardan biri *“çocukların oyun alanının olmaması, hareket alanlarının olmaması çocuğun deşarj olmasını zorlaştırmaktadır. Bu durumda çocukların enerjilerini okulda atmalarına neden olmaktadır. Okullardaki oyun alanlarının yetersizliği çocukların iç içe oynaması çocukları saldırgan davranışlar göstermesine neden olmaktadır”* ifadesini kullanmışlardır.

Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 kıdem yılında olanlardan biri *“özellikle kırsal kesimden göç ederek gelen öğrencilerin kırsal kesimdeki rahatsızlıklarını şehir ortamına taşımaya çalışmaları ve o rahatlığı şehir ortamında bulamamaları zamanla saldırgan davranışlar göstermelerine neden olmaktadır”* demiştir.

Okulda Saldırganlığı Önlemek ve Öfke ile Başetmek İçin Yapılan Çalışmalar:

Tablo 9’da yöneticilerin okulda saldırganlığı önlemek ve öfke ile başetmek için yapılan çalışmalar ilişkin algıları yer almaktadır.

Tablo 9: Saldırgan Davranışları Önlemek ve Öfke İle Baş etmek İçin Yapılan Çalışmalara İlişkin Yönetici Algıları

Saldırganlığı Önlemek ve Öfke ile Baş etmek için Yapılan Çalışmalar	Yöneticilerin Kıdem Düzeylerine Göre	N	%
<i>Sosyal Etkinlik</i>	5-15 kıdem yılı	14	53,85
	16-30 kıdem yılı	12	46,15
	Toplam	26	100
<i>Okul Personelinin Bilgilendirilmesi</i>	5-15 kıdem yılı	7	53,84
	16-30 kıdem yılı	6	46,15
	Toplam	13	100
<i>Rehberlik Servisi Çalışmaları</i>	5-15 kıdem yılı	4	25
	16-30 kıdem yılı	12	75
	Toplam	16	100
<i>Proje ve Uygulama Çalışmaları</i>	5-15 kıdem yılı	8	53,3
	16-30 kıdem yılı	7	46,6
	Toplam	15	100
<i>Ailelerin Bilgilendirilmesi</i>	5-15 kıdem yılı	3	100
	16-30 kıdem yılı	-	-
	Toplam	3	100
<i>Öğrenciye Sorumluluk Verilerek</i>	5-15 kıdem yılı	3	100
	16-30 kıdem yılı	-	-
	Toplam	3	100

Görüşme formunun altıncı sorusunda (Bkz. Ek1) yöneticilere saldırganlığı önlemek için yapılan çalışmaların ne olduğu sorulmuştur. Tabloya bakıldığında yöneticilerden yirmi altı tanesinin (%86,66) bu tür davranış gösteren öğrencilerin sosyal etkinliklere yönlendirilerek bu davranışları azaltmaya çalıştıklarını düşündükleri görülmüştür. Bunu söyleyen yöneticilerin on iki tanesi (%46,15) 16-30 kıdem yılında olanlar, on dört tanesi (%53,85) 5-15 kıdem yılında olan yöneticilerdir. Yöneticilerden kıdem yılı 16-30 olanlardan biri “*bu tür davranış gösteren öğrencileri özel günlerde, sene sonu gösterilerinde görevlendirerek kendilerini özel ve önemli hissetmeleri ve kendilerine olan güvenlerini kazanmalarını sağlama çalışmaları yapıyoruz*” ifadesi kullanmıştır. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 olanlardan bir diğeri ise “*bu tür davranış gösteren öğrencileri sosyal etkinliklere*

yönlendirerek gösterdikleri başarıları da belgelendirerek bu başarılarını derslerine vermelerini sağlayarak saldırgan davranışları önlemeye çalışıyoruz ve bu konuda başarılarımız vardır” demiştir. Yöneticilerden kıdem yılı 16-30 kıdem yılında olanlardan biri de *“bu tür saldırgan davranış gösteren öğrencileri sportif faaliyetlere yönlendirerek enerjilerini bu yönde harcamalarını sağlıyoruz”* demiştir. Saldırgan davranışları önlemek için öğrencilerin sosyal etkinliklere yönlendirme konusunda okullardaki yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında bir farklılık olmadığı söylenebilir.

Tablo 9’a göre yöneticilerin on üç tanesi (%43,3) bu tür davranışlar gösteren öğrencilere karşı okul personelinin bilgilendirilmesinin yararlı olacağını belirtmişlerdir. Bu yöneticilerin altı tanesi (%46,15) 16-30 kıdem yılında olanlar, yedi tanesi (%53,84) 5-15 kıdem yılında olanlardır. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 kıdem yılında olanlardan biri *“bu konularla ilgili olarak gelişmelerden okul personelinin bilgilendirmek için birkaç öğretmen görevlendirerek bu konuda araştırma yaparak seminer hazırlamaları ve okul personelinin bilgilendirmek için özellikle rehberlik servisi ile işbirliği içinde çalışmalar yapıldı”* demiştir. Saldırgan davranışları önlemek için öğrencilerin okul personelinin bilgilendirmeye yönelik çalışmalar yapma konusunda okullardaki yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında farklılık olmadığı söylenebilir.

Yöneticilerin on altı tanesi (%53,3) bu tür davranışlar gösteren öğrencilerin davranışlarının nedenlerini öğrenmek ve bu davranışları öğrenmek için yapılan çalışmalarda mutlaka rehberlik servisinin bu konu ile ilgili çalışmalar yaptıklarını belirtmişlerdir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 kıdem yılında olan yöneticilerden biri *“bu tür saldırgan davranış gösteren öğrencilere karşı rehberlik servisinde çalışma programları, öğrenci davranışlarının gözlemlenmesi, ailenin gözlemlenmesi çalışmaları yapıyoruz”* ifadesini kullanmıştır. Bu %53,3’lük dilimi rehberlik servisi olan okulların %80’i oluşturmaktadır. Bunu söyleyenlerin on iki tanesi (%75) 16-30 kıdem yılında, dört tanesi (% 25) 5-15 kıdem yılında olan yöneticilerdir. Saldırgan davranışları önlemek için rehberlik servisinin bu konu ile ilgili yaptığı çalışmalar konusunda okullardaki yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında bir farklılık olduğu söylenebilir.

Yöneticilerin on beş tanesi (%50) bu tür davranış gösteren öğrenciler ile proje ve uygulama çalışmaları yaptıklarını belirtmişlerdir. Bu yöneticilerin sekiz tanesi (%53,3) 5-15

kıdem yılında olanlar, yedi tanesi (%46,6) 16-30 kıdem yılında olan yöneticilerdir. Saldırgan davranışları önlemek için öğrencilerin karşı proje ve uygulama çalışmaları yapılması konusunda okullardaki yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında bir farklılık olmadığı söylenebilir.

Tablo 9'a göre yöneticilerin üç tanesi (%10) ailelerin bu konuda bilgilendirilmesi için çalışmalar yaptıklarını belirtmişlerdir. Yöneticiler ailelerin çocuklarının gelişimi, çocuk psikolojisi, çocuklarının izlenmesi, iletişim ve gerekirse çocuklarının okula geliş-gidişlerinin takip edilmesi konusunda gerekli duyarlılığa ve bilgiye sahip olmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Çocuklarının okul dışı zamanlarda ne yaptıklarını ve davranışlarının gözlemlenmesi konusunda bilgilendirilmesinin gerekliliğini belirtmişlerdir. Bu yöneticilerin tamamı 5-15 kıdem yılında olan yöneticilerdir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 olanlardan biri *“velilere her zaman çocuklarını takibe almaları, gözlemlenmeleri konusunda gerekli bilgilendirmenin gerek rehber öğretmen gerek sınıf öğretmeni gerekirse idare tarafından da yapılmaktadır”* demiştir. Saldırgan davranışları önlemek için ailelerin bilgilendirilmesi çalışmaları yapılması konusunda okullardaki yöneticilerin 5-15 kıdem yılında olan yöneticilerin algılarının yüksek olduğu ve algılarında farklılık olduğu söylenebilir.

Yöneticilerin üç tanesi (%10) bu tür davranış gösteren öğrencilere sorumluluk vererek bu tür davranışlarını önlemeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bunu söyleyen yöneticiler 5-15 kıdem yılında çalışan yöneticilerdir. Saldırgan davranışları önlemek için öğrencilere sorumluluk verilmesi konusunda okullardaki yöneticilerin 5-15 kıdem yılında olan yöneticilerin algılarının yüksek olduğu ve algılarında farklılık olduğu söylenebilir.

Saldırgan Davranışları Önleme Çalışmalarında İşbirliği Yapılan Kurumlar ve Bireyler :

Tablo 10'da yöneticilerin saldırgan davranışları önleme çalışmalarında hangi kurum ve kişilerle işbirliği yapıldığına ilişkin algıları yer almaktadır.

Tablo 10: Saldırgan Davranışları Önleme Çalışmalarında İşbirliği Yapılan Kurumlar ve Bireylere İlişkin Yönetici Algıları

Saldırganlığı Önleme Çalışmalarında İşbirliği Yapılan Kurumlar ve Bireyler	Yöneticilerin Kıdem Düzeylerine Göre	N	%
<i>Aile ile İşbirliği</i>	5-15 kıdem yılı	15	57,6
	16-30 kıdem yılı	11	42,3
	Toplam	26	100
<i>Rehberlik Servisi ile İşbirliği</i>	5-15 kıdem yılı	8	40
	16-30 kıdem yılı	12	60
	Toplam	20	100
<i>Rehberlik Araştırma Servisi (RAM) ile İşbirliği</i>	5-15 kıdem yılı	7	50
	16-30 kıdem yılı	7	50
	Toplam	14	100
<i>Öğretmen ile İşbirliği</i>	5-15 kıdem yılı	9	52,95
	16-30 kıdem yılı	8	47
	Toplam	17	100

Görüşme formunun yedinci sorusunda (Bkz. Ek1) yöneticilere; öğrencilerdeki saldırgan davranışları önlemek için hangi kurumlarla işbirliği içine girdikleri sorulmuştur. Tabloya göre yöneticilerin yirmi altı tanesinin (%86,6) saldırgan davranışları önlemek için aile ile mutlaka işbirliği içinde olduğunu belirttikleri görülmüştür. Bunu söyleyenlerin on beş tanesi (%57,6) 5-15 kıdem yılında, on bir tanesi (%42,3) 16-30 kıdem yılında olan yöneticilerdir. Yöneticilerin beş tanesi (%19,23), özellikle, sosyal etkinliklere yönlendirme konusunda velileri bilgilendirerek ve desteklerini alarak bu çalışmalarını yaptıklarını belirtmişlerdir. Yöneticilerden 5-15 kıdem yılında biri “sosyal ve sportif faaliyet çalışmalarında ve sportif yarışmalara katılmada aileler bilgilendirilerek ve onların desteği alınarak hareket edilmektedir” ifadesini kullanmıştır. Saldırgan davranışları önlemek için aile ile işbirliği yapılması konusunda okullardaki yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında bir farklılık olmadığı söylenebilir.

Tablo 10'a göre yöneticilerin yirmi tanesi (%66,6) bu davranışları önlemek için mutlaka rehberlik servisi ile işbirliği içinde olduğunu belirtmişlerdir. Bunu söyleyen yöneticilerin tümü okulunda rehberlik servisi olan okullardır. Bunu söyleyenlerin on iki tanesi (%60) 16-30 kıdem yılında olanlar, sekiz tanesi (%40) 5-15 kıdem yılında olan yöneticilerdir. Bu yöneticilerin iki tanesi (%10) okullarında; öğrencilerle, velilerle ve öğretmenlerle çalışmalarda rehberlik servisi ile işbirliği yaptıklarını belirtmişlerdir. Saldırgan davranışları önlemek için rehberlik servisi ile işbirliği yapılması konusunda, yöneticilerin kıdem yıllarına göre, algılarında bir farklılık olduğu söylenebilir.

Tablo 10'a bakıldığında yöneticilerin on dört tanesinin (%46,6) bu davranışları önlemek için yapılan çalışmalarda Rehberlik ve Araştırma Merkezi (RAM) ile işbirliği içine girildiğini belirttikleri görülmüştür. Bunu söyleyenlerin yedi tanesi (%50) 5-15 kıdem yılında olanlar, yedi tanesi (%50) 16-30 kıdem yılında çalışan yöneticilerdendir. RAM ile işbirliği içinde olan yöneticilerin on tanesi (%71) okulunda rehberlik servisi olmayan yöneticilerdir. Okulunda rehberlik servisi olmasına rağmen RAM ile işbirliği yaptığını belirten yöneticilerin dört tanesi (%28,57); öğrenciler çok problemliler olduklarında ve okul rehberlik servisinin yardımı yeterli olmadığında RAM'a gönderildiklerini ifade edilmiştir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 olanlardan biri "*çok problemliler ve kaynaştırma eğitim düzeyinde bu davranışlara sahip öğrenciler RAM'a gönderilmektedir*" demiştir. Saldırgan davranışları önlemek için RAM ile işbirliği yapılması konusunda okullardaki yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında bir farklılık olmadığı söylenebilir.

Tablo 10'a göre yöneticilerin on yedi tanesi (%56,6) bu davranışları önlemek için yapılan çalışmalarda, öğretmen ile işbirliği içine girildiğini belirtmişlerdir. Bu yöneticilerin dokuz tanesi (%52,95) 5-15 kıdem yılında olanlar, sekiz tanesi (%47) 16-30 kıdem yılında çalışan yöneticilerdendir. Yöneticilerin beş tanesi (%29,4) okuldaki bütün çalışmalarda olduğu gibi bu konuda da mutlaka öğretmenin ile işbirliğinin gerekli olduğunu ve işbirliği içinde çalıştıklarını belirtilmişlerdir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 olanlardan biri "*bu tür davranışları önlemek için yapılan sosyal faaliyetlerde hem çocuğa destek hem aile ile işbirliği boyutunda öğretmenin mutlaka devrede olmasına özen göstermekteyiz*" ifadesini kullanmıştır. Saldırgan davranışları önlemek için öğretmenle işbirliği çalışmaları yapılması konusunda okullardaki yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında bir farklılık olmadığı söylenebilir.

Bunların dışında yöneticilerden kıdem yılı 5-15 kıdem yılında olan yöneticilerden biri “çok sorunlu yapılan çalışmalarda sonuç alınamayan öğrencilerin aileleri ile görüşülerek ve ailenin desteği alınarak gerekirse psikolog veya psikiyatrist desteği aldırılabilir” ifadesini kullanmıştır.

Saldırgan Davranış Gösteren Çocukların Özellikleri:

Tablo 11’de yöneticilerin saldırgan davranış gösteren çocukların özelliklerine algılarına yer verilmiştir.

Tablo 11: Saldırgan Davranış Gösteren Çocukların Özelliklerine İlişkin Yönetici Algıları

Saldırgan Davranış Gösteren Çocukların Özellikleri	Yöneticilerin Kıdem Düzeylerine Göre	N	%
<i>Fiziksel Yapının Güçlü Olması</i>	5–15 kıdem yılı	4	100
	16–30 kıdem yılı	-	-
	Toplam	4	100
<i>Akademik Başarının Düşük Olması</i>	5–15 kıdem yılı	7	63,63
	16–30 kıdem yılı	4	36,36
	Toplam	11	100
<i>Çevresinin Etkisinde Kalan</i>	5–15 kıdem yılı	2	20
	16–30 kıdem yılı	8	80
	Toplam	10	100
<i>Arkadaşının Etkisinde Kalan</i>	5–15 kıdem yılı	8	53,3
	16–30 kıdem yılı	7	46,6
	Toplam	15	100
<i>Alt Sosyokültürel Yapıda Olan</i>	5–15 kıdem yılı	7	54
	16–30 kıdem yılı	6	46
	Toplam	13	100
<i>Aile Yapısından Kaynaklanan</i>	5–15 kıdem yılı	7	38,8
	16–30 kıdem yılı	11	61,1
	Toplam	18	100

Görüşme formunun sekizinci sorusunda (Bkz. Ek1) yöneticilere saldırgan davranış gösteren öğrencilerin özellikleri sorulmuştur. Tabloya bakıldığında yöneticilerin dört tanesinin (%13,3) fiziksel yapısındaki gelişmişliklerini saldırgan davranışlar göstermelerinde etkili olduklarını düşündükleri görülmüştür. Bunu yöneticilerin tamamı 5-15 kıdem yılında olan yöneticilerdir. Bir tanesi (%25) ise öğrencilerin fiziksel olarak güçlü olmasının saldırgan davranışlar göstermelerini etkilediğini, bir tanesi (%25) öğrencilerin fiziksel olarak kendilerini beğenmemelerinin bu nedenle dikkat çekmek için saldırgan davranışlar gösterdiklerini, bir tanesi (%25) kirli, özensiz ve düzensiz görünümlü öğrencilerin, bir tanesi (%25) fiziksel olarak çelimsiz olanların saldırgan davranışlar gösterdiklerini belirtmişlerdir. Yöneticilerden biri “*fiziksel olarak beğenilmeyen öğrenciler kendilerini kabul ettirmek ve dikkat çekmek için bu tür saldırgan eğilimli davranışlara yönelmektedirler*” demiştir. Saldırgan davranış gösteren çocukların fiziksel özelliklerine bağlı olarak bu davranışları göstermeleri konusunda 5-15 kıdem yılındaki yöneticilerin algılarının daha büyük olduğu ve algılarında farklılık olduğu söylenebilir.

Tablo 11’de görüldüğü gibi yöneticilerin on bir tanesinin (%36,6) okul başarısı düşük olan öğrencilerin özellikle bu davranışları gösterdiklerini belirttikleri görülmüştür. Bunu söyleyenlerin yedi tanesi (%63,63) 5-15 kıdem yılında olanlar, dört tanesi (%36,37) 16-30 kıdem yılında çalışan yöneticilerdendir. Okul başarısı düşük olan öğrencilerin bu davranışları daha fazla gösterdikleri konusunda ise, okullardaki yöneticilerin 5-15 kıdem yılında olanların 15-10 kıdem yılında olanlara göre algıları daha yüksek ve algılarında küçük bir farklılık olduğu söylenebilir.

Tablo 11’e göre yöneticilerin on tanesi (%33,3) daha küçük çevrelerde yaşayan çocukların bu tür saldırgan davranış gösterme eğilimlerinin daha fazla olduğunu belirtmiştir. Bunu söyleyenlerin iki tanesi (%20) 5-15 kıdem yılında olanlar, sekiz tanesi (%80) 16-30 kıdem yılında çalışan yöneticilerdendir. Saldırgan davranışlar daha küçük çevrelerde yaşayan öğrencilerin bu davranışları göstermeleri konusunda 16-30 kıdem yılındaki yöneticilerin algılarının daha yüksek olduğu ve algılarında bir farklılık olduğu söylenebilir.

Tablo 11’e göre yöneticilerden kıdem yılı 16-30 olanlardan biri “*çevreden aldıkları kötü örnekleri kendilerine model almaktadırlar*” demiştir. Yöneticilerin onbeş tanesi (%50), öğrencilerin arkadaşlarının etkisinde kalarak saldırgan davranışlar gösterdiğini belirtmişlerdir.

Bunu söyleyenlerin sekiz tanesi (%53,3) 5-15 kıdem yılında olanlar, yedi tanesi (%46,7) 16-30 kıdem yılında çalışan yöneticilerdendir. Yöneticilerden kıdem yılı biri *“arkadaşlarında üstünlük kurma çabasında olanlar bu davranışlarla o üstünlüğü kurmaya, korumaya çalışırken saldırgan eğilimli davranışlara yönelmektedirler”* demiştir. Saldırgan davranışları arkadaş etkisinde kalarak öğrencilerin bu davranışları göstermeleri konusunda okullardaki yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında farklılık olmadığı söylenebilir.

Tablo 11’e bakıldığında yöneticilerin on üç tanesinin (%43,3) alt sosyoekonomik düzeydeki ailelere mensup öğrencilerin saldırgan davranışlar gösterdiğini belirttikleri görülmüştür. Bu yöneticilerin yedi tanesi (%54) 5-15 kıdem yılında olan, altı tanesi (%46) 16-30 kıdem yılında olan yöneticilerdir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 olanlardan biri *“sosyokültürel düzeyi düşük ortamlardan gelen öğrencileri daha saldırgan eğilimli davranışlar göstermektedirler”* demiştir. Saldırgan davranışların sosyokültürel yapıya bağlı olarak değiştiğini düşünen yöneticilerin kıdem yıllarına göre algılarında bir farklılık olmadığı söylenebilir.

Tablo 11’de görüldüğü gibi yöneticilerin on sekiz tanesi (%60) aile yapısından etkilenerek çocukların saldırgan davranışlar gösterdiğini belirtmişlerdir. Bunu söyleyenlerin yedi tanesi (%38,8) 5-15 kıdem yılında olanlar, on bir tanesi (%61,1) 16-30 kıdem yılında çalışan yöneticilerdendir. Bunu söyleyenlerin altı tanesi (%33,3) ayrı anne babanın, dört tanesi (%22,2) eğitimsiz anne babanın, on iki tanesi (%66,6) sosyoekonomik düzeyi düşük ailenin, iki tanesi (%11,1) sosyoekonomik düzeyi yüksek olan ailelerin çocukların bu tür eğilimlere sahip olduklarını belirtmiştir.

Tablo 11’e göre yöneticilerden kıdem yılı 16-30 kıdem yılında olanlardan biri ailedeki çocuk sayısının da saldırgan davranışlar göstermelerinde etkili olduğunu *“aile de çocuk sayısının fazlalığı çocuğun takibini zorlaştırdığından, çocuk biraz daha serbest kaldığından arkadaş ortamı, boş zaman saldırgan davranış eğilimlerini yönelmelerini sebep olmaktadır”* şeklinde ifade etmiştir.

Saldırgan Davranışları Önlemek İçin Yöneticilerin Önerileri:

Görüşme formunun dokuzuncu sorusunda (Bkz. Ek1) öğrencilerdeki saldırgan davranışları önlemek için yapılması gereken çalışmalar yöneticilere sorulduğunda bu davranışların sosyal hizmet çalışmaları ile önleneceği konusunda yöneticilerden kıdem yılı 16-30 kıdem yılında olanlardan biri *“bu tür davranışları genelde sorunlu ailelerin çocukları gösterdiklerinden valilik, sosyal hizmetler, milli eğitim müdürlükleri, okul tarafından oluşturulacak komisyonlarla bu tür aileler takip edilmeli, maddi ve manevi gerekli yardımlarla desteklenmelidir. Bu durum belli kriterlere göre yapılmalı, bu ailelerin tespiti iyi yapılmalı ve üretken bir toplum haline getirilmeliyiz”* biçiminde görüşünü bildirirken yöneticilerden kıdem yılı 16-30 kıdem yılında olanlardan biri *“okul, milli eğitim, bakanlık ve sosyal hizmetlerin ortak çalışması ile aileleri çocuk gelişimi ve çocuk yetiştirme incelikleri konusunda bileştirecek çalışmalar yapılmalı ama bu çalışmaların sürekliliği sağlanmalıdır”* şeklinde ifade ederken yöneticilerden kıdem yılı 5-15 olanlardan biri *“gelir düzeyi düşük ailelerde bu sorunların daha çok yaşandığından sosyal anlamda gelir düzeylerini ve aile yapısını iyileştirmeye yönelik sosyal çalışmalara ağırlık verilmelidir”* biçiminde görüş bildirirken yöneticilerden kıdem yılı 16-30 olanlardan biri *“aynı sosyal gruptaki ailelerin dağıtılarak farklı bölgelerde yaşamaları sağlanarak gittiği bölgelerdeki ortama uyum sağlamalar ve asimile edilmeleri sağlanmalıdır”* demiştir.

Eğitim programlarında yapılması gerekenler konusunda yöneticilerden kıdem yılı 16-30 olanlardan biri *“öğrencileri ilkokulun 4.sınıfından itibaren yetenekleri doğrultusunda yetiştirme ve branlaştırma çalışmaları yapılmalı. Çocukları gereksiz bilgi yükü ile doldurmamalıdır. Derslerle sıkarak başka kötü davranışlara yönelmesini önlemeliyiz”* biçiminde görüşünü bildirmiştir. Yöneticilerden kıdem yılı 16-30 olanlardan bir diğer yönetici *“okullardaki disiplin sisteminin düzenlenmesi yapılarak okulların yaptırım gücünün artırılması, ailelerin ve öğrencilerin okulu daha saygın yerler olarak görmeleri için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır”* görüşünü bildirmiştir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 olanlardan bir yönetici *“derslerin mümkün olduğunca farklı ortamlarda işlenmesi beden eğitimi dersinin statda işlenmesi vb...., derslerdeki konulara göre gerekli kurumlara gidilerek derslerin ilgi çekici hale getirilmesi ile çocukların okula yönlendirilmesi sağlanarak bu tür yanlış hareketleri önlenabilir”* şeklinde görüş bildirmiştir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 olanlardan biri ise *“çocukların kendine kendini ifade edebilecekleri, kendine güvenlerini*

sağlayabilecekleri, yaşadıkları ortama göre uygulanabilecek bir eğitim sistemi ve programı uygulanmalıdır” şeklinde ifade ederken, yöneticilerden kıdem yılı 5-15 olanlardan biri “yönetici ve idareci seçiminde gerçekten bu vasıflara uygun kişiler alınmalıdır” demiştir. Yöneticilerden kıdem yılı 16-30 olanlardan biri “öğrenci karnelerinde her ders için başarı notunun yanında davranış notuda verilmeli bu notun ortalaması karneye geçirilmelidir. Bu öğrenciler için davranışı düzeltici bir yaptırım olabilir” demiştir.

Kitle iletişimin etkisini azaltmak için yapılması gereken çalışmalar konusunda yöneticilerden kıdem yılı 5-15 olanlardan biri “televizyon ve televizyon programlarına belli bir sınırlama getirilmeli, çocuklara yönelik daha bilimsel, daha eğitici programlara yer verilmeli ve bu programlar çocukların ilgisini çekecek şekilde olmalıdır” biçiminde görüş bildirirken, yöneticilerden kıdem yılı 16-30 kıdem yılında olanlardan biri “öğrencilerin internet kullanımları kontrollü olmalı, özellikle internet kafelerin kontrol altına alınması için gerekli düzenlemelerin yapılması şarttır. İnternet eğitim açısından faydalıdır ama kontrollü olması gereken bir durumdur” demiştir.

Rehberlik ve seminer çalışmaları konusunda yöneticilerden kıdem yılı 16-30 olanlardan biri “okul personeli, öğrenci ve velilere sevgi, tahammül, inanç konularını içeren psikolojik boyutlarda seminer çalışmaları yapılmalı. Aile, okul, öğrenci kaynaşması farklı sosyal etkinliklerde de pekiştirilmeye çalışılmalıdır” biçiminde görüş bildirirken, yöneticilerden kıdem yılı 5-15 kıdem yılında olanlardan biri “ eğitimde rehberlik çok önemlidir. Ama bu rehberlik aileye de yapılmalıdır. Rehberlik sadece sorunları ortadan kaldırmaya yönelik olmamalı, süreklilik esas alınarak aile, öğrenci, öğretmen, okul ve rehberlik servisinin kordinasyonu hiçbir zaman koparılmamalıdır” biçiminde görüş bildirmiştir. Yöneticilerden kıdem yılı 5-15 olanlardan biri “aileleri çocukların gözlemlenmesi, uygun arkadaş çevresinde bulunmaları, okul ile devamlı irtibat halinde olunması için gerekli telkinlerle ailelerin devamlı bilgilendirilmesi için okulda grup etkinlikleri yapılabilir” biçiminde görüş bildirirken, yöneticilerden kıdem yılı 16-30 olanlardan biri “eğitimde rehberlik çok önemlidir ve her okulda rehberlik servisi olmalıdır” biçiminde görüş bildirmiştir. Yöneticilerden kıdem yılı 16-30 olanlardan biri “okullardaki öğrencilere yönelik çeşitli birimlere mensup alanlarında yetkin insanların seminer ve paneller verilmesi, konferanslar düzenlenebilir” şeklinde ifade ederken, yöneticilerden kıdem yılı 16-30 olanlardan biri “öğretmenlerin kişilik ve kimlik olarak kendilerini geliştirmeleri,

mesleğinin gerekliliğine sahip olmaları, öğretmenlik eğitimi alırken bu yeterliliklere sahip olup olmadıklarına bakılmalı ve bu özellikleri kazanmaları için gerekli çalışmalar yapılmalı” biçiminde ifade etmiş, bir diğer yöneticilerden kıdem yılı 5-15 olanlardan biri *“örgün ve yaygın eğitim kurumlarının ailenin eğitimi için işbirliği içinde çalışması, Halk Eğitim Merkezlerinin çocuk gelişimi ve yetiştirilmesi ile ilgili kurslar vermesi, hatta velilere bu kurs sonrasında sertifika ve karneler verilmeli, velilerin başarıları ödüllendirilerek teşvik sağlanmalıdır”* demiştir.

Sosyal etkinlikler konusunda yöneticilerden kıdem yılı 16-30 olanlardan biri *“çocuklardaki bu tür davranışları engellemek ve enerjilerin boşaltmak için sportif faaliyetlere önem verilmeli. Bunun içinde gerekli imkanlar okullara sağlanmalıdır. Bu faaliyetler için organizasyonlar gerekli kurumlar tarafından düzenlenmelidir”* biçiminde görüş bildirirken, kıdem yılı 5-15 olan yöneticilerden biri *“çocukların insanlarla iletişimini güçlendirmek için drama çalışmaları, diğer kurumlarla işbirliğini sağlayacak görüşme çalışmaları, okulda bulunduğu yerleşim yeriyle alakalı gazete çıkarma gibi çalışmalar yapmalarına yönlendirilebilir”* şeklinde ifade ederken, yöneticilerden kıdem yılı 5-15 olanlardan biri *“okullarda sosyal kulüp faaliyetlerinin çok yetersiz olduğu formalite icabı uygulanmaktadır. Sosyal faaliyetler gerçekten çocukların aktif olarak bulunabilecekleri çalışmalar yapılmalıdır. Okullara bunun için gerekli imkanlar sağlanmalıdır. Böylece kendine güvenli kişiler yetiştirilmiş olur”* demiştir.

BÖLÜM VI

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın bulgularına dayalı olarak elde edilen sonuçlar problem ve alt problemin ışığında sunulduktan sonra bunlara bağlı olarak geliştirilen öneriler sıralanmaktadır.

SONUÇ

Okul yöneticilerinin genel olarak öğrencilerin saldırgan davranış gösterme konusunda hem fikir oldukları görülmektedir. Yöneticilerin hepsi öğrencilerin hem fiziksel hem de sözel içerikli saldırgan davranışlar gösterdiklerini düşünmektedirler. İtip kakmayı, sert şakalaşmaları, kavga etmeyi en sık görülen fiziksel saldırgan davranışlar; küfürlü konuşmaları, argo konuşmaları, lakap takmayı, dedikodu yapmayı, sözlü tacizleri en çok görülen sözel saldırgan davranışlar olarak düşünmektedirler. Okul ortamında da yöneticilerin çocukların saldırgan davranışlar gösterdiğini söylemesi toplumun her kesiminde olduğu saldırgan davranışların görüldüğünü desteklemektedir. Fiziksel ve sözel saldırgan davranışların dışında yöneticiler psikolojik baskı, okul eşyalarına zarar vererek ve cinsel içerikli baskı kurarak saldırgan davranış gösterdiklerini düşünmektedirler.

Yöneticilerin hepsi saldırgan davranışların kontrolsüz ortamlarda görüldüğünü düşünmektedirler. Bunun yanında yöneticiler ders esnasında, bahçede, okul çıkışlarında, kantin sırasında, okul koridorlarında gösterdiklerini düşünmektedirler.

Yöneticiler öğrencilerin bu davranışları kendi yaş grubunda olanlara, kendinden büyüklere, kendinden küçüklere karşı gösterdiklerini düşünmektedirler. Yöneticilerin büyük çoğunluğu saldırgan davranışların kendinden küçüklere karşı gösterildiğini düşünmekte bu da fiziksel olarak kuvvet üstünlüğü olanlara karşı gösterdiklerini düşünmekte olduklarını göstermektedir. Yöneticilerin tamamı saldırgan davranış gösteren çocukların ergenlik dönemine girdikten sonra, yaş ilerledikçe daha sık görüldüğünü belirtmişlerdir. Yöneticilerin çocukların bu saldırgan davranışları öğretmenlere karşı, çocukların bu saldırgan davranışları

kendi cinsiyetinden olanlara karşı, çocukların bu saldırgan davranışları karşı cinse karşı gösterdiklerini söylemiştir.

Yöneticiler saldırgan davranış gösteren öğrencilere karşı ilk olarak sınıf öğretmeni ile görüşülerek bunun çözülmeye çalışıldığı düşünülmektedirler. Yöneticiler sınıf öğretmeninden sonra rehber öğretmen ile görüşülerek bunun çözüleceğini düşündüklerini göstermişlerdir. Yöneticiler bu saldırgan davranışları bir sıra gözeterek değil de işbirliği içinde çözmeye çalıştıkları görülmüştür. Sınıf öğretmeni, rehber öğretmen, aile ile işbirliği içinde sorun çözülemediğinde okul idaresinin durumu ele aldığını belirtmişlerdir.

Yöneticiler okulların fiziksel ortamının öğrencilerin saldırgan davranış göstermesinde etkili olduğunu düşünülmektedirler. Bandura'nın 1977'de yaptığı çalışmada saldırganlığın gürültü, sıcaklık gibi dış etkenlere bağlı olduğu düşüncesini desteklemektedir. Berkowitz'in 1982'de yaptığı çalışmada gürültü, sıcaklık ve hava gibi fiziksel etkenlerin saldırgan davranışlara olumsuz etkisi olduğunu desteklemektedir.

Yöneticiler saldırgan davranış göstermenin cinsiyete bağlı olduğunu ve erkeklerde daha çok görüldüğünü düşünülmektedirler. Özben'in 2001, Mitchell 1981, Uluğtekin 1976'da yaptığı çalışmalar da saldırganlığın cinsiyete bağlı olduğu düşüncesini desteklemektedir. Campbell, Muncer ve Bibel (1985), Campell, Muncer ve Garma (1993), Ancher ve Parker (1994) yaptıkları araştırmalarda erkeklerin sosyal ya da maddi ödül, statü kazanma gibi yararlı sonuçlara bağlı olarak saldırgan davranışlar gösterdikleri görülmüştür. Bayanlar ise sosyalleşmenin yanında fiziksel olarak zayıf olmaları sonucu fizikselden çok doğrudan ya da dolaylı olarak sözel saldırganlık daha çok göstermektedir. Salırganlığın cinsiyete göre farklılık gösterdiğini desteklemektedir.

Yöneticiler öğrencilerin saldırgan davranış göstermesinde yaşın etkili olduğunu düşünülmektedirler. Bee (2000) ve Uluğtekin (1976)'in yaptığı çalışmaların sonuçları saldırganlığın yaşa bağlı olduğunu göstermektedir. Sylwester'e (1999) göre; saldırgan davranış biçimleri yaşam boyunca gelişimsel değişiklik göstermektedir. Çocuklarda sözel beceri tam gelişmediğinde fiziksel saldırganlık daha fazla görülebilir. Sözel beceri geliştiğinde de bu beceriler saldırgan amaçlı olarak kullanılabilir. Bu da saldırgan davranışların yaşa bağlı olduğunu desteklemektedir.

Yöneticiler kitle iletişim araçlarının çocukların saldırgan davranış göstermelerinde etkili olduğunu belirtmişlerdir. Bandura (1977 ve 1983) yaptığı çalışmaların bulgularına göre; saldırgan davranışlar göstermede televizyonun olumsuz etkisi vardır. Berkowitz'in (1982) yaptığı çalışmanın bulguları; kitle iletişim araçlarının saldırgan davranışlara olumsuz etkisi olduğunu göstermektedir. Aydın ve Aydın (1993) ise Berkowitz'in çalışmasının bulgularından farklı olarak, televizyondaki saldırgan içerikli yayınların saldırgan davranış göstermeye doğrudan etkisi olmadığını desteklemektedirler. Kaygusuz (1995) kitle iletişim araçlarının saldırgan davranışlara model olduğunu desteklemektedir.

Yöneticiler çocukların saldırgan davranış göstermelerinde ailenin etkisinin oldukça fazla olduğunu belirtmişlerdir. Çetinkaya (1991) yaptığı çalışmada ailenin etkisi olduğunu desteklemektedir. De Rosier (1994) yaptığı çalışmada saldırganlığın anne babanın etkisiyle oluştuğuna ilişkin bulgular elde etmiştir. Aile etkisi olduğunu söyleyen yöneticiler aile içindeki şiddetin, tartışmaların ve anlaşmazlıkların çocuğu etkilediğini ve aile gördüğü saldırgan davranışları okul ve arkadaş ortamına taşıdığını düşünmektedirler. Başar (1996) anne-baba anlaşmazlığının saldırgan davranışlara neden olduğunu desteklemektedir. Çağlar'a (1981) göre anne ve baba arasında anlaşmazlık, babanın anneye sürekli saldırgan davranışlar göstermesi durumunda çocuk anneyi tutuyorsa çocukta görülen saldırganlık babaya karşı yönelmiş olan bir saldırganlık davranışdır. Anne-baba anlaşmazlığının saldırgan davranışlara sebep olduğunu desteklemektedir. Aile etkisi olduğunu söyleyen yöneticiler anne ve babası ayrı olan çocukların saldırgan davranış gösterdiklerini düşünmektedirler. Fescbach (1970) anne-baba tarafından yapılan çalışmanın bulguları, rededilen çocukların saldırgan davranışlara daha eğilimli olduklarını desteklemektedir. Sear (1989) anne babanın saldırgan davranışlarının çocuk için model olduğunu ve çocuğun anne babasının saldırgan davranışlarını taklit ettiğini belirtmiştir. Bu çalışmada da aile etkisi olduğunu söyleyen yöneticiler aile ilgisizliğinin bu tür davranışlara neden olduğunu düşünmektedirler. Aile etkisini söyleyen yöneticiler aile eğitimsizliğinin saldırgan davranışlara neden olduğunu düşünmektedirler. Eken 1996'da Adalet Bakanlığı'nın (1993) istatistik tablosunun incelemesinden suç eğiliminin okur-yazarlık düzeyi düşük olanlarda en çok görüldüğünü belirtmiştir. Bu da suça eğilimli davranışların eğitim düzeyine bağlı olduğunu desteklemektedir. Anne babanın eğitim düzeyinin düşük olması da çocuk için model teşkil etmektedir ve saldırgan davranışların göstermelerinde etken olmaktadır. Saldırganlıkta ailenin etkili olduğunu belirten yöneticiler ailedeki aşırı baskının

saldırgan davranışlara neden olduğunu belirtmişlerdir. Engelleme saldırganlık kuramına göre de; baskıcı ailelerin çocuğun saldırgan davranışlar göstermesine neden olmaktadır. Bu görüş araştırmanın bulgusunu destekler niteliktedir. Bandura ve Walters'in (1959) yaptığı çalışmaların sonuçları, anne-babanın katı disiplin tutumlarının saldırgan davranış neden olduğunu göstermektedir. Öztürk'ün (1990) yaptığı araştırma da bu düşünceyi destekler nitelikte sonuçlar elde edilmiştir. Ana babanın kısıtlayıcı, çocuğa özgürlük tanımayan, kendi düşüncelerini empoze eden ve onun adına kararlar alıp uygulamaya çalışan katı tutumlarının, çocukta isyankarlığa ve saldırganlığa neden olduğunu desteklemektedir. Benzer biçimde bu çalışmada da; ailenin etkili olduğunu belirten yöneticiler ailede maddi olanaksızlıkların saldırgan davranışlara neden olduğunu düşünmektedirler. Uluğtekin (1976) ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin saldırgan davranışların gösterilmesinde etken olduğunu desteklemektedir. Aile etkisini belirten yöneticiler ailedeki iletişimsizliğin saldırgan davranışlara neden olduğunu düşünmektedirler. Aile etkisini belirten yöneticiler ailenin aşırı koruyucu ya da aşırı izin verici tavrının da saldırgan davranışa neden olduğunu düşünmektedirler. Gürkaynak'ın (1976) yaptığı çalışma da anne babanın aşırı koruyuculuğunun saldırgan davranışlara neden olacağını desteklemektedir. Fesbach'a (1970) göre anne babanın aşırı koruyucu tavrının saldırgan davranışlara neden olduğu fikrini desteklemektedir. Friedman, Sears ve Carlsmith'e (1989) göre ise; saldırgan davranışların oluşmasında taklit önemli bir etkidir. Bir çocuk ya da genç saldırganlık gösteren bir anne ve babanın etkisinde büyürse, onları model alarak, çevresine saldırgan bir biçimde davranır. Saldırgan davranışların anne-baba davranışlarını model alarak ortaya çıktığını desteklemektedir. Eron, Walder, Huesmann'a göre (1977) çocuklar saldırgan davranışları aile gibi sembolik modellerden aldıklarını desteklemektedir.

Yöneticiler derslerinde başarısız olan öğrencilerin saldırgan davranış gösterme eğilimlerinin daha fazla olduğunu düşünmektedirler. Connor (2000) yaptığı çalışma da akademik başarısı düşük çocukların saldırgan davranışlara daha yatkın oldukları desteklemektedirler.

Yöneticiler okul ve eğitim sisteminin öğrencilerde saldırgan davranışlara yönelmede etkin olduğunu düşünmektedirler. Gold'un 1978'de yaptığı araştırma da okul ortamının saldırganlığı arttırdığını desteklemektedir. Feldshesun ve arkadaşları (1977) okulunda çocuğun saldırgan davranış göstermesinde aile kadar etkili olduğunu desteklemektedirler.

Yöneticiler çevrenin saldırgan davranışları etkilediğini düşünmektedir. Sosyal Öğrenme Kuramı göre saldırgan davranışların çevresel etmenlerle ortaya çıktığını desteklemektedir. Tuzgöl (1998) anne-baba tarafından öğrenilen saldırgan davranışların çevre tarafından pekiştirilerek davranışa dönüştüğünü belirterek saldırgan davranışlarda çevre etkisini desteklemektedir. Freedman (1973) saldırgan davranışların toplum kurallarının zorlamasıyla oluştuğunu belirterek saldırgan davranışlar göstermede çevrenin etkisini desteklemektedir. Özdoğan (1978) yaptığı çalışmada saldırganlığın biyolojik kökenli olmasının yanında çevresel faktörlerinde saldırgan davranışlara şekil verdiğini belirtmektedir. Saldırgan davranışlarda çevrenin etkisi olduğunu desteklemektedir.

Yöneticiler çocukların saldırgan davranış göstermelerinde öğretmenlerin etkisi olduğunu düşünmektedir. Eron (2000) çocukların saldırgan davranışlarında öğretmenlerin bilişsel düzeylerinin etkili olduğunu belirterek öğretmen etkisini desteklemektedir. Moeller (2001) öğretmenlerin olayları ve durumları anlama biçimleri, problemleri çözme becerileri çocukların davranışlarını etkilemekte saldırgan eğilimli davranışlarda etkili olduğunu söyleyerek öğretmen etkisini desteklemektedir. Öğretmenlerin saldırgan eğilimli davranışlara göz yumması ve bu davranışları göstermeleri ile öğrencilere örnek olarak saldırgan davranışlara neden olduğunu desteklemektedir..

Yöneticiler öğrencilerin saldırgan davranış göstermelerinde arkadaşlarının etkisi olduğunu düşünmektedirler. Çağlar ve arkadaşlarının (1981) yaptığı çalışmanın bulguları model alınarak saldırgan davranışlar gösterdiklerini desteklemektedir. Bu çalışmanın bulgularına göre de; yöneticiler sosyokültürel yapısının öğrencinin saldırgan davranışlarını etkilediğini düşünmektedir.

Yöneticiler bu tür davranış gösteren öğrencilerin sosyal etkinliklere yönlendirilerek bu davranışları azaltmaya çalıştıklarını görmektedir. Synder, Poe, Yamagata (1996) okul dışındaki müzik, dans, sportif ve kültürel etkinliklerle saldırgan davranışların azaltılacağını desteklemektedirler.

Yöneticiler bu tür davranışlar gösteren öğrencilere karşı okul personelinin bilgilendirilmesinin yararlı olacağını düşünmektedirler. Rehberlik servisi ile çalışma

yaptıklarını görülmektedir. Tambağ (2005) öğrencilere öfke ve öfke ile başatmenin yolları konusunda gerekli çalışmaların yapılması gerektiğini belirterek rehberliğin önemini desteklemektedir. Çağlar (1991) çocuğa saldırganlığın avantajları ve dezavantajları anlatılarak önlenmesi konusunu belirtmiştir, bu da rehberliğin önemini desteklemektedir. Yöneticiler bu tür davranış gösteren öğrenciler ile proje ve uygulama çalışmaları yaptıkları görülmektedir. Yöneticiler ailelerin bu konuda bilinçlendirilmesi için çalışmalar yaptıklarını görülmektedir. Yöneticiler öğretmen ile işbirliği içinde oldukları görülmektedir. Lösel ve Bendel (2004) öğretmenlere sınıf yönetimi, problem çözme ve iletişim becerileri kazandırılarak; öğrencilerin saldırgan davranışlarının engellenmesinde etkili rol almalarının sağlanabileceğini belirtmişlerdir. Gresman, Neckerman, Koepsel ve arkadaşları (1997) saldırgan ve şiddet eğilimli davranışları önlemek için okullarda yürütülen bazı programlar etkili olduğunu desteklemektedirler. Edwards (2001) okullardaki önleme çalışmalarında okul psikolojik danışmanlarının ve psikologlarının önemli bir rolü olduğunu desteklemektedirler.

Yöneticiler saldırgan davranışları önlemek için aile ile, rehberlik servisi ile Rehberlik ve Araştırma Merkezi (RAM) ile, öğretmen ile mutlaka işbirliği içinde olduklarını belirtmişlerdir.

Yöneticiler bu tür saldırgan davranışları önlemek için sosyal hizmet içerikli çalışmalar, eğitim programlarını düzeltmeye yönelik çalışmalar, kitle iletişim araçlarının etkisini azaltmaya yönelik çalışmalar, okullardaki sosyal etkinlikleri daha etkin hale getirmek, okul içi rehberlik çalışmaları ve aileleri, öğretmenleri ve okul personelini bilinçlendirmek için gerekli rehberlik çalışmalarının yapılması gerektiğini belirtmişlerdir.

ÖNERİLER

İlköğretim okullarındaki öğrencilerin okullarda gösterdikleri saldırgan davranışlar ve yöneticilerin çocuklarda saldırgan eğilim göstermelerinin nedenleri ile ilgili algıları ve bu davranışları önlemek için yaptıkları çalışmaları belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada elde edilen bulgulara dayalı olarak, bu konuyla ilgili araştırma yapacak olanlara ve eğitimcilere verilebilecek bazı öneriler şunlardır:

- Saldırgan davranışlara ilişkin algılar açısından cinsiyetleri arasında bir fark olup olmadığını belirleyebilmek için, görüşülen yöneticilerin cinsiyetleri eşitlenerek çalışma yapılmalıdır.
- Saldırgan davranışların sosyokültürel yapıyla ilişkisini belirlemek için görüşme yapılan yöneticilerin okulları taşra okulları, merkez ilköğretim okulları ve özel okullar olarak gruplandırıp bu okullardaki öğrencilerin davranışları karşılaştırılmalıdır.
- Saldırgan davranışlar gösteren öğrenciler belirlenerek okul ortamında gözlem yöntemi ile çocukların bu davranışları gösterme nedenleri belirlenmeye çalışılabilir. Saldırgan davranış gösteren öğrencilerin aileleri ile ilgili de bilgi toplanabilir ve saldırgan davranış göstermesinde aile etkisi tespit edilmelidir.
- Saldırgan davranış gösteren çocukların bu davranışlarının nedenleri okul rehber öğretmenleri ile görüşme ya da anket yöntemiyle belirlenmelidir.
- Saldırgan davranışlar gösteren öğrenciler belirlenerek bu davranışları önlemek için okul ile işbirliği içinde gerekli önleme çalışmaları yapıp başarı sağlanıp sağlanmadığı saptanabilir. Başarı ve başarısızlık durumunda okullara önerilerde bulunulmalıdır.
- Okullarda saldırgan davranışları önlemeye yönelik olarak daha bilinçli, daha programlı, daha koordineli, ilgili kurumlarla (Milli Eğitim Müdürlükleri, Valilikler, Sosyal Hizmet Kurumları, Halk Eğitim Merkezleri vb....) işbirliği yapılarak çalışmalar yapılmalıdır.

- Okullarda öğrencilere boş zamanlarını değerlendirebilecekleri, kendilerini ifade edebilecekleri, enerjilerini kullanabilecekleri etkinliklerle saldırgan davranışlar önleme çalışmaları yapılmalıdır.
- Saldırgan davranışlar gösterilmesinde ailelerin büyük etkisi göz önüne alınarak ailelerin bu konuda bilinçlendirilmesi için gerekli seminer çalışmaları, çocuk gelişimi ve yetiştirilmesi ile ilgili kurslar, çocuklarını sosyal hale getirmeleri için yapmaları gerekli uygulama çalışmalarının yapılması sağlanmalıdır.
- Okullarda saldırgan davranışları kontrol etmek ve bunların şiddet olaylarına dönüşmesini engellemek için okulların fiziksel koşulları düzenlenmelidir.
- Yeni eğitim-öğretim programında uygulanmasına geçilen rehberlik dersi müfredatında öfke ile baş etme yolları, akran buluculuğu gibi konularda etkinliklere yer verilmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- A.Hogg, M., Graham, M. V. (2007), Çeviren: Yıldız, İbrahim, Aydın Gelmez, “Sosyal Psikoloji”, Ütopya Yayınevi, s: 483-523, Ankara, Eylül 2007,
- Aslan, E. A.(Editör) (2002), “Örgütte Kişisel Gelişim”, Nobel Yayıncılık, s: 434, Ankara
- Bemak, F. (2000), “Violent and Aggressive Youth / Intervention and Prevention Strategies for Changing Times”, Corwin Press,Inc.,.
- Can, G., “İlköğretimde Rehberlik”, İnternette 19.09.2007 tarihinde elde edilmiştir. (<http://www.aof.edu.tr/kitap/IOLTP/1266/unite07.pdf>).
- Cankır, Ş. (28–31 Mart 2006), “Okullarda Zorbalık Türleri, Etkileri ve Önleme Stratejileri”, 1.Şiddet ve Okul Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Konulu Uluslararası Sempozyumu. (iogm.meb.gov.tr/siddetveokul/ilksunumlar.htm). (İnternette 25.03.07 tarihinde elde edilmiştir), İstanbul.
- Cowie, Helen., “Avrupa Okullarında Şiddet Eğitime Girişim”, 1.Şiddet ve Okul Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Konulu Uluslararası Sempozyumu, 28–31 Mart 2006, İstanbul, İnternette 25.03.07 tarihinde elde edilmiştir. (iogm.meb.gov.tr/siddetveokul/ilksunumlar.htm).
- Cüceloğlu, D. (1998, Eylül), “İnsan ve İnsan Davranışı”,Remzi Kitabevi, (s: 314–316), 8. Basım, İstanbul.
- Çamur, H., “Toplumsal Barışı Sağlamak ve Okullarda Şiddetin Önlenmesine Yönelik Bir Yaklaşım ve Bir Politika Olarak: Barış Eğitimi”, Barış Eğitimi Kurs Notları.
- Çevik, İ. (28–31 Mart 2006), “Çatışma Çözümü ve Arabuluculuk Programı”, 1.Şiddet ve Okul Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Konulu Uluslararası Sempozyumu, , İstanbul, İnternette 25.03.07 tarihinde elde edilmiştir. (iogm.meb.gov.tr/siddetveokul/ilksunumlar.htm).
- Çıplak, E.(2004), “İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Saldırgan Davranış Gösterme Düzeylerine Göre Boş Zaman Değerlendirme Etkinliklerinin İncelenmesi” Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

- Demirhan, M. 2002, “Kendini Açma Düzeyleri Farklı Genel Lise Öğrencilerinin Bazı Değişkenler Açısından Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi”, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Deveci, H. (28–31 Mart 2006), Karadağ, Ruhan Yılmaz, Fatih. “İlköğretim Çocuklarının Şiddet Algıları”, 1.Şiddet ve Okul Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Konulu Uluslararası Sempozyumu, İstanbul, İnternette 25.03.07 tarihinde elde edilmiştir. (iogm.meb.gov.tr/siddetveokul/ilksunumlar.htm).
- Dilek, Erol, (<http://www.0-18.org/kavramlar/065.htm>). İnternette 16.03.2006 tarihinde elde edilmiştir.
- Dizman, H. (2003), “Anne ve Babası ile Yaşayan ve Anne Yoksunu Olan Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi”, Ankara Üniversitesi Ev Ekonomisi (Çocuk Gelişimi) Ana Bilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Doğan, S. (2001), “Farklı Sosyal Ekonomik Düzeylere Mensup Ergenlik Çağındaki Kız ve Erkeklerin Saldırgan Davranışlarıyla Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bili Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.
- Durmuş, E. , “Liselerde Şiddet Engellenemez.”, 24.05.2006, İnternette 19.09.2007 tarihinde elde edilmiştir. (<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=188177>).
- Filiz, Ş. , “Terk Edilen Çocuk Saldırgan Oluyor.” (<http://www.maksimum.com/kadin/haber/48/48315.php>). İnternette 12.07.2006 tarihinde elde edilmiştir.
- Göksu, T. (2007), “Sosyal Psikoloji”, Seçkin Yayınevi, s:69-82, Ankara,
- Gümüş, T. (2000), “Kendini Kabul Etme Düzeyleri Farklı Genel Lise Öğrencilerinin Bazı Değişkenlere Göre Saldırganlık Düzeyleri”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara,.
- Gürsel, C. (1997), “13–19 Yaş Grubunda Suça Eğilimin Araştırılması” Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Gürsoy, F. Dizman, H. Gültekin, G., “Saldırganlık Kuramları” İnternette 22.10.2006 tarihinde elde edilmiştir. (http://www.emniyet.gov.tr/StratejiGelistirmeDB/dergi/43/web/makaleler/Doc_Dr_Figen_GURSOY_Hatice_DIZMAN_Gulumser_GULTEK%C4%B0N.htm).

- Hatunoğlu, A. (1994), “Ana-Baba Tutumları ile Saldırganlık Arasındaki İlişkiler”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Işık, H.(28–31 Mart 2006), “Çocuk Suçluluğu ve Okullar ile İlişkisi”, 1.Şiddet ve Okul Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Konulu Uluslar arası Sempozyumu. İnternette 25.03.07 tarihinde elde edilmiştir. İstanbul, (iogm.meb.gov.tr/siddetveokul/ilksunumlar.htm).
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). “Yeni İnsan ve İnsanlar”, Evrim Yayınevi, (s: 348–356). İstanbul, 10. Basım.
- Karataş Bolat, Z.(2002), “Anne Baba Saldırganlıkları ile Lise Öğrencilerinin Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana,
- Kargı, E., Erden, G., “Saldırganlık Önlenebilir ve Öfke Kontrol Edilebilir” İnternette 16.03.2006 tarihinde elde edilmiştir. (http://www.psikolog.org.tr/docs/genel/saldirgan.html).
- Kepenekci, Y., Özcan, A. (2001), 1.Ulusal Çocuk ve Suç Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu.
- Kıdır, V., “Çocukta Saldırganlık”, İnternette 12.07.2006 tarihinde elde edilmiştir. (http://veyselk.kolayweb.com).
- Kır, M. “Sürekli Eleştirilen Çocuk Saldırgan Olur” (http://www.haber7.com/haber.php?haber_İd=167064). İnternette 12.07.2006 tarihinde elde edilmiştir.
- Kıralp, Y., “İlköğretim Okulları 5.Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli değişkenler Açısından İncelenmesi” 1.Şiddet ve Okul Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Konulu Uluslararası Sempozyumu, İstanbul, 28–31 Mart 2006, İnternette 25.03.07 tarihinde elde edilmiştir (iogm.meb.gov.tr/siddetveokul/ilksunumlar.htm).
- Kısaç, İ. (1.1.1999), “Üniversite Öğrencilerinin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Biçimi Düzeyleri”, Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Dergisi, Sayfa:63–67, Ankara.
- Korkut, F. (2002), “ İfade Edici Saldırganlık Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması Üzerine Bir Ön Çalışma” Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(23); 48–53. Adana,
- Korkut, F. (2004), “Okul Temelli Önleyici Rehberlik ve Psikoloji Danışma”, Anı Yayıncılık, s.317–338, Ankara.

- Kurtyılmaz, Y. (2005), “Öğretmen Adaylarının Saldırganlık Düzeyleri ile Akademik Başarı, İletişim ve Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkiler”, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Kuzucu, Y. (2003), “Aile İçi Şiddetin Çocuğa Etkisi”, , İnternette 09.03.2006 tarihinde elde edilmiştir. (<http://www.mamakram.com/rad.aile.html>).
- Masalıcı, A. D.(2001),”Aile İçi Etkileşimlerle Çocuğun Saldırganlık Düzeyi ve Uygu Davranışlarının Karşılaştırılması”, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Mertoğlu, M. (28–31 Mart 2006), “1997–2005 yılları arasında İstanbul’da öğretmenlerin öğrencilere uyguladığı şiddetin incelenmesi”, 1.Şiddet ve Okul Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Konulu Uluslararası Sempozyumu, İstanbul, , (iogm.meb.gov.tr/siddetveokul/ilksunumlar.htm).İnternette 25.03.07 tarihinde elde edilmiştir.
- Nil, M. Ş., “Okula Yönelik Olumsuz Duygular ve Nedenleri”. İnternette 16.04.2006 tarihinde alınmıştır. (<http://72.14.203.104/search?q=cache:MLHJtSojdWsJ:www.ogretmenlik.com/rehberlik/oyodn.htm+%C3%B6%C4%9Ffrenide+sald%C4%B1rgan%C4%B1k&hl=tr&gl=tr&ct=clnk&cd=8>).
- Özdoğan, B. (1978), ”Saldırganlığın Kökeni”. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:1–2. Cilt:11. Ankara.
- Özmen, K. S. (28–31 Mart 2006), “Okulda Dayak”, (1992-2006) yılı karşıştırmaları), 1.Şiddet ve Okul Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Konulu Uluslararası Sempozyumu, İstanbul, (iogm.meb.gov.tr/siddetveokul/ilksunumlar.htm).İnternette 25.03.07 tarihinde elde edilmiştir.
- Soykan, Ç. (Güz 2003), “Öfke ve Öfke Yönetimi”, Kriz Dergisi, Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Cilt:11, Sayı:2, Ankara.
- Şahin, H. (28–31 Mart 2006), , “Öfke Denetimi Eğitiminin Çocuklarda Gözlenen Saldırgan Davranışlar Üzerindeki Etkisi”, 1.Şiddet ve Okul Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Konulu Uluslararası Sempozyumu, İnternette 25.03.07 tarihinde elde edilmiştir. İstanbul, (iogm.meb.gov.tr/siddetveokul/ilksunumlar.htm).

- Tambağ, H. Ö.(2005), F, “Aileleri ile Birlikte ve Yetiştirme Yurtlarında Yaşayan Ergenlerin Öfke İfade Etme Biçimleri”, Kriz Dergisi, Cilt:13, sayı:1, Ankara,
- Tarhan, Nevzat, “Yatılı Okul Çocukları Saldırgan Yapıyor”, (<http://www.memurlar.net/haber/49155/>). İnternette 12.07.2006 tarihinde elde edilmiştir.
- Taylor E. S., Peplav L. A., David O. S. (2007), Çeviren: Dönmez Ali, “Sosyal Psikoloji”, İmge Kitabevi, s: 412-454, 3. baskı, Ankara.
- Tekin, M. (28–31 Mart 2006), “Sınıf Öğretmenlerinin İlköğretim Okullarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Zorbalığa Maruz Kalmaları ile İlgili Tutum Ve Görüşleri”, 1.Şiddet ve Okul Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Konulu Uluslararası Sempozyumu. İnternette 25.03.07 tarihinde elde edilmiştir. İstanbul. . (iogm.meb.gov.tr/siddetveokul/ilksunumlar.htm).
- Tuzgöl, M.(1998), “Ana- Baba Tutumları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Türk Dil Kurumu Sözlük, 1992,s. 699 Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Tebliğler Dergisi, Tarihi ve Sayısı : --/01/1999 - 2496. İnternette 09.03.2006 tarihinde elde edilmiştir. (<http://mevzuat.meb.gov.tr/html/191.html>).
- Uysal, A. (28–31 Mart 2006), “Şiddet Karşıtlı Programlı Eğitimin Öğrencilerin Çatışma Çözümleri, Şiddet Eğilimleri ve Davranışlarına Yansıması”, 1.Şiddet ve Okul Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Konulu Uluslararası Sempozyumu. İnternette 25.03.07 tarihinde elde edilmiştir. İstanbul, , (iogm.meb.gov.tr/siddetveokul/ilksunumlar.htm).
- Uysal, R. (2006), “Çocuğunuz Saldırgan Mı?”, Ailem Dergisi, Sayı:166.
- Varankaya, Döne, “Saldırganlığın Tahripkârlığının Belli Başlı Nedenleri” (<http://www.sehitler.k12.tr/ana/saldirganlik.htm>). İnternette 12.07.2006 tarihinde elde edilmiştir.
- Yurtal, F. (28–31 Mart 2006), “İlköğretim Okullarında Zorbalığın İncelenmesi” 1.Şiddet ve Okul Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Konulu Uluslararası Sempozyumu, , İstanbul, İnternette 25.03.07 tarihinde elde edilmiştir. (iogm.meb.gov.tr/siddetveokul/ilksunumlar.htm).
- Yüksel, Ö.(2006), “Davranış Bilimleri”, Gazi Kitabevi, s:298–322, 1.Basım, Ankara,

(<http://www.tdk.org.tr/tdksozluk/sozbul.ASP?kelime=sald%FDrganl%FDk>). İnternetten
13.03.2006 tarihinde elde edilmiştir.

(<http://www.tdk.org.tr/tdksozluk/sozbul.ASP?KELIME=%F6%F0renci>). İnternetten
13.03.2006 tarihinde elde edilmiştir.

(<http://kartalbey.port5.com/rehberlik/ofke.htm>). İnternetten 13.03.2006 tarihinde elde
edilmiştir.

(<http://www.okulpdr.net/saldirganlik.htm>). İnternetten 23.10.2006 tarihinde elde edilmiştir.

EKLER

Ek 1. Yönetici Görüşme Formu

GÖRÜŞME FORMU

Araştırma Sorusu:

Okul yöneticilerinin öğrencilerin gösterdikleri saldırgan davranışlar, nedenleri ve önlenmesine ilişkin algıları nedir?

Okul:

Görüşülen kişi:

Tarih ve saat (başlangıç ve bitiş):

Görüşmecisi:

Okuldaki Göreviniz:

Eğitim Durumunuz:

Cinsiyeti:

Kıdem yılı:

Okulda rehberlik servisi var mı?:

GİRİŞ

Merhaba, benim adım Sibel KILIÇ, Karakeçili Atatürk İlköğretim Okulunda sınıf öğretmeniyim ve Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ana Bilim Dalında yüksek lisans öğrencisiyim. İlköğretim okullarında öğrencilerin gösterdikleri saldırgan davranışlar, nedenleri ve bu konuda yapılan önleme çalışmaları konusunda bir araştırma yapıyorum ve okulunuzdaki öğrencilerde görülen saldırgan davranışlar, nedenleri ve okulunuzda bu konuda uyguladığınız çalışmalarla ilgili olarak sizinle görüşmek istiyorum. Bu konuda amacım okul yöneticilerinin öğrencilerin gösterdikleri saldırgan davranışlar ve nedenleri konusundaki algılarını ve okullarda bu konuda yapılan ve yapılması gereken çalışmaların neler olduğunu belirlemektir. Bu araştırmada ortaya çıkacak sonuçların bundan

sonra yapılacak çalışmaların niteliğini artırması açısından katkıda bulunacağını ümit ediyorum. Bu nedenle sizin öğrencilerde gördüğünüz saldırgan davranışlar, nedenleri ve bu konuda yapılan çalışmalarla ilgili düşüncelerinizi ve beklentilerinizi öğrenmek istiyorum.

- Görüşme boyunca verdiğiniz yanıtların tümü gizli kalacaktır. Verdiğiniz bilgiler sadece araştırma amacı ile kullanılacak ve kimse ile paylaşılmayacaktır. Ayrıca, araştırma sonuçlarını yazarken, görüştüğüm bireylerin kimlik bilgilerini ve okulun adını kesinlikle rapora yansıtmayacağım.
- Başlamadan önce, bu söylediklerimle ilgili belirtmek istediğiniz bir düşünceniz ya da sormak istediğiniz bir şey var mı?
- Verdiğiniz yanıtların hepsini yazmam mümkün olmayabilir, görüşmeden sonra verdiğiniz yanıtları dinleyip, değerlendirmem gerekiyor. Bu nedenle görüşmeyi, izin verirsiniz, kaydetmek istiyorum. Bunun sizce bir sakıncası var mı?
- Bu görüşmenin yaklaşık 45 dakika süreceğini tahmin ediyorum. İzin verirsiniz sorulara başlamak istiyorum.

GÖRÜŞME SORULARI

1. Okulunuzdaki öğrencilerde gördüğünüz saldırgan davranışların neler olduğunu söyleyebilir misiniz?
 - a. Fiziksel
 - b. Sözel
 - c. Başka.....
2. Okulunuzda öğrencilerin saldırgan davranışları en çok hangi ortamlarda gözleniyor?
 - a. Derste
 - b. Bahçede
 - c. Kantinde
 - d. Koridorda
 - e. Okul dışında
 - f. Başka....
3. Okulunuzda öğrenciler saldırgan davranışları en çok kimlere karşı gösteriyor?
 - a. Aynı yaş grubundan olanlara
 - b. Kendilerinden küçüklere

- c. Kendilerinden büyüklere
 - d. Öğretmenlere
 - e. Başka.....
4. Okulunuzda saldırgan davranış gösteren öğrencilere yönelik olarak ne gibi işlemler uyguluyorsunuz? İşlem basamaklarını sırası ile söyler misiniz?
- a. Öğrenci ile görüşme
 - b. Rehberlik servisinin yardımı
 - c. Aile ile görüşme
 - d. Okul yönetiminin öğrenci ile görüşmesi
 - e. Sınıf öğretmeni ile görüşme
 - f. Başka.....
5. Çocukların saldırgan davranışlar göstermelerinin nedenleri neler olabilir?
- a. Ortamın fiziksel yapısı
 - b. Cinsiyet
 - c. Kalıtım etkisi
 - d. Yaş
 - e. Kitle iletişim araçlarının ve teknolojinin etkisi
 - f. Ailenin etkisi
 - g. Okul ve eğitim sisteminin etkisi
 - h. Öğretmenlerin etkisi
 - ı. Çevre etkisi
 - i. Arkadaş etkisi
 - j. Sosyokültürel yapının etkisi
 - k. Ders Başarısının etkisi
 - l. Başka.....
6. Okulunuzda saldırgan davranışları önlemek ve öfke ile baş etmek için ne gibi çalışmalar yapılmaktadır?
- a. Sosyal etkinliklere yönlendirilerek
 - b. Okul personelinin bilgilendirilerek
 - c. Rehberlik ve psikolojik danışma servisi ile çalışılarak
 - d. Proje ve uygulama çalışmaları yapılarak
 - e. Başka.....

7. Bu çalışmalarını yaparken kimlerle ve hangi kurumlarla işbirliği içerisine giriyorsunuz?

- a. Aile
- b. Rehberlik servisi
- c. Rehberlik araştırma merkezi
- d. Öğretmen
- e. Başka

8. Saldırgan davranış gösteren öğrencilerin özellikleri nelerdir?

- a. Sosyoekonomik düzeye ilişkin özellik
- b. Aile yapısına ilişkin özellik
- c. Okul başarısına ilişkin özellik
- d. Arkadaş ilişkilerine ilişkin özellik
- e. Yaşadıkları çevre açısından
- f. Fiziksel görünüm açısından
- g. Başka.....

9. Bu tür davranışları önlemek için neler yapılabileceği konusunda sizin önerileriniz nelerdir?